

Petrobrás-skandalen og norske direkte utenlandsinvesteringer

En analyse av hvordan Petrobrás-skandalen har påvirket norske oljeselskapers DUI i Brasil.

Kristin Veseth Godvik og Victoria Engan Graham

Veileder: Alexander Wright Cappelen

Masteroppgave i Økonomisk Styring

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer innestår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Petrobrás-skandalen er i 2017 omtalt som den største korrupsjonsskandalen som hittil har sett dagens lys, og omfatter alt fra profilerte politikere og næringslivstopper, til både tidligere og nåværende president i Brasil. Omfanget av skandalen er enorm og over 236 personer er så langt anmeldt og 94 dømt i saken som har fått navnet “*Lava Jato*”. Skandalen skal ha røtter tilbake til 2004, hvor en rekke brasilianske entreprenørselskap dannet et kartell for å systematisk tappe Petrobrás, Brasils delvis statseide oljeselskap, for store pengesummer. Kartellmedlemmene sikret seg kontrakter med Petrobrás, mot å betale bestikkelser til topplederne i selskapet. Disse topplederne skal videre ha bestukket politikerne for å sikre at de ble sittende i sine stillinger.

Ettersom Brasil er et av de absolutt viktigste markedene for norske selskaper i oljebransjen, vil denne masteroppgaven ta for seg hvordan norske oljeselskaper i det brasilianske markedet har blitt påvirket av Petrobrás sin omfattende korrupsjonsskandale. Skandalen kan ved første øyekast virke utelukkende negativ, men også positive effekter kan observeres. For å analysere hvordan denne skandalen har påvirket norske selskaper i det brasilianske oljemarkedet har vi benyttet oss av en kvalitativ metode, ved å gjennomføre dybdeintervjuer av nøkkelpersoner i ulike norske selskaper i markedet. Videre har vi brukt en triangulerende metode med intervju, tidligere forskning og offentlig tilgjengelig data.

Hovedfunnene i denne oppgaven er blant annet at markedet viser en tydelig optimisme til effektene av denne skandalen. På lang sikt forventes det at korrupsjonsnivået vil gå ned og dermed bedre konkurranseforholdene innenfor enkelte deler av oljesektoren. På kort sikt er imidlertid markedet preget av lite aktivitet og tap av kontrakter, noe som delvis også skyldes fall i oljeprisene. Petrobrás-skandalen har samtidig forsterket de politiske urolighetene i Brasil, men effekten av dette vil være noe begrenset da oljemarkedet er et langsiktig marked. Norske selskapers omdømme har trolig ikke blitt påvirket i stor grad av denne skandalen, blant annet på grunn av deres uskyld i skandalen.

Forord

Denne oppgaven er avslutningen på masterstudiet i Økonomi og Administrasjon og utgjør 30 studiepoeng av vår hovedprofil i Økonomisk Styring. Oppgaven er skrevet ved Norges Handelshøyskole (NHH) våren 2017.

Valg av tema er basert på vår felles interesse for tematikken rundt korrupsjon samt aktualiteten av dette emnet. Petrobrás-skandalen utmerker seg som verdens største korrupsjonsskandale per 2017, og har vakt reaksjoner verden over. Ettersom Brasil er et av de viktigste markedene for norske selskaper innenfor oljesektoren, ønsket vi å analysere hvordan Petrobrás-skandalen har påvirket norske selskaper.

Arbeidet med utredningen har vært utfordrende, men samtidig spennende og lærerikt. Vi har tilegnet oss mye ny kunnskap i løpet av denne prosessen mye takket være intervjuobjektene som har stilt opp til intervju. Vi vil derfor rette en ekstra takk til Statoil, M&O Partners, K. Lund Offshore og Bassøe Offshore for gode innspill som har bidratt til å løfte vår oppgave. Innovasjon Norge fortjener en stor takk for å være behjelpelig med rapporter, tall og intervju. Videre vil vi takke vår tidligere foreleser og korrupsjonsekspert Tina Søreide for innspill til oppgaven vår.

Til slutt ønsker vi å takke vår veileder, Alexander Wright Cappelen, for godt samarbeid gjennom prosessen.

Bergen, våren 2017

Kristin Veseth Godvik

Victoria Engan Graham

INNHALDSFORTEGNELSE

Sammendrag	2
Forord	3
Figurer	6
Tabeller	7
Forkortelser	8
1. Innledning	9
1.1 Bakgrunn	9
1.2 Motivasjon	10
1.3 Forskningsspørsmål og tema	11
1.4 Avgrensning	13
1.5 Metodisk valg	13
1.6 Begrepsavklaringer	14
1.7 Oppgavens struktur	16
2.0 Litteraturgjennomgang	17
2.1 Korrupsjon	17
2.1.1 Effekt av korrupsjon.....	20
2.1.2 Mål på korrupsjonsnivå.....	21
2.1.3 Bekjempe korrupsjon	23
2.1.4 Nulltoleranse og konkurransekraft.....	25
2.2 Direkte Utenlandsinvesteringer (DUI)	26
2.2.1 Bestemmende faktorer for DUI.....	27
2.2.2 DUI og korrupsjon	29
2.2.3 DUI og politisk risiko	32
2.3 Omdømme	34
3.0 Case	36
3.1 Brasils økonomiske og politiske historie	36
3.2 Brasils markedssituasjon	38
3.2.1 Lovverk i oljesektoren	40
3.2.2. Konkurransen	41
3.2.3 Direkte utenlandsinvesteringer.....	42
3.2.4 Korrupsjon	43

3.3 Norge i Brasil	45
3.4 Norge og Korrupsjon	48
3.4.1 Norsk lovgivning	48
3.5 Petrobras	50
3.5.1 Petrobras-skandalen.....	51
3.5.2 Norske selskaper i Petrobras-skandalen.....	52
3.5.3 Dagens situasjon.....	54
3.6 Oppsummering	57
4.0 Datainnsamling	59
4.1 Utvalg	59
4.2 Intervju	63
4.3 Validitet og reliabilitet	63
4.4 Svakheter ved metoden	65
5.0 Analyse	67
5.1 Korrupsjonsnivå	67
5.2 Politikk	74
5.3 Konkurranssevne	78
5.4 Omdømme	83
5.5 Andre faktorer	85
6. Konklusjon	89
6.1 Forslag til videre forskning	92
Litteraturliste	93
Appendix	107
Intervjuguide	107
World Justice Project – Rule of Law Index	109
PRS Gruppen – Politisk Risiko	110
Transparency International – Corruption Perception Index	111

Figurer

Figur 1: Fordeling av forhandlingsmakt overfor beslutningstaker.....	18
Figur 2: Likevekts punkter for rettshåndhevelse	24
Figur 3: BNP pr innbygger i Brasil målt i nåværende USD.....	38
Figur 4: Utvikling i oljepris (USD/fat).....	39
Figur 5: Olje- og gassproduksjon i Brasil fordelt på største aktører	41
Figur 6: Årlig DUI i Brasil og øvrige Søramerikanske land	43
Figur 7: Norske DUI i Brasil delt inn i totale investeringer og oljesektor	46
Figur 8: Internasjonal omsetning for norsk leverandørindustri innen olje- og gass i 2015, 10 største land.....	47
Figur 9: Petrobras Konsolidert Gjeld	55
Figur 10: Oppsummerende tidslinje - case.....	58

Tabeller

Tabell 1: Begrepsavklaring	15
Tabell 2: Oversikt over intervjuobjekter	60
Tabell 3: Rule of Law Index.....	109
Tabell 4: PRS Gruppen - Politisk Risiko.....	110
Tabell 5: Transparency International - Corruption Perception Index.	111

Forkortelser

ANP - Agência Nacional de Petróleo, Gás Natural e Biocombustíveis (nasjonalt tilsynsorgan)

BRICS - Brazil, Russia, India, China and South-Africa

BNP - Bruttonasjonalprodukt

CPI - Corruption Perception Index

Dilma - Dilma Vana Rousseff (Tidligere president, 2011 - 2016)

DUI - Direkte utenlandsinvesteringer

FCPA - Foreign Corrupt Practices

FN - De Forente Nasjoner

FPD - Fat råolje per dag

LC - Local Content (Lokalt innhold)

Lula - Luiz Inácio Lula da Silva (Tidligere president, 2003-2010)

MRD - Milliarder

OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development

PPSA - Pre-Salt Petroleum Co. (Statsinstitusjon for autorisering av anbudsprosesser etc.)

PRS Gruppen - The Political Risk Services Group Inc

PSA loven - Production Sharing Agreement Law

PT - Partido dos Trabalhadores (Arbeiderpartiet i Brasil)

Temer - Michel Miguel Elias Temer Lulia (Nåværende president, fra 2016)

TI - Transparency International

USD - Amerikanske Dollar

WJP - World Justice Project

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Kostnaden ved korrupsjon kan være ekstremt høy og kan sees i både et politisk, økonomisk, sosialt og miljømessig perspektiv, noe som illustrerer omfanget av konsekvensene. Korrupsjon hindrer demokrati og lovgivning, og er derfor spesielt skadelig for nye demokratier. I et økonomisk perspektiv, hindrer korrupsjon nasjonal velferd, økonomisk utvikling og rettferdige markedsstrukturer, samt en sunn konkurranse i markedet. Samtidig hindrer korrupsjon tillit til det politiske systemet sett i et sosialt perspektiv, og store miljømessige ødeleggelser forekommer som følger av korruperte myndigheter (Transparency International, 2016c). Korrupsjon er derfor et viktig tema, som har opplevd økt fokus og aktualitet de siste årene.

I 2014 kom den største korrupsjonsskandalen som foreløpig er avdekket til overflaten i Brasil. Landet har lenge vært preget av korrupsjon og har hatt en rekke korrupsjonsskandaler gjennom årene, men ingen med tilsvarende omfang. Ettersom Brasils statseide oljeselskap Petrobrás har hatt en sentral rolle i denne skandalen, vil vi gjennom oppgaven omtale den som *Petrobrás-skandalen*. Etterforskningen som har avdekket denne skandalen, og videre anmeldt over 230 personer¹ i forbindelse med skandalen, er navngitt *Lava Jato*. Av mistenkte i skandalen er en tidligere president samt nåværende president², noe som har rystet landet og forverret en allerede ustabil politisk situasjon. Skandalen skal ha røtter tilbake til 2004, hvor en rekke brasilianske entreprenørselskap dannet et kartell for å systematisk tappe oljeselskapet for store pengesummer. Topplederne i Petrobrás delte ut kontrakter til kartellmedlemmene mot bestiktelser, som igjen betalte politikerne bestiktelser for å få bli sittende i sine stillinger (Engdal & Ånestad, 2015).

Ettersom Brasil er et av de absolutt viktigste markedene for norske selskaper i oljebransjen, vil denne masteroppgaven ta for seg hvordan norske oljeselskaper i det brasilianske markedet er blitt påvirket av Petrobrás sin omfattende korrupsjonsskandale. Med vår oppgave ønsker vi å kunne belyse hvordan en slik korrupsjonsskandale påvirker et selskaps

---

¹ 236 personer anmeldt pr. 07.06.2017 <https://jota.info/lavajota/reus.html>

² Luiz Inácio Lula da Silva: president fra 2003-2011, Michel Temer: nåværende president (pr 07.06.2017) fra 2016

investeringsbeslutninger i det respektive markedet. Da litteraturen er mangelfull på dette området, håper vi at vi kan bidra til å fylle noe av disse hullene samtidig som å sette ytterligere fokus på dette emnet. Vi vil i vår oppgave fokusere på de norske selskapene i dette markedet og deres atferd i forbindelse med skandalen. Etersom Brasil og Norge er store oljenasjoner med svært ulikt korrupsjonsnivå, mener vi dette vil kunne gi et interessant bilde på ettervirkningene av skandalen.

1.2 Motivasjon

Vår interesse for fagfeltet korrupsjon startet da vi tok faget *Corruption – Incentives, Disclosure and Liability* ved NHH våren 2016. Faget fremstilte godt alvorligheten og aktualiteten av temaet, og fremhevet viktigheten av å bekjempe korrupsjon. Dette fanget oppmerksomheten vår, og det ble derfor tidlig klart for oss hvilke tema vi ønsket å skrive utredning om.

Allerede da vi tok faget i 2016 vakte Petrobrás-skandalen oppmerksomhet gjennom en innholdsrik forelesning med Helge Kvamme, som tok del i intern etterforskning av et av de norske selskapene som har blitt koblet til saken. Omfanget av skandalen gjorde den spesielt interessant for oss, samtidig som at individer og selskaper faktisk blir ansvarliggjort for korrupte forhold, noe som har vært fraværende i Brasil tidligere. Dette indikerer endringer i Brasil i forhold til håndheving av loven, spesielt med tanke på at dette gjelder selv på president-nivå. Enkelte norske selskaper har blitt koblet til denne skandalen, men sett i forhold til antall norske selskaper som operer i oljebransjen i Brasil er det kun et fåtall som er mistenkt i denne sammenheng. Likevel fant vi det vanskelig å se for oss at norske selskaper ikke ble påvirket i noen grad av denne skandalen, da det brasilianske oljemarkedet er et av de viktigste markedene for norske oljeselskaper. Hvorvidt en slik skandale kan sies å ha effekt på aktørene i markedet, og hvorvidt denne effekten er positiv eller negativ, var derfor noe vi ønsket å ta for oss i vår oppgave.

1.3 Forskningsspørsmål og tema

Tema for vår oppgave er norske direkte utenlandsinvesteringer (DUI) i det brasilianske oljemarkedet, i lys av Petrobrás-skandalen. Formålet med denne oppgaven er å analysere hvordan denne korrupsjonsskandalen kan ha påvirket norske aktører i det aktuelle markedet, og deres investeringer som sådan. Vårt forskningsspørsmål er derfor som følger:

Hvordan har Petrobrás-skandalen i Brasil påvirket Norske selskapers direkte utenlandsinvesteringer i det brasilianske oljemarkedet?

For norske selskaper spesielt vil det ofte være knyttet en stor risiko til å investere i marked forbundet med et høyt nivå av korrupsjon. Ettersom den norske straffeloven kriminaliserer korrupte handlinger utført av norske aktører både i Norge og i utlandet, vil det å bli knyttet til en sak som Petrobrás-skandalen innebære en stor risiko for norske aktører. Denne risikoen knytter seg først og fremst til kostnadssiden ved at selskapet risikerer straff i form av bot, samtidig som toppledere kan risikere fengselsstraff. Videre vil det også foreligge en omdømmerisiko for et selskap som blir tatt for å være involvert i korrupsjon, spesielt med tanke på at Norge regnes som en av de minst korrupte landene i verden. Dette innebærer trolig at enhver involvering i korrupsjon, enten hjemme i Norge eller i utlandet, vil slå negativt ut på et selskaps rennommé. Dette gjør at vi anser norske selskaper som spesielt interessante og vi ønsker derfor å se hvilke effekter en slik korrupsjonsskandale har på deres aktiviteter.

Fokus for vår oppgave er i hovedsak hvorvidt en slik korrupsjonsskandale vil ha noe å si for videre investeringsbeslutninger. Tidligere forskning indikerer at korrupsjon har en negativ effekt på DUI, noe vi delvis forventer å finne støtte for i denne utredningen. Samtidig er det tenkelig at selskapets persepsjoner av korrupsjonsnivået ikke nødvendigvis endres i negativ retning, noe som tilsier at det også kan finnes positive effekter forbundet med denne skandalen. Vi vil derfor i denne oppgaven vektlegge fire faktorer vi forventer vil være av betydning for norske DUI i det brasilianske oljemarkedet; (i) korrupsjonsnivå, (ii) politikk, (iii) konkurransekraft og (iv) omdømme.

Vi vil altså analysere selskapenes risikovurderinger i henhold til korrupsjon, og hvorvidt selskapenes risikovurdering og persepsjon av *korrupsjonsnivået* har endret seg etter at skandalen ble kjent. En naturlig hypotese vil i denne sammenheng kunne være at selskapenes oppfatter korrupsjonsnivået i Brasil som høyere etter Petrobrás-skandalen, ettersom de nå har fått kjennskap til hva som *egentlig* foregår i landet. På en annen side kan det også tenkes at dette faktisk er noe selskapene har hatt kjennskap til allerede og dermed at de ikke har blitt overrasket over avsløringene som har skjedd.

Det kommer tydelig frem, blant annet via media, at denne skandalen i stor grad har påvirket det politiske bildet i Brasil. På bakgrunn av dette tror vi også at denne korrupsjonsskandalen har hatt *politiske effekter* som igjen kan påvirke de ulike markedene og dermed også norske selskaper. Ettersom politiske uroligheter kan ha en negativ effekt på et lands innkommende DUI, vil vi anta at det er grunn til å tro at norske selskaper reduserer sine investeringer i Brasil i denne perioden.

En annen effekt vi vil se på er om Petrobrás-skandalen kan ha påvirket *konkurranskraften* til de norske selskapene som opererer i Brasil. I denne sammenheng kan det faktisk tenkes at skandaleavsløringene har hatt en positiv effekt dersom det har ført til mindre korrupsjon i markedet. Vi vil ta utgangspunkt i at norske selskaper som hovedregel har en nulltoleranse for korrupsjon, noe som kan bety at selskapene i ulike sammenhenger kan være mindre konkurransedyktig enn selskaper som er villig til å betale bestikkelser for å oppnå fordeler. Dersom korrupsjon blir mer risikofylt for aktørene i markedet vil det trolig gi bedre konkurranse muligheter for norske aktører.

Til sist er vi også interessert i å se om selskapene har erfart at Petrobrás-skandalen kan ha hatt noen effekt på *omdømme* deres. Omdømme er en viktig faktor for de aller fleste selskap, og vil derfor være relevant ettersom en korrupsjonsskandale kan påvirke alle selskapers rennommé, også de som ikke kan knyttes direkte til skandalen.

1.4 Avgrensning

Oppgaven er begrenset til å gjelde norske selskaper, og vil derfor bære preg av et norsk perspektiv. Videre tar vi for oss hvordan det har påvirket selskaper, og vi vil derfor ikke diskutere andre effekter for markedet og Brasil som helhet, av denne skandalen. Det vil bli utelukkende bli diskutert elementer som kan påvirke selskapenes beslutninger, som i noen tilfeller naturligvis involverer effekter for samfunnet som helhet, men dette vil bli sett fra et selskaps perspektiv.

Det finnes en rekke faktorer som påvirker DUI utover det som vil bli inkludert i denne oppgaven, men vi vil her fokusere på faktorer som kan knyttes til skandalen i større eller mindre grad. Dette utelukker derfor en del faktorer da disse ikke vil være relevant for vår diskusjon. Videre vil oppgaven vår være preget av et økonomisk perspektiv på korrupsjon, noe som innebærer anvendelse av økonomisk teori for å forstå ulike fenomener i denne sammenheng.

1.5 Metodisk valg

I denne studien undersøker vi effektene av Petrobrás-skandalen på norske selskaper, noe som kan kategoriseres som en *casestudie*. En casestudie er en grundig granskning av et emne eller et fenomen i sine virkelige omgivelser, noe som egner seg godt for vår studie. Vi har i denne sammenheng valgt å benytte oss av flere case ettersom dette bidrar til å gi oss flere synspunkt og dermed også muligheten til å få en bredere forståelse av hvilke effekter skandalen har medført. Her vil vi samle inn data fra ulike selskaper, hvor hvert av dem kan regnes som en egen case.

Videre vil vi benytte en triangulerende metode for innhenting av data, ettersom vi vil benytte oss av både dybdeintervju, tidligere forskning, og statistikk. På denne måten kan vi kontrollere dataene våre ved å kombinere informasjon fra ulike kilder (Jacobsen, 2005: 229). Vi vil benytte oss av både primærdata i form av dybdeintervju, i tillegg til ulike rapporter og tidligere forskning som sekundærdata. Da det foreligger lite kunnskap om fenomenet vi ønsker å undersøke i denne oppgaven, har vi valgt et eksplorativt forskningsdesign. En fordel med et eksplorativt design er at det er fleksibelt og tilpassningsdyktig med tanke på å kunne gjøre endringer underveis (Saunders, Lewis, & Thornhill, 2016: 175). Dette er noe som

ville være nyttig for oss, da det på forhånd ikke var klart hvilke sammenhenger som eksisterte.

Da problemstillingen vi tar for oss er sammensatt og kompleks har vi valgt å benytte et kvalitativt forskningsdesign. Kvalitativ metode egner seg godt for å gi en nyansert beskrivelse av et tema, og er opptatt av individenes oppfattelse av ulike begreper (Jacobsen, 2005: 131). Med tanke på vår komplekse problemstilling, kombinert med at vi på forhånd ikke vet alle sammenhengene som eksisterer mellom skandalen og de norske utenlandsinvesteringene i markedet, vil det ikke for oss være mulig å utarbeide et hensiktsmessig forhåndsbestemt spørreskjema.

I analysen vil vi i hovedsak ta utgangspunkt i primærdata fra dybdeintervju som vi analyserer ved hjelp av sekundærdata for å underbygge og diskutere funn fra intervjuene. Dybdeintervjuene baserer seg på subjektive betraktninger, noe vi også må ta hensyn til i vår analyse.

1.6 Begrepsavklaringer

Engelsk	Norsk	Forklaring
Corruption	Korrupsjon (I henhold til norsk lov)	Misbruk av makt i betrodde stillinger for egen vinning
Extortive corruption	Utpressingskorrupsjon	Refererer til en situasjon hvor et individ eller et selskap er utsatt for press for å betale en bestikkelse
Collusive corruption	Samarbeidskorrupsjon	Referer til en situasjon der to eller flere parter samarbeider for et felles gode mellom samarbeidspartene, på bekostning av samfunnet
Cartel	Kartell	Innebærer en formell eller uformell avtale mellom konkurrerende selskaper for å koordinere priser, markedsføring eller produksjon av produkter eller tjenester. Kartellmedlemmer samarbeider

		samtidig om forhold som markedsandeler, fordeling av kunder, fordeling av territorium, rigging av anbud og lignende, eller en kombinasjon av slike samarbeid
Grand corruption	Storskalakorrupsjon	Storskalakorrupsjon er korrupsjon som er skadelig for samfunnet.
Petty corruption	Småskalakorrupsjon	Kan for eksempel være å bestikke en offentlig ansatt for egen vinning, eksempelvis å bestikke en dommer eller politimann for å oppnå et spesielt utfall.
Active corruption	Aktiv korrupsjon	Den som tilbyr en utilbørlig fordel
Passive corruption	Passiv korrupsjon	Den som aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel
Transparency	Åpenhet	Kan defineres som; <i>“den eksterne kommunikasjonen skal gjenspeile den interne beslutningsprosessen”</i> ³
Window dressing	Falsk fasade	1: En handling eller forekomst av å gjøre slik at noe virker mer attraktivt eller gunstig enn det egentlig er. 2: Noe brukt til å skape et villedende gunstig eller attraktivt inntrykk. ⁴
Plea bargain	Forhandlinger	Forhandlinger mellom forsvarer og påtalemyndighetene i forhold til hvor stor straffen skal være dersom tiltale erklærer seg skyldig i saken. ⁵

Tabell 1: Begrepsavklaring

³ Definisjon hentet fra Norges Bank; <http://www.norges-bank.no/Publisert/Foredrag-og-taler/2009/Om-apenhet/>

⁴ Tina Søreide: Dictionary for BUS452 Corruption – Incentives, Disclosure & Liability

⁵ Hentet fra Store Norske Leksikon; https://snl.no/plea_bargaining

1.7 Oppgavens struktur

Oppgaven består av 6 kapitler. Kapittel 1 gir en innledning av oppgaven og dens innhold. Kapittel 2 gir en innføring i relevant litteratur for å kunne svare på oppgavens forskningsspørsmål. Kapittel 3 legger frem caset og bakgrunnen for caset, hvor det brasilianske markedet, Petrobrás og skandalen er i fokus. Videre presenterer vi vår datainnsamling og funnene våre i kapittel 4, som vi senere analyserer i kapittel 5. Konklusjonen vår presenteres i kapittel 6.

2.0 Litteraturgjennomgang

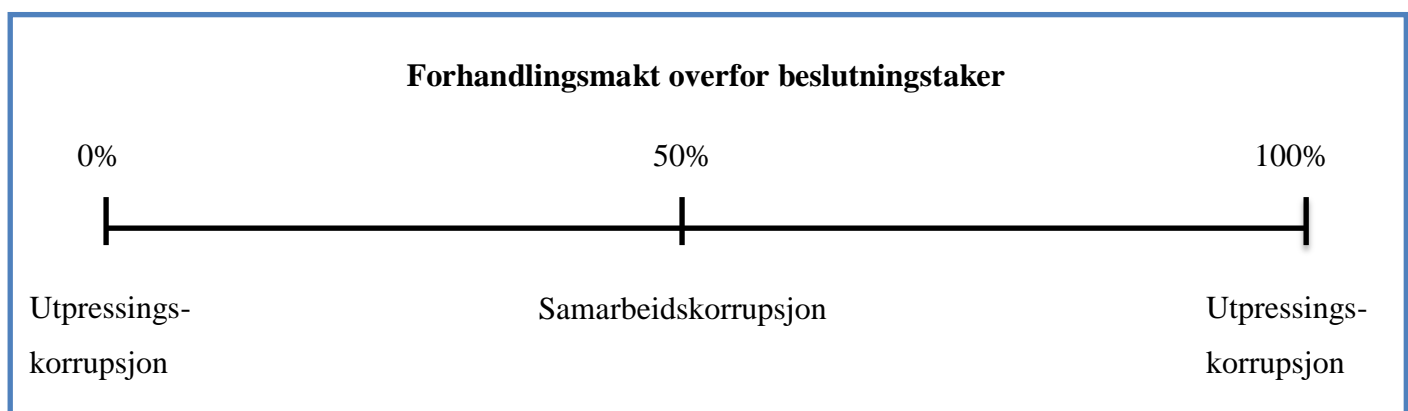
Hensikten med dette kapittelet er å gi en grunnleggende forståelse for korrupsjon og DUI, samt hvilke mekanismer som påvirker beslutninger relatert til DUI. Vi vil her starte med å definere korrupsjon og hvilke effekter korrupsjon kan ha i et marked, før vi presenterer ulike indekser som måler lands korrupsjonsnivå samt teori for bekjempelse av korrupsjon i et marked. Videre vil vi gå i dybden på DUI og hvilke faktorer som, ifølge tidligere forskning, er avgjørende for selskapers beslutninger i forbindelse med DUI. Her vil vi også se på hvilken effekt korrupsjon har på DUI beslutninger. Ettersom omdømmerisiko og politiske uroligheter henger tett sammen med korrupsjon vil vi komme inn på dette senere i kapittelet, men har her valgt å skille det ut som egne delkapitler for å fremheve viktigheten av disse faktorene. Vi vil med dette kapittelet dermed kartlegge hvilke mekanismer som kan forklare effekten Petrobrás-skandalen har hatt på norske selskaper i Brasil, basert på tidligere studier og litteratur.

2.1 Korrupsjon

Det finnes ingen universell definisjon på begrepet korrupsjon, men vi har i dag flere varianter som alle illustrerer ulike synspunkter på fenomenet (Cuervo-Cazurra, 2016). Én definisjon som er relativt hyppig brukt er betegnelsen «*misbruk av makt i betrodde stillinger for egen vinning*» (OECD, 2008). Dette representerer trolig også det som er en generell oppfatning av hva korrupsjon er; nemlig at man misbruker en autoritær stilling for å oppnå personlige gevinster. Hovedsakelig gjelder dette stillinger i offentlige institusjoner, som offentlig ansatte og politikere (Søreide, 2016: 3).

Vi kan skille mellom ulike former for korrupsjon, noe som også illustrerer fordeling av forhandlingsmakt mellom partene. Vi vil her skille mellom utpressingskorrupsjon og samarbeidskorrupsjon. Utpressingskorrupsjon refererer til en situasjon hvor et individ eller et selskap er utsatt for press for å betale en bestikkelse (Søreide, 2016: 14). Eksempelvis kan man i enkelte land bli avkrevd tilretteleggingshonorarer fra en offentlig tjenestemann for å få en sak eller en søknad behandlet, selv om man har rett til denne tjenesten uten betaling (Innovasjon Norge, 2017a). Utpressingskorrupsjon kan også referere til en situasjon hvor

man blir bedt om å betale en bestikkelse for eksempelvis å unngå å måtte betale en bot, selv om det ikke har blitt begått en kriminell handling. Samarbeidskorupsjon på den andre siden, referer til en situasjon der to eller flere parter samarbeider for et felles gode på bekostning av samfunnet. Samarbeidskorupsjon er ofte vanskelig å avdekke da begge partene oppnår fordeler ved situasjonen. Partene har derfor få eller ingen insentiver til å bryte ut av samarbeidet samtidig som det er gråsoner forbundet med denne type korupsjon, hvor handlingene ofte er godt skjult. Videre er forhandlingsmakten mellom beslutningstakerne mer symmetrisk ved samarbeidskorupsjon enn ved utpressingskorupsjon, noe som er illustrert i figuren nedenfor.

Figur 1: Fordeling av forhandlingsmakt overfor beslutningstaker (Søreide 2016:14):

På hver av ytterpunktene sitter den ene parten med 100% av makten og presser den andre parten for betaling. På midten er fordelingen derimot 50:50 og begge partene har dermed like stor makt og får også like stor nytte av avtalen.

En annen form for ulovlig samarbeid er *kartellvirksomhet* som innebærer en formell eller uformell avtale mellom konkurrerende selskaper for å koordinere priser, markedsføring eller produksjon av produkter eller tjenester. Kartellmedlemmer samarbeider samtidig om forhold som markedsandeler, fordeling av kunder, fordeling av territorium, rigging av anbud og lignende, eller en kombinasjon av slike samarbeid (GAN, 2017).

Norsk lov skiller samtidig mellom *korupsjon*, *grov korupsjon* og *påvirkningshandel*, samt mellom *passiv* og *aktiv* korupsjon (Lovdata, 2009; Transparency International, 2017e). Denne inndelingen har til hensikt å skille mellom ulike typer handlinger og alvorlighetsgraden av de ulike handlingene. Transparency International (TI) benytter en lignende inndeling hvor det skilles mellom *aktiv* og *passiv* korupsjon, samt at de skiller

---

mellom *storskalakorrupsjon* og *småskalakorrupsjon* (Ettung, 2008; International, 2017; Transparency International, 2017a). Storskalakorrupsjon er misbruk av makt på et høyt nivå som skaper fordeler for de få på bekostning av mange, og fører til alvorlig og utbredt skade for enkeltpersoner og samfunnet. Med “*et høyt nivå*” menes her for eksempel på et høyt politisk nivå, som en president eller andre politiske ledere. Småskalakorrupsjon kan være å bestikke en offentlig ansatt for egen vinning, eksempelvis å bestikke en dommer eller politimann for å oppnå et spesielt ønsket utfall. Aktiv korrupsjon viser til den som tilbyr en utilbørlig fordel, mens passiv korrupsjon på den andre siden viser til den som aksepterer et slikt tilbud (Ettung, 2008; Transparency International, 2017a, 2017b, 2017e).

Beslutningen om et selskap skal betale en bestikkelse eller ikke, for eksempel for å vinne offentlige anbudskonkurranser, regnes som en kost-nytte vurdering hvor det kartlegges hvorvidt bestikkelsen er lønnsom eller ikke. Her legges det til grunn at alle selskaper er profittmaksimerende, noe som innebærer at beslutningen om å ta del i korrupsjon vil være basert på en vurdering om hvorvidt fordelene de oppnår ved korrupsjon overgår kostnadene. Disse kostnadene, i tillegg til den faktiske betalingen, vil også bestå av usikkerhet og risiko knyttet til at man kan bli oppdaget og dømt og dermed også risikerer bot.inntektssiden vil på sin side øke ved at man vinner kontrakten. Med andre ord vil et selskap kun velge å påføre seg de ekstra kostnadene knyttet til korrupsjon, i de tilfeller hvor de er av den oppfatningen at det vil gi dem en høyere profitt enn det de har mulighet til å oppnå uten korrupsjon (D’Souza & Kaufmann, 2013). Nettofordelen ved å begå en korrupt handling vil i denne sammenheng være gevinstene fra den kriminelle handlingen minus kostnadene, hvor både gevinstene og kostnadene er assosiert med risiko. Kalkulasjonen av gevinstene er, på individnivå, en sammensetning av penge-gevinster og indirekte fordeler knyttet til eksempelvis høyere status eller lignende. På kostnadssiden regnes det moralske kostnader assosiert med handlingen, risikoen for å bli tatt og sanksjonert, samt omdømmerisiko (Søreide, 2016: 131).

2.1.1 Effekt av korrupsjon

Korrupsjon kan sies å ha en rekke negative effekter for både selskaper, enkeltindivider og samfunnet forøvrig. Det er blant annet forventet at det svekker offentlige tjenester; fungerer som en ekstra skatt for selskaper og enkeltpersoner; forvrenger politiske planleggingsprosesser, og legger til rette for andre typer kriminalitet (OECD, 2015b). Det er likevel en utfordring å si med sikkerhet hva som faktisk er direkte effekter av korrupsjon, fordi dette er noe som skjer i det skjulte og dermed er effektene sjeldent kvantifiserbare. På tross av dette er det likevel en rekke studier som har funnet sammenhenger som med høy sannsynlighet kan si seg gjeldende. Økokrim (2017) trekker blant annet frem korrupsjon som en trussel mot rettsstaten, demokratiet og menneskerettighetene med den begrunnelse at korrupsjon svekker etiske og moralske verdier. Samtidig vektlegger Økokrim at korrupsjon, i et globalt perspektiv, hindrer sosial og økonomisk utvikling i den tredje verden.

Akademikere er likevel ikke samstemt om hvorvidt korrupsjon faktisk svekker økonomisk vekst. Flere hevder nemlig at korrupsjon kan bidra til å «smøre hjulene» i økonomien og på den måten kompensere for ineffektive offentlige institusjoner. I motsatt retning hevdes det at korrupsjon i stedet bidrar til å «helle sand i hjulene» og dermed resulterer i dårligere økonomisk vekst (Méon & Sekkat, 2005).

Blant dem som mener at korrupsjon kan ha positive økonomiske effekter er blant annet Leff (1964) som viser til at bestikkelser kan bidra til å effektivisere byråkratiet, reduserer usikkerhet, samt bidrar til økte investeringer. Bayley (1966) hevder også at korrupsjon potensielt kan bidra til at det fattes bedre beslutninger. Houston (2007) finner at det er en positiv sammenheng mellom økonomisk vekst og korrupsjon i land med dårlig styring og svak rettssikkerhet, hovedsakelig i fattige nasjoner. Generelt ser man en tendens til at man ved hjelp av korrupsjon kan redusere transaksjonskostnader samt fremskynde prosesser, og på den måten sikre at byråkratiske prosesser blir gjennomført i tide, altså en “smøring av hjulene”. Dette kan også være en mulig forklaring på hvorfor utviklingsøkonomier som ofte assosieres med ineffektive institusjoner, både har høy grad av korrupsjon samt høyere nivå av DUI (Cuervo-Cazurra, 2006, 2016).

Samtidig ser vi også at korrupsjon bidrar til unødvendige kostnader og kan også føre til at prosesser går *tregere* da det fører til at byråkrater bevisst jobber ineffektivt for å sikre seg

---

bestikkelser (Myrdal, 1968). Økte kostnader som følge av korrupsjon skyldes blant annet at i tillegg til betaling av bestikkelser til offentlig ansatte, må man også bruke tid og ressurser på å opprettholde gode relasjoner til disse menneskene (Cuervo-Cazurra, 2016). I tillegg viser Doh, Rodriguez, Uhlenbruck, Eden & Shekshina (2003) til at korrupsjon fører til reduserte skatteinntekter som igjen svekker domstoler og reguleringsorganer, samt gir dårligere infrastruktur. De hevder samtidig også at korrupsjon historisk sett har bidratt til at land blir mer mottakelig for finanskriser, slik som sett i Russland, Sørøst Asia, samt Latin Amerika. Méon & Sekkat (2005) sammenlignet hypotesene om “smøring” versus “sand” og hvorvidt det faktisk kan tenkes at fordelene med korrupsjon overgår kostnadene. De fant imidlertid at dette ikke var tilfellet, og at selv i de samfunn hvor rettssikkerheten og styresettet er ansett som svak og lite effektive, vil korrupsjon fremdeles ha en negativ effekt på økonomisk vekst.

2.1.2 Mål på korrupsjonsnivå

For å kunne si noe om korrupsjonsnivået i et land, og for eksempel bruke dette til å vurdere sammenhenger og/eller teste hypoteser, krever det at man har et tilgjengelig verktøy som er i stand til å måle nettopp korrupsjon. Å måle korrupsjonsnivå er vanskelig, særlig fordi korrupsjon er en ulovlig handling som alle parter ønsker å holde skjult, samtidig er også definisjonen av korrupsjon noe varierende verden over. Videre finnes det en del gråsoner som gjør det ekstra utfordrende å måle (Søreide, 2016: 64). På tross av disse utfordringene finnes det likevel flere aktører som ved hjelp av ulike metoder analyserer korrupsjonsnivå i ulike land verden over, og presenterer disse i offentlige rapporter og indekser.

Transparency International (TI) er en global anti-korrupsjons organisasjon som hvert år lanserer korrupsjonsindeksen *Corruption Perception Index* (CPI), som rangerer korrupsjonsnivået i et stort antall land verden over. Denne indeksen illustrerer persepsjonen av korrupsjon i de ulike landene, og baserer seg på intervjuer med både lokale innbyggere, utlendinger, og ekspertvurderinger, i tillegg til ulike institusjoners vurdering av korrupsjonsnivået. Denne kombinasjonen av ulike kilder gjør indeksen mer troverdig, samtidig som det også er viktig å ha kjennskap til mulige svakheter knyttet til metoden (Søreide, 2016: 66). Blant annet vil ulike mennesker ha ulik oppfatning av begrepet korrupsjon, samtidig som det også vil være en subjektiv vurdering i hvor stor eller liten grad man opplever korrupsjon som et problem. I tillegg er det også en fare for at ekspertuttalelser

er påvirket av blant annet personlige erfaringer, oppslag i media, samt resultater fra tidligere indekser (Søreide, 2016: 67).

World Bank Enterprise Survey baserer seg på spørreskjema gitt til bedriftseiere og toppledere fra selskaper i forskjellige sektorer. Her blir man blant annet spurt om hvorvidt man selv har vært involvert i, eller observert andre som har vært involvert i, korrupsjon. Denne viser altså hvordan det oppleves å gjøre forretninger rundt om i verden, og man kan blant annet se i hvor stor grad korrupsjon oppleves som et problem og i hvilke land man opplever størst forventinger om å gi gaver til offentlig ansatte (Søreide, 2016: 72; World Bank) Også denne type data inneholder noen svakheter som gjør det vanskelig å isolere effekten av korrupsjon, men det vil likevel være en nyttig kilde til å illustrere forskjeller mellom for eksempel land og sektorer (Søreide, 2016: 72).

World Justice Project (WJP) presenterer årlig sin “Rule of law index” som måler hvordan rettssikkerheten oppfattes i ulike land rundt om i verden. Den er basert på vurderinger fra både husholdninger og eksperter som har gitt sin mening om hvordan de opplever landets rettssikkerhet i sin hverdag. Indeksen består av åtte kategorier, en av dem “fravær av korrupsjon”, og totalt 44 ulike indikatorer. Hvert land får en skår på hver av de ulike indikatorene, samt en total score. Disse varierer mellom 0 (lavest) og 1 (høyest), hvor enn høyere skår innebærer mindre grad av korrupsjon (World Justice Project, 2017b). Kategorien “fravær av korrupsjon” måler i hvilken grad det er fravær av korrupsjon i ulike offentlige institusjoner. Korrupsjon innebærer i dette tilfellet både bestikkelser, upassende innflytelse fra offentlige eller private interessenter, samt underslag og/eller upassende bruk av offentlige goder eller andre ressurser. Her vurderes også alt fra småskalakorrupsjon til store bedragerisaker (World Justice Project, 2017a).

2.1.3 Bekjempe korrupsjon

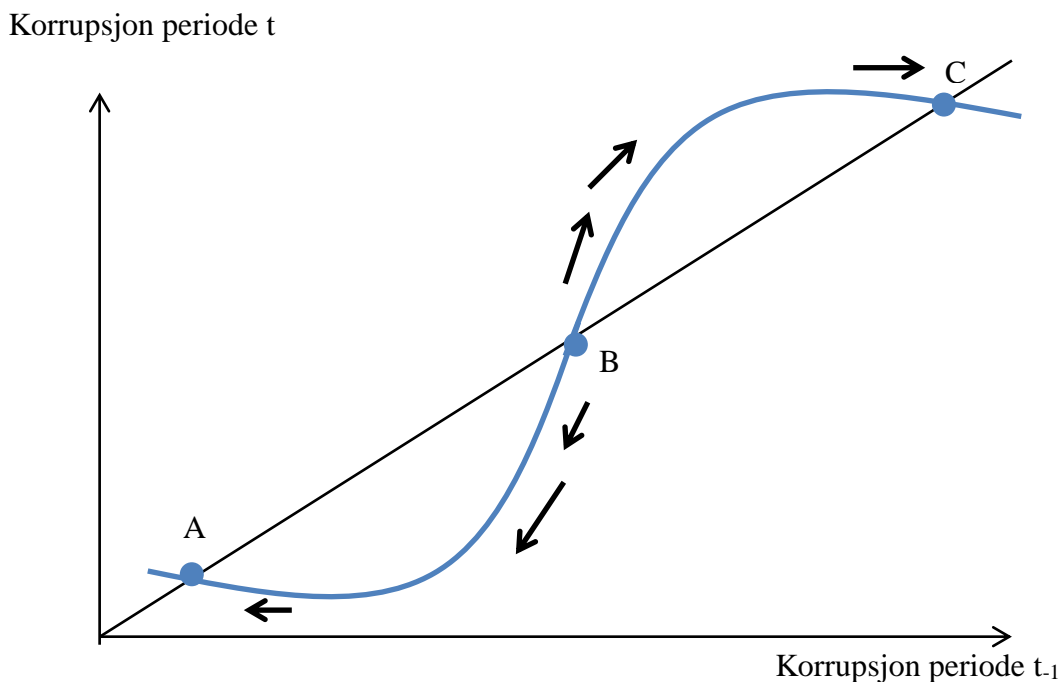
I henhold til antakelsene om at korrupte handlinger er en kost-nytte vurdering, antas det at myndighetene kan avskrekke korrupsjon ved å innføre strengere sanksjoner slik at en større andel av potensielle kriminelle vil oppleve nettofordelen ved korrupsjon som negativ. Samtidig vil også sannsynligheten for å bli tatt spille en rolle i denne sammenheng. Sanksjoneringen som er antatt nødvendig for å avskrekke korrupsjon kan illustreres av en enkel formel: la p representere sannsynlighet, S representere sanksjonene, og ΔU forskjellen mellom gevinstene og kostnadene assosiert med å begå den kriminelle handlingen, og vi har sanksjonene uttrykt med følgende sammenheng (Søreide, 2016: 132):

$$S = \Delta U/p$$

En sanksjon må med andre ord være høyere enn nettofordelen ved å begå handlingen, og sannsynligheten for å bli tatt for handlingen må være tilstrekkelig høy. Det er likevel begrenset hva man kan oppnå i henhold til antikorrupsjon ved å utelukkende forholde seg til denne formelen. Implementering av kontroll på prosedyrer burde også kombineres med varierende former for prestasjons kontroll. Offentlig ansatte bør ikke ha monopol på beslutninger eller autoritet, tredjeparter bør få tilgang til informasjon om beslutningstaking, og det bør foreligge en strategi for å gi insentiver for selv-rapportering (Søreide, 2016: 150). I forhold til selvrapportering er det viktig å ta hensyn til at desto mer asymmetrisk forhandlingsmakten mellom de involverte partene i korrupsjon er, jo større er sannsynligheten for at de erkjenner sin forbrytelse.

I litteraturen argumenteres det for at det finnes to likevekts punkt når det gjelder korrupsjon i et samfunn: enten er man et ærlig samfunn hvor ingen er korrupte (punkt A), eller så er man i et korrupt samfunn hvor ingen er ærlig (punkt C). I hvert av tilfellene er det krefter som jobber for at man forblir i den tilstanden man er, og dersom man skal gå fra det ene til det andre kreves en stor endring. På den ene siden vil det bety at man må jobbe hardt for å komme ut av korrupsjon, eventuelt må man på den andre siden prestere veldig dårlig på antikorrupsjon og rettshåndhevelse. Er man i et ærlig samfunn vil man som regel bli sett ned på dersom man forsøker å bryte med normene, altså om man forsøker seg på korrupsjon. Samtidig er også risikoen for å bli straffet høyere, i tillegg til at det forventes at man er ærlig og da oppfører man seg som regel deretter. I korrupte samfunn vil det derimot være motsatt; her vil som regel korrupsjon være en del av normen. Samtidig vet man også at

sannsynligheten for å bli straffet er meget lav ettersom dette er noe alle driver med. Dette gjør også at man tar utgangspunkt i at alle er uærlige, noe som fører til at man ikke stoler på noen og dermed blir uærlig selv. I slike tilfeller vil det være vanskelig for styresmakter å gripe inn for å endre situasjonen, selv i de tilfeller hvor flertallet ønsker mindre korrupsjon. Grunnen til dette er at alle forventer at alle er korrupt, og man vet at man som regel kan betale seg ut dersom man skulle havne i problemer (Collier, 2000; Søreide, 2016: 208). I følge Søreide (2016: 209) kan et samfunn også være i en ustabil likevekt (punkt B), hvilket vil si at det er på vei fra et ærlig samfunn til å bli korrump, eller omvendt. I slike tilfeller vil likevekten ligge mellom de to punktene, men tilslutt ende opp i en av dem. Denne endringen kan enten skje gradvis ved at man litt etter litt blir strengere (eller mer avslappet) i forhold til lovverket, eller at det forekommer en spesiell hendelse som trigger et skifte.

Figur 2: Likevekts punkter for rettshåndhevelse (Søreide, 2016: 208). Punkt A innebærer lite eller ingen korrupsjon i samfunnet. Punkt C representerer høy grad av korrupsjon.. Punkt B er en ustabil likevekt, på vei fra A til C, eller motsatt. Ettersom stabiliserende krefter jobber for å opprettholde likevektene, kreves det at man jobber veldig hardt, eventuelt presterer veldig dårlig, for å komme seg til motsatt punkt.

I følge Collier (2000) kreves det at store deler av folket og institusjonene i samfunnet er samstemte og enige i at korrupsjonsnivået må reduseres, dersom man skal få en koordinert

---

dytt ut av korrupsjon. Videre bør det også foreligge en klar anti-korrupsjons plan, med forslag til hva som kreves av de ulike institusjonene. Han viser også til at dersom risikoen for straff øker vil dette bidra til å redusere insentivene for korrupsjon. En måte å gjøre dette på kan blant annet være ved at man belønner den parten i en korrupt avtale som tilstår først ved å gi dem strafferabatt. Videre bør man også belønne og beskytte varslere for å motivere personer med informasjon til å stå frem.

Korrupsjonsnivået i et land kan sies å være et problem av internasjonal karakter, blant annet på grunn av fordelene internasjonale selskaper kan oppnå ved å benytte seg av bestikkelser for å få lukrative kontrakter. Dette vanskeliggjør et program for å dytte markedet inn i en ønsket likevekt. Enkelte store internasjonale selskaper har på den andre siden stor politisk innflytelse i landene de opererer i, noe som kan utøves til fordel for antikorrupsjon. Å trekke seg ut fra et land på grunnlag av korrupsjon er derfor ikke nødvendigvis det mest etiske valget for et internasjonalt selskap. Det kan imidlertid være en risiko for et selskap å promotere mindre korrupsjon samt snakke ned om det eksisterende regimet, da de kan risikere å bli kastet ut og erstattet med korrupte virksomheter. Selv for store selskaper, kan det være en stor utfordring å være eneste parten som setter korrupsjon på dagsorden (Søreide, 2016: 217).

2.1.4 Nulltoleranse og konkurransekraft

Som vi har sett er litteraturen noe sprikende når det kommer til hvorvidt korrupsjon er skadelig eller ei, hverken for samfunnet generelt, eller for selskapene som tar del i det. I følge Wallace-Bruce (2000) kan det å betale bestikkelser være en kilde til konkurransefortrinn over dem som ikke er villig til å utføre slike betalinger. Doh et al. (2003) viser i denne sammenheng til at korrupsjon kan være en måte å overkomme etableringshindringer, og på den måten oppnå en fordel over konkurrentene som ikke betaler seg forbi slike hindringer. Dette kan videre indikere at selskaper som kommer fra land hvor det er strengt lovverk når det kommer til korrupsjon, slik som i Norge, vil oppleve at det er tøffere å konkurrere i marked hvor nivået av korrupsjon oppleves som høyt. Eksempelvis kan selskaper gå glipp av kontrakter som følger av at de ikke er villig til å betale bestikkelser for å få dem Bradermas og Heimann (1998).

Korrupsjon kan også bidra til at byråkratiske prosesser går hurtigere og på den måten gi konkurransefortrinn for dem som er villig til å betale for nettopp dette. Investorer som i stor grad verdsetter tid kan eksempelvis betale for fortløpende i prosesser og dermed få godkjent søknader og tillatelser hurtigere enn konkurrentene som ikke er villig til å betale for det samme (Cuervo-Cazurra, 2016). Det ser med andre ord ut til at korrupsjon kan være en kilde til konkurransefortrinn for de selskapene som er villig til å betale bestikkelser, noe som naturlig nok vil være en ulempe for selskaper som tilhører en nulltoleranse kultur.

2.2 Direkte Utenlandsinvesteringer (DUI)

I større grad enn tidligere investerer og etablerer selskaper enheter utenfor egne landegrenser (Globalis, 2017). Blonigen (2005) hevder i denne sammenheng at veksten av DUI har vært raskere enn de fleste andre internasjonale transaksjoner, da særlig handelsstrømmer mellom land. Disse trendene har ført til en rekke studier rundt DUI og hvilke faktorer som driver dette, noe vi skal se litt nærmere på i dette delkapittelet. Korrupsjon og politisk risiko er skilt ut i egne delkapitler da dette er faktorer vi vil gå nærmere inn på i dette studiet.

En DUI er ifølge Norges Banks *“en investering over landegrensene der investor har til hensikt å opprette en varig økonomisk forbindelse og øve innflytelse på virksomheten i investeringsobjektet”* (T. Halvorsen, Mc Mahon, & Olsen, 2004; Hansen, 1999). Et DUI forhold består av et morselskap og en utenlandsk forbindelse som sammen danner et multinasjonalt selskap, der investeringen må føre til en viss kontroll over den utenlandske enheten for at det skal kvalifiseres som DUI. Kontroll er på dette punktet definert som å eie 10% eller mer av de stemmeberettigede aksjene i selskapet. Lavere eierprosent enn dette, er kjent som porteføljeinvesteringer (Blaine, 2009). Det som er essensielt er at selskapet opprettholder i stor grad kontroll over eiendelen det investerer i, og at investeringen har en langsiktig tidshorisont.

Det finnes mange ulike grunner til hvorfor et selskap ønsker å investere og etablere enheter utenfor egne landegrenser. En forklaring er blant annet at hjemmemarkedet når et metningspunkt, slik at selskapet søker nye markeder utenfor egne landegrenser (Jadhav, 2012). I følge Halvorsen et al (2004) kan en skille mellom tre motiver for DUI: *faktordrevne-, markedsdrevne- og teknologidrevne* motiver. Førstnevnte innebærer at man

---

flytter produksjon til steder med god tilgang til innsatsfaktorene, mens markedsdrevne motiver innebærer at man lokaliserer bedrifter i marked med høy etterspørsel. Teknologidrevne motiver fører til at man lokaliserer bedrifter der hvor det er god tilgang på kunnskap og teknologi. Halvorsen et al (2004) viser i denne sammenheng til at det for olje- og gasselskapene som regel er faktordrevne motiver som er bakgrunnen for DUI. Dette fordi de i stor grad investerer i land som har rikelig tilgang på olje og gass.

Økningen i DUI vi har sett den siste tiden skyldes blant annet at flere land og industrier har åpnet opp for DUI, at man har fått økt økonomisk samarbeid, privatisering, forbedring i transport og telekommunikasjon, samt en økt tilgjengelighet av finansielle ressurser for DUI (Forte & Santos, 2015). For et land som opplever strømmer av innkommende DUI kan fordelene være mange. Det er blant annet mye som tyder på at en økning i innkommende DUI er sterkt korrelert med økt økonomisk vekst. Videre er også DUI generelt forbundet med økt produksjonskapasitet og flere jobber, utvikling av ny teknologi, samt forbedringer knyttet til prosesser og teknikker innenfor ledelse og teknologi (Jadhav, 2012).

2.2.1 Bestemmende faktorer for DUI

Et selskaps grad av DUI i ulike land sies å være avhengig av en rekke faktorer knyttet til både selskapets hjemmemarked og markedet det skal investeres i (Amal, 2016; Globalis, 2017). Det finnes i dag en rekke studier på nettopp dette, og vi vil her trekke frem noen av de funnene og variablene som sies å være viktige faktorer for DUI strømmer, som vi senere også vil trekke frem i analysen.

Tidligere litteratur viser tilsynelatende svært forskjellige resultater når det gjelder bestemmende faktorer for DUI. Charkrabarti (2001) kritiserte derfor tidligere litteratur i sin artikkel, for manglende konsensus på teoretiske rammeverk for å veilede empirisk arbeid. I sin studie, tester Chakrabarti systematisk robustheten av partielle korrelasjoner mellom nivået av DUI og et bredt utvalg av økonomiske indikatorer. Han fant støtte for at flere av disse variablene var av viktighet for DUI, blant annet markedsstørrelse, skatt, kostnad for arbeidskraft, åpenhet, valutakurs, vekstrate målt i BNP og handelsbalanse. Det var her sterk støtte for forklaringskraften til markedsstørrelse⁶ på DUI. De resterende variablene så

---

⁶ Markedsstørrelse målt i BNP pr innbygger

derimot ut til å være svært følsomme for små endringer i settet av betingelser (Chakrabarti, 2001). Betydningen av markedsstørrelse støttes også i senere litteratur, blant annet av Jadhav (2012) og Amal (2016). I en studie av bestemmende faktorer for DUI i BRICS land⁷, fant Jadhav at markedsstørrelse, åpenhet og tilgang på naturressurser var statistisk signifikant. Markedsstørrelse og åpenhet viste positive effekter på DUI, mens tilgang på naturressurser hadde negativ effekt på total DUI (Jadhav, 2012). Betydningen av markedsstørrelse synes å være stor hvor blant annet markedsstørrelse målt i BNP pr innbygger er funnet i flere studier til å være sterkt korrelert med DUI. BNP pr innbygger har den høyeste koeffisienten av alle variablene testet i et studie utført av Amal (2016: 130), hvor ulike faktorer for DUI i det brasilianske markedet ble undersøkt.

Effekten av valutakurser på DUI har blitt studert både med hensyn til endringer i det bilaterale nivået på valutakursene mellom land og i valutakursens volatilitet. Blonigen (2005) påpeker store variasjoner i hva de ulike studiene har funnet i forhold til betydningen av valutakurser. Et studie utført av Cavallari & d'Adonna (2013) fant imidlertid at volatilitet i både renter og valutakurs er kraftig avskrekkende for DUI aktiviteter. Videre hevder de at en unnlattelse av å skille mellom volatilitet i vertslandet og landet det investeres fra kan være årsaken til mangelfulle resultater i tidligere studier (Cavallari & d'Addona, 2013). Samtidig fant Amal (2016: 129) i en studie av DUI i det brasilianske markedet, at en høyere devaluering av den brasilianske valutaen har en positiv innvirkning på DUI. Dette kan tyde på at en devaluering av valutaen vil gjøre prisene på innenlandske eiendeler relativt lave og derfor fremme en tendens hos internasjonale selskaper til å erverve lokale bedrifter og dermed øke DUI strømmen til landet.

Videre finnes det stor støtte i litteraturen for at skatt har en negativ effekt på DUI, på tross av at resultatene er noe sprikende på dette området. Blonigen (2005) påpeker imidlertid at tidligere studier kan vise noe misledende tall, da effekten av skatt på DUI kan variere betydelig i forhold til ulike typer skatt, målingen av DUI aktivitet, og skattemessig behandling i både vertslandet og selskapets hjemland. Selskaper kan potensielt måtte betale skatt til både vertslandet og hjemlandet, og på den måten stå overfor dobbel skatt, noe som kompliserer de forventede effektene av skatt på DUI ytterligere (Blonigen, 2005).

---

⁷ BRICS er en samlebetegnelse på de raskt voksende økonomiene Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika, og er i all hovedsak et handelssamarbeid.

Blonigen (2005) trekker også frem kvaliteten av institusjoner i markedet som en faktor som trolig er viktig for DUI, spesielt med tanke på utviklingsland. Her nevnes blant annet risiko for økte kostnader ved korrupsjon i slike markeder. Det er imidlertid vanskelig å måle effekten av institusjoner på DUI, noe som gjør at litteraturen er noe mangelfull på dette området. På tross av dette finnes det studier som har tatt for seg sammenhengen mellom korrupsjon og DUI, noe vi vil ta for oss i neste delkapittelet.

2.2.2 DUI og korrupsjon

Korrupsjon er i henhold til tidligere studier en faktor som står sentralt når man skal vurdere å gjøre en DUI. Litteraturen er imidlertid noe varierende også i denne sammenheng, hvor de ulike studiene har tatt for seg ulike perspektiver på korrupsjon. Det argumenteres både for korrupsjon som en metodikk for effektiv styring og som en ekstra kostnad, men et flertall av studiene har funnet støtte for at korrupsjon påvirker DUI i en negativ retning.

I samsvar med teori om at korrupsjon kan sammenliknes med å “helle sand i hjulene” har flere sett på korrupsjon som en faktor som bidrar til å øke kostnadene for DUI, og på den måten reduserer insentivene til å investere i dette markedet (Egger & Winner, 2005). Blant dem som har funnet en negativ sammenheng mellom DUI og korrupsjon har vi blant annet Wei (2000), som omtalte korrupsjon som en ekstra kostnad i form av skatt på DUI. Han fant at dersom skattesatsen i en et land økes, vil det automatisk redusere innkommende DUI. Den samme effekten vil man da kunne få dersom korrupsjonsnivået i vertslandet økes, noe som indikerer en negativ sammenheng mellom korrupsjon og DUI. Også Doh et al. (2003) har sett på denne sammenligningen mellom korrupsjon og skatt, og ser på korrupsjon som både en direkte og indirekte kostnad. De definerer her direkte kostnader som betaling av bestiktelser til offentlige ansatte, mens indirekte kostnader er kostnader som ikke kan knyttes til en konkret transaksjon. Eksempler på dette kan være økte priser på ulike varer og tjenester, samt makroøkonomisk ustabilitet (Doh et al., 2003). På den måten blir korrupsjon altså noe som øker kostnad med å investere i et land, og reduserer dermed insentivene til å investere nettopp her.

Videre vil også lovverket i selskapets hjemland være en viktig faktor, da dette kan bidra til å øke kostnadene ved investeringer i land som er forbundet med høyt nivå av korrupsjon (Cuervo-Cazurra, 2006). Atferden til et multinasjonalt selskap i vertslandet er begrenset av

regulatorisk press fra hjemlandet og av internasjonalt næringsliv, noe som Kwok og Tadesse (2006) mener taler for at korrupsjon vil ha en større betydning for selskaper med strengt lovverk i henhold til korrupsjon. Dersom selskapets hjemland har et lovverk som innebærer sanksjoner for korrupsjon utenfor deres landegrensener, vil dette føre til økt kostnad i form av straff dersom man blir tatt for å være delaktig i korrupsjon. Dette kan føre til at selskapene reduserer sine investeringer i slike markeder for å minimere denne risikoen. I motsatt fall vil investorer fra land forbundet med høyt nivå av korrupsjon, være mindre tilbakeholden overfor utenlandske markeder preget av korrupsjon og det er derfor mer sannsynlig at disse også investerer i korrupte markeder (Kwok & Tadesse, 2006).

Cuervo-Cazurra (2006) hevder samtidig at sammenhengen mellom korrupsjon og DUI avhenger av hvilken type korrupsjon som eksisterer i landet. Han skiller i denne sammenheng mellom to typer: henholdsvis den typen som er *strukturell og gjennomgripende*, og den som er *liten og tilfeldig*. Gjennomgripende korrupsjon vil si at korrupsjon er velkjent og strukturell i samfunnet, og at man som utenlandsk investor forventer å regelmessig bli bedt om bestikkelser av både offentlig ansatte som utfører papirarbeid, samt politikere som skal tildele kontrakter. I slike tilfeller representerer korrupsjon en kjent kostnad for utenlandske investorer, og kan derfor være insentiv til å redusere investeringene. Tilfeldig korrupsjon vil på sin side representere usikkerhet forbundet med korrupsjon, fordi man ikke vet med sikkerhet om det er noe man vil møte på eller ikke, og kan derfor sees på som ustrukturert korrupsjon. Ved tilfeldig korrupsjon vil man også møte usikkerhet knyttet til betaling av bestikkelser, nettopp fordi man ikke med sikkerhet kan vite at man får utført den tjenesten man betaler for, eller om man senere risikerer å møte på andre som også vil kreve samme betaling. På bakgrunn av denne usikkerheten vil det være vanskelig for investorer å estimere en faktisk kostnad knyttet til korrupsjon, og de vil derfor redusere sine investeringer for å minimere sin eksponering for denne usikkerheten. Cuervo-Cazurra (2006) finner at begge typene av korrupsjon fører til redusert DUI i et land, som følge av den ekstra kostnaden og usikkerheten som påføres investorene. Han finner videre at den negative effekten korrupsjon har på DUI er mindre i overgangsøkonomier enn den er i utviklede land. Dette kan trolig forklares med fordelene knyttet til korrupsjon i land hvor kvaliteten på institusjonene er svekket, og på den måten er korrupsjon mindre avskrekkende på investorer i slike land. Endelig finner forfatteren at gjennomgripende korrupsjon i overgangsøkonomier ytterligere reduserer investeringene i slike land, ettersom de både må forholde seg til kostnaden ved ineffektive institusjoner i

---

tillegg til kostnaden ved å måtte betale hyppige bestiklinger. Tilfeldig korrupsjon i overgangsøkonomier, har derimot en mindre negativ effekt på DUI enn gjennomgripende korrupsjon. Forfatteren forklarer dette med at investorer i disse landene i utgangspunktet er forberedt på usikkerheten knyttet til ineffektive institusjoner og system, og vil derfor trolig ikke bli avskrekket ytterligere av et ekstra nivå av usikkerhet som følger av korrupsjon.

Med andre ord indikerer dette at korrupsjon er en faktor som bidrar negativt til beslutninger knyttet til DUI. Samtidig vet vi at også andre faktorer, som for eksempel markedsstørrelse, spiller en viktig rolle. I denne sammenheng viser vi derfor til at det finnes forskning som tyder på at dersom et marked er stort og viktig nok for investorene, vil korrupsjon spille en mindre viktig rolle. Kolstad og Wiig (2013) viser blant annet dette gjennom deres studie som tar for seg utvinningsindustrien (olje etc.). I følge dem er det mye som tyder på en positiv sammenheng mellom korrupsjon og DUI i slike industrier. Dette betyr at det forventes at i land som forbindes med høy grad av både olje og korrupsjon, vil man også se et høyt nivå av DUI. Dette ser imidlertid ut til å skje i et avtakende tempo etterhvert som korrupsjonsnivået øker. En annen studie innenfor oljesektoren, gjennomført av Melo & Quinn (2015) fant at jo mer olje som produseres i landet hvor det skal investeres, jo mindre effekt har nivået av korrupsjon på investeringene. For dominerende oljenasjoner⁸ kunne man faktisk ikke finne noen signifikant sammenheng mellom DUI og korrupsjon. Dette kan dermed indikere at dersom markedet er tilstrekkelig stort vil det i seg selv veie tyngre enn nivået av korrupsjon i dette markedet som sådan. Dette underbygges også av Jadhav (2012) som ser på hvilke faktorer som er avgjørende for DUI i BRICS land. Han finner at økonomiske faktorer i denne sammenheng er mer signifikante enn institusjonelle og politiske faktorer, herunder korrupsjon.

---

⁸ Oljenasjoner som produserer mer enn 200.000 fat pr. dag regnes som 'dominerende' i denne sammenheng.

2.2.3 DUI og politisk risiko

I tillegg til korrupsjon, spiller også politiske faktorer en sentral rolle for DUI. Vi ønsker i dette tilfelle å fokusere spesielt på politisk risiko, som kan forstås som; *risiko eller sannsynlighet for forekomst av enkelte politiske hendelser som vil forandre utsiktene til lønnsomheten til en gitt investering*. Politiske risikoer oppstår fra handlingene til nasjonale myndigheter som forstyrrer eller hindrer forretningstransaksjoner, endrer vilkårene i avtalen, eller fører til inndragning av en utenlandsk virksomhets eiendom (Kobrin, 1979). Dette kan for eksempel skyldes reguleringer, importforbud, og valutarestriksjoner, men også andre forhold som krig eller politisk- og sosial uro (Aguiar, Aguiar-Conraria, Gulamhussen, & Magalhães, 2012; Innovasjon Norge). Som mål på politisk risiko, presenterer *The Political Risk Services Group Inc* (PRS gruppen) årlig rapporter som vurderer ulike lands risiko. PRS gruppen har i hovedsak tre kategorier knyttet til risiko; *politisk, finansiell og økonomisk*. Hver av disse kategoriene baseres på totalpoeng (henholdsvis 100, 50 og 50) som igjen fordeles på de ulike variablene i hver kategori. I kategorien for politisk risiko er det identifisert 12 ulike indikatorer som både knyttes til politisk risiko, samt politiske institusjoner. Disse indikatorene inkluderer blant annet vurdering av et lands regjering, interne og eksterne konflikter, grad av korrupsjon, samt lov og orden (Busse & Hefeker, 2007). Den totale poengsummen fra de tre indeksene er dividert med to for å frembringe vektene for landets sammensatte poengsum. Den sammensatte poengsummen, som varierer fra 0 til 100, brytes videre inn i kategorier fra svært lav risiko (80 til 100 poeng) til svært høy risiko (0 til 49,90 poeng) (Howell, 2011)⁹

Busse og Hefeker (2007) er blant akademikerne som har brukt disse variablene til å vurdere sammenhengen mellom politisk risiko og DUI. Av de variable de finner som mest signifikant i forhold til DUI er stabilitet hos regjering, grad av intern konflikt, risiko for eksternt konflikt samt kvalitet på rettssystemet. Dette viser at utenlandske investorer generelt vektlegger politisk stabilitet samt at det eksisterer grunnleggende demokratiske rettigheter og frihet i landet hvor det skal investeres. I tillegg er også både interne og eksterne konflikter relevante, særlig fordi dette i stor grad bidrar negativt til økonomisk vekst og dermed også gjør at investering blir mindre attraktivt (Busse & Hefeker, 2007). Videre har også Goswami og Haider (2014) tatt hensyn til PRS gruppens 12 indikatorer. De har i sin forskning

---

⁹ Brasil sin skår finnes i appendix, og vil senere bli diskutert i analysen.

---

kategorisert samtlige variabler i tre grupper: “*Sviktende styringsmakt*”, “*Kulturelle faktorer*” og “*Partneres holdninger*”. Deretter har de ved hjelp av en regresjonsmodell sammenlignet de tre kategoriene med innkommende DUI i 146 ulike land, både utviklede- og utviklingsland. De finner i sin analyse at det i størst grad er “kulturelle faktorer” samt “partneres holdninger” som reduserer innkommende DUI. Forfatterne konkluderer derfor med at for å være mer attraktiv for utenlandske investorer bør land altså fokusere på å redusere kulturelle konflikter samt å forbedre sitt forhold til sine partnere.

En annen studie som ser på DUI er Forte og Santos (2015) med en clusteranalyse av DUI i 19 Latinamerikanske land. De har i sin analyse fordelt de ulike landene i cluster basert på netto DUI i forhold til BNP, og bruker deretter ulike indikatorer på hvor attraktiv DUI i et land er, til å sammenlikne clusterne. Variablene de bruker er blant annet BNP pr innbygger, handelsbarrierer, telefonlinjer pr 100 innbygger og institusjonell styring. De finner at det clusteret som skårer best på innkommende DUI, også ser ut til å prestere best på de fleste av variablene. Den siste variabelen “institusjonell styring” er basert på tre ulike dimensjoner; korrupsjon, politisk stabilitet og fravær av vold, samt regjeringens effektivitet. Forfatterne poengterer at dette kan være en tydelig indikasjon på at politisk stabilitet og åpne grenser bidrar positivt til å tiltrekke seg DUI (Forte & Santos, 2015).

Flere studier har også sett mer konkret på institusjoner, og hvilken rolle de spiller når selskaper vurderer risiko i utenlandske markeder. Enkelte har hevdet at demokrati faktisk kan føre til økt politisk risiko og dermed også lavere nivå av DUI. Argumentene for dette er blant annet at demokrati ofte kan innebære nokså hyppige skifter i styringsmakter og dermed også noe ustabil politikk. Videre legger også demokrati opp til at medlemmer av samfunnet, både individer og nasjonale selskaper, har mulighet til å påvirke politikken. Dette kan være negativt for utenlandske aktører dersom deres interesser er motstridende, da de ikke har den samme stemmeretten og påvirkningskraften som de lokale (Jensen, 2008). Likevel ser det ut til at demokratiske institusjoner i størst grad bidrar til redusert risiko og økt nivå av DUI. Dette kan ifølge Jensen (2008) forklares med at demokrati også innebærer begrensninger i makten til den utøvende parten, og på den måten er det mindre risiko for ekspropriering av utenlandske investorers eiendom. Forfatteren trekker også fram politisk åpenhet samt mulighet for å påvirke politikken, som faktorer som også kan være positiv for å redusere politisk risiko. Også Knutsen, Rygh & Hveem (2011) viser til at politisk risiko er negativ for DUI, mens en stabil regjering som er dedikert til å utøve egen politikk har en positiv effekt.

2.3 Omdømme

Lovverket rundt korrupsjon i både Norge, Brasil og verden forøvrig er blitt betydelig strengere de siste årene¹⁰. Etterhvert som de juridiske omgivelsene rundt korrupsjon har endret seg, har også selskaper og organisasjoner bedret interne regler og lovverk rundt korrupsjon samt engasjert seg i tiltak for å bekjempe korruperte handlinger. Holdninger og forventninger om hvordan selskaper skal oppføre seg i markeder med høyt korrupsjonsnivå har som følger av dette sett store endringer. For rundt 40 år siden var det lite trolig at en interessent ville reagert i stor grad dersom et selskap var innblandet i korrupsjon. I dag er derimot disse holdningene endret betydelig, noe som sammen med lovendringene har skapt omdømmerisiko for selskaper i henhold til korrupsjon (David-Barrett, 2014).

Et selskaps omdømme er formet av blant annet selskapets tidligere handlinger, individers tidligere erfaringer med selskapet, samt selskapets interne struktur, og har blitt definert som en refleksjon av sentrale interessenters inntrykk av selskapet (Musteen, Rhyne, & Zheng, 2013; Sims, 2009). Preston (2004) omtaler omdømme som en form for kapital som er utsatt for samme type risiko og depresjoner som andre former for kapital. Videre er en organisasjons omdømme, ifølge Firestein (2006), den viktigste indikatoren på den aktuelle organisasjonens bærekraftighet. Dette begrunnes med at et svekket omdømme er svært vanskelig å gjenopprette, samt at det er usikkerhet knyttet til eventuelle tiltak som kan iverksettes. Et godt omdømme kan samtidig være svært verdifullt for et selskap på grunn av økt konkurransefordel i tillegg til differensiering på markedet, da omdømme er noe som utvikles over tid og er idiosynkratisk for det enkelte selskap og derfor vanskelig å imitere (Musteen et al., 2013; Sims, 2009). Mer spesifikt kan dette innebære fordeler som samarbeid med de riktige strategiske og forretningsmessige partnerne, evne til å tiltrekke, utvikle og beholde de beste talentene, fornøye kunder som sprer positiv omdømme om selskapet, tiltrekke seg investorer, samt at man i noen tilfeller vil være i stand til å ta en premium pris for varer og tjenester en selger (Musteen et al., 2013; Sims, 2009).

Omdømmerisiko hevdes å være den mest kritiske risikofaktoren for selskaper innenfor olje- og gass sektoren (Fragouli, 2016). Videre hevder D'Souza & Kaufmann (2013) at i en avveining om selskapet skal utføre en korrupert handling eller ikke, vil den potensielle kostnaden ved tap av omdømme som følge av å bli tatt for korrupsjon, sammen de faktiske

---

¹⁰ Se kapittel 3. Case: delkapittel 3.2 og 3.4.1 for lover knyttet til korrupsjon i Norge og Brasil

straffene ved straffeforfølgelse, veie mer enn den direkte kostnaden ved korrupsjon. Et selskaps omdømme kan ta mange år å bygge opp, men kan ødelegges i løpet av sekunder (Sims, 2009). Relevansen av omdømmerisiko kan sies å være økende ettersom sannsynligheten for å bli tatt for korrupsjon har økt med implementering av nye lover samt fokus på rettshåndhevelse, i kombinasjon med en økende sannsynlighet for at en slik avsløring vil ødelegge forholdet til interessentene (David-Barrett, 2014). Skadeomfanget kan komme til syne blant annet gjennom tap av salg eller tap av kontrakter, noe som videre fører til tapt inntekt og derfor en økonomisk påkjenning på selskapet.

På generell basis kan større selskaper ha mer å tape i forhold til svekket omdømme og kostnadene dette medbringer, da de er mer synlige og derfor lettere å avsløre enn mindre selskaper (D'Souza & Kaufmann, 2013). Kostnadene ved svekket omdømme på bakgrunn av korrupsjon kan være mye høyere for multinasjonale selskaper enn for lokale selskaper, noe som taler for at utenlandske selskaper i et marked vil være mindre villig til å utsette selskapet for omdømmerisiko ved korrupte handlinger. Samtidig vil selskaper fra OECD land stå overfor en betydelig omdømmerisiko sammenlignet med selskaper som ikke er fra et OECD land (D'Souza & Kaufmann, 2013), noe som trolig har en sammenheng med landenes åpenhet og pressefrihet, samt innbyggers holdninger til korrupsjon. Kaufmann og D'Souza (2013) fant videre at regler og lovverk i selskapenes hjemland ikke var statistisk signifikant, noe de mener kan tyde på at globale selskaper frykter tap av omdømme mer enn en eventuell straffeforfølgelse i hjemlandet sitt.

3.0 Case

I dette kapittelet vil vi innledningsvis introdusere Brasils økonomiske og politiske historie i korte trekk. Deretter vil vi presenterer dagens markedssituasjon, med fokus på DUI, korrupsjon og politikk. Videre vil vi også se på norske selskaper i Brasil og hvordan norsk og internasjonal lovgiving kan være gjeldende dersom man blir tatt for korrupsjon i utlandet. Petrobrás og Petrobrás-skandalen vil så bli presentert, og hvordan denne har endret situasjonen i landet. Vi vil ta for oss på norske selskapers involvering i skandalen, før vi avslutter med en kort oppsummering. Målet med kapittelet vil altså være å gi en grunnleggende forståelse for Brasil og Petrobrás-skandalen, samt gi et innblikk hvilken rolle de norske selskapene har spilt i denne sammenheng.

3.1 Brasils økonomiske og politiske historie

Brasils historie innebærer både 350 år med slaveri samt 20 år med militærregime, noe som har preget den politiske situasjonen i landet (Sotero, 2011). I senere tid har Brasil slitt med høy grad av inflasjon i tillegg til store økonomiske ulikheter blant befolkningen. Dette betyr at selv om Brasil også har opplevd stor økonomisk vekst, har det vært store skjevheter i hvordan velferdsøkningen har vært fordelt på befolkningen (Bye, 2004).

En viktig del av Brasils økonomiske situasjon, og med økende betydning, er olje- og gassektoren. For Brasil startet oljeeventyret lenge før det gjorde i Norge; allerede i 1939 ble det gjort funn av olje i Bahia området, nordøst i landet. I starten lå produksjonsnivået langt under eget forbruk og Brasil var derfor nettoimportør av olje. I 1974 ble derimot nok et oljeområde oppdaget like utenfor Rio de Janeiro (Duran, 2014; OCD, 2009; Ree, 2011), på en tid hvor landet fremdeles var under militærregimet. Brasil fikk sin første sivile president i 1985, og fikk sin første folkevalgte president, Fernando Collor de Mello, i 1989. Stor utenlandsgjeld og inflasjon preget økonomien, noe den nye presidenten forsøkte å snu. Collor måtte imidlertid gå av som følger av korrupsjonsanklager i 1992 (BBC, 2017).

I 1994 ble Fernando Henrique Cardosos valgt til president etter å ha stabilisert landets inflasjonsnivå, noe som brakte optimisme blant folket. Cardosos ble gjenvalgt i 1998, men ble upopulær blant deler av befolkningen gjennom 2000-tallet, og landet var i ny økonomisk

---

krise rundt 2002 (BBC, 2017). I 2003 ble Luiz Inácio Lula da Silva (heretter Lula) valgt som president, noe som vakte stor entusiasme ettersom hans målsetting var å få folket ut av fattigdom. Dette var noe han også delvis lyktes med gjennom programmet *Bolsa Familia*, hvor nærmere 30 millioner mennesker ble løftet ut av fattigdommen og opp til middelklassen (A. Halvorsen, 2011). Arbeiderpartiet i Brasil, Partido dos Trabalhadores (PT), som Lula var en del av, ble beskyldt for korrupsjon i 2005. Likevel ble Lula gjenvalgt i 2006. Renan Calheiros, presidenten av senatet, ble i 2007 mistenkt for korrupsjon men fikk beholde en stilling lenger nede i hierarkiet på tross av dette. Videre økte oljeproduksjonen gradvis fra 1974, og i 2007 nådde Brasil et slikt produksjonsnivå at de ble ansett for å være selvforsynt med olje. I samme tidsrom ble det også gjort enorme oljefunn i pre-salt området, et stort oljefelt som befant seg under 2000 meter dype salt lag. Disse dype lagene har gjort arbeidet med å utvinne oljen til en krevende prosess, men med et felt på om lag 800 km var det brasilianske folket i ekstase over funnet. Også utenlandske investorer ble tiltrukket av disse funnene som for alvor har bidratt til å gjøre Brasil til en av verdens største oljenasjoner (Duran, 2014; Ree, 2011).

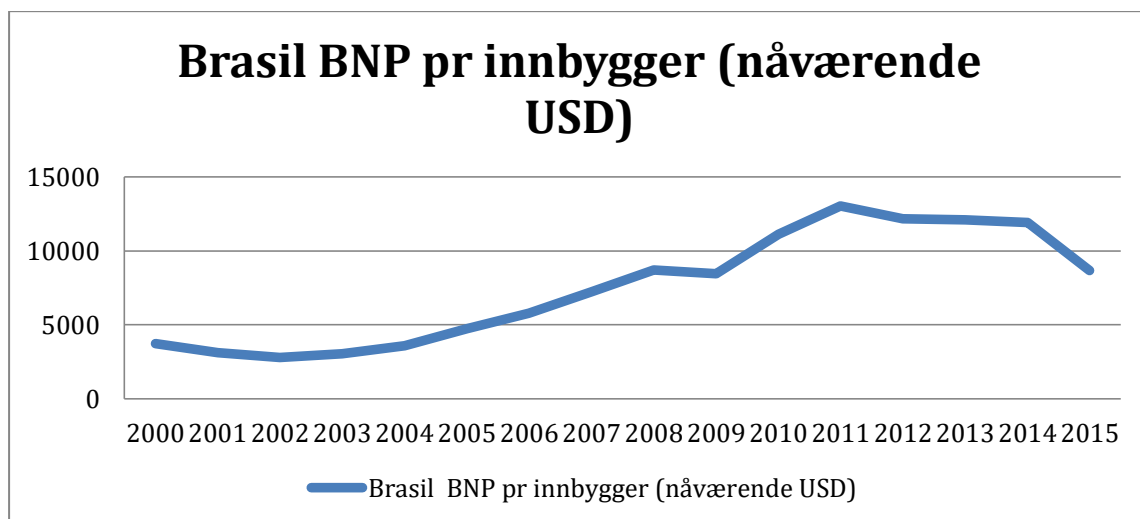
Da finanskrisen kom i 2008 klarte Brasil seg relativt bra, hvilket kunne indikere at landet var på vei i riktig retning ("Lula's legacy," 2010). Det er likevel mye som tyder på at Lulas strategi for den Brasilianske økonomien var noe kortsiktig. I starten opplevde Brasil en økt arbeidskraft samt en stigende råvarepris, samtidig som den utvidede middelklassen fikk gode lånevilkår og dermed kunne øke sitt forbruk. Også offentlige utgifter ble økt ved hjelp av en økning i skatter og gjeld (McKinsey, 2014). Brasil slet imidlertid med produktiviteten, noe som førte til at renten i 2011 måtte økes for å dempe inflasjonen. Dette førte videre til at forbruket ble kraftig redusert og dermed stoppet også veksten (Ask, 2016). I 2011 ble Dilma Rousseff valgt som Brasils første kvinnelige president, og overtok dermed den utfordrende oppgaven med å redusere landets inflasjonsnivå, samt øke den økonomiske veksten. Hun ble videre gjenvalgt i 2014, på en tid hvor råvarepriser på landets eksportvarer var begynt å synke (Hagvaag, 2016). Dette gjorde situasjonen i Brasil enda tøffere ettersom de er en stor eksportør av blant annet kaffe, sukker og soya (Vindhammer, 2016). Videre bidro dette til at landet gikk inn i en resesjon, med en økonomisk nedgang på 3.8 prosent i 2015 (Havnes, 2016). Dilma forsøkte å implementere ulike reformer i håp om å redde økonomien da hun var president, men lyktes ikke i å engasjere folket. Hun mistet ytterligere popularitet da hun ble anklaget for å ha trikset med statsbudsjettet, blant annet ved å ha tatt opp uautoriserte lån

fra statseide banker. Det brasilianske folket ønsket å stille henne for riksrett da dette ble kjent, og i august 2016 ble hun avsatt som president¹¹ (Johansen, 2016).

Brasil har med andre ord vært kjennetegnet av både økonomisk og politisk uro i lang tid, også før Petrobrás-skandalen ble kjent. Dette på tross av sterk økonomisk vekst, betydelige oljefunn, og stor interesse blant utenlandske investorer. Per dags dato er markedet preget av lave oljepriser, korrupsjonsskandalen og politiske uroligheter, noe vi vil komme nærmere inn på senere i kapittelet.

3.2 Brasils markedssituasjon

Brasil er det største landet i Sør-Amerika, og verdens niende største økonomi, målt i nominell BNP (Bajpai, 2017). De har i løpet av de siste tiårene hatt en av verdens raskest voksende økonomier, og utgjør sammen med Russland, India, Kina og Sør-Afrika en del av BRICS. Siden 2001 har Brasil hatt en positiv handelsbalanse, med unntak av 2014 hvor import og eksport var tilnærmet likt. Brasil var i 2015 på 21 plass av de største eksport økonomiene i verden. På topp av eksportprodukter i Brasil er soyabønner (USD 21,5 mrd.), jernmalm (USD 15,2 mrd.), råolje (USD 11,8 mrd.), rå sukker (USD 7,83 mrd.) og kjøtt fra fjærkre (USD 6,53 mrd.) (OEC, 2015).

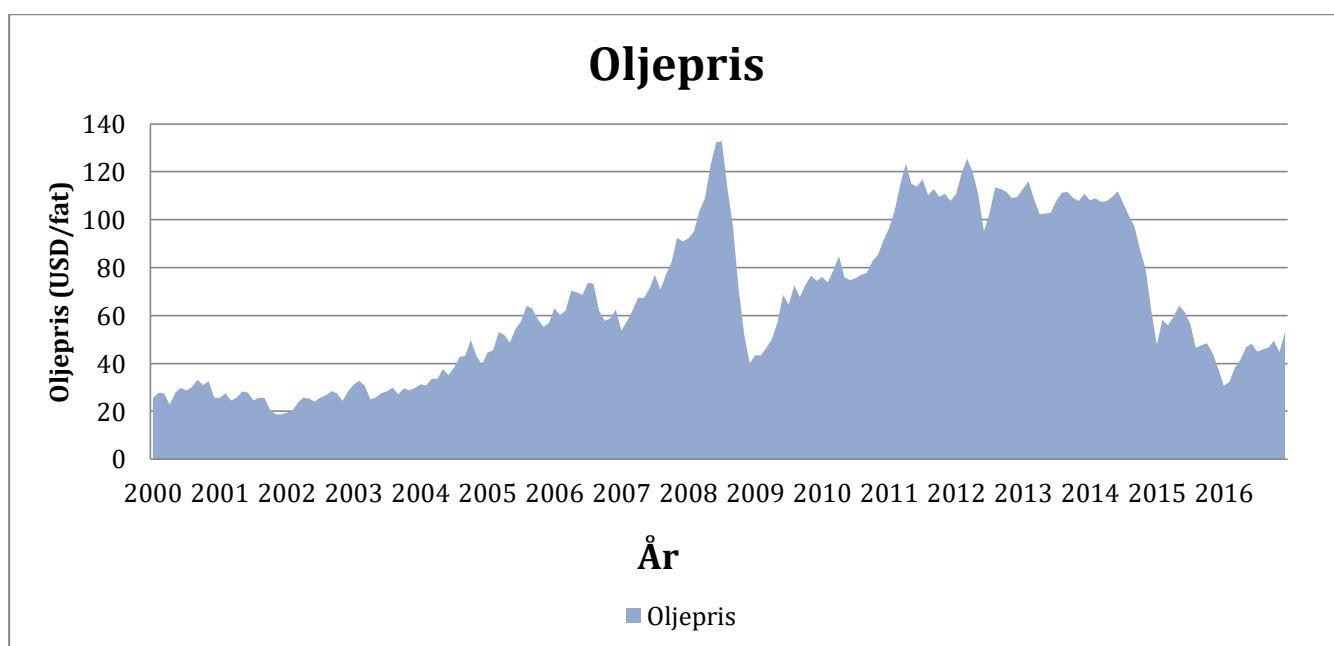

Figur 3: BNP pr innbygger i Brasil målt i nåværende USD

¹¹ Dilma ble avsatt som president etter at hun ble tiltalt for å ha trikset med statsfinansene i forbindelse med valgkampen i 2014. Dette for å dekke over regjeringens budsjettproblemer. 61 av totalt 81 senatorer stemte for at hun skulle avsettes, og hennes erkerival Michel Temer ble innsatt som president som følger. Selv mener Dilma at hun er blitt utsatt for et kupp <http://www.aftenposten.no/verden/Brasils-forste-kvinnelige-president-avsatt-Na-har-hennes-erkerival-tatt-over-603479b.html>

Brasil ble i 2014 regnet som den niende største oljeproduzenten i verden (International Trade Administration, 2016b). Markedet utgjorde 4,6% av Brasils BNP i 2013, noe som tilsvarte 67 mrd. USD¹². Utviklingen av dypvannsressursene, og da spesielt 'pre-salt' områdene, har drevet en dramatisk økning i Brasil sin oljeproduksjon som nådde en gjennomsnittlig produksjon på 2,3 millioner fat råolje per dag (FPD) i 2015. Pre-salt produksjonen utgjorde omtrent 30% av den totale oljeproduksjonen, noe som er forventet å øke til over 50% innen 2018 (International Trade Administration, 2016b). 96% av all olje- og gassproduksjon i Brasil foregår offshore, noe som underbygger viktigheten av denne delen av industrien.

Videre har oljesektoren på verdensbasis vært preget av en fallende oljepris, noe som også har hatt en innvirkning på det brasilianske oljemarkedet. I 2014 begynte oljeprisen å falle fra priser på over 100 USD/fat, til priser helt ned i 30 USD/fat. Tabellen indikerer et dramatisk fall i 2014, med den laveste prisen rundt utgangen av 2015 (Oljedirektoratet, 2016). I 2016/2017 så oljeprisen ut til å ha stabilisert seg rundt 50 USD/fat, men også i denne perioden har det vært noen svingninger (Dagens Næringsliv, 2017).

Figur 4: Utvikling i oljepris (USD/fat)¹³

¹² Konvertert fra 223 milliarder brasilianske real (BRL). Valutakurs fra Bloomberg 14. Juni 2017: BRL/USD: 0,3016 <https://www.bloomberg.com/quote/BRLUSD:CUR>

¹³ Tabell fra Oljedirektoratet <http://www.npd.no/no/System/Sok/?quicksearchquery=oljepris&activetab=0&cat=all&lng=no&con=all>

3.2.1 Lovverk i oljesektoren

Oljesektoren i Brasil er regulert av en rekke lover blant annet for å sikre at Brasil selv sitter igjen med store deler av verdiene fra oljen. Tidligere hadde Petrobrás monopol på både leting og produksjon av olje, noe som var regulert av Lov 2,004/1953. Selskapet var på denne tiden heleid av staten, og regelverket var basert på at oljen skulle tilhøre det brasilianske folket. Etter oljekrisen i 1973, ble det åpnet opp for at selskapet kunne inngå risiko kontrakter med internasjonale selskaper, noe som gav en liten åpning inn i markedet. Videre ble Lov 9,478/1997 publisert i 1997, kjent som Petroleum Loven. Med denne loven ble *Agência Nacional de Petróleo, Gás Natural e Biocombustíveis* (ANP) etablert, og fungerer i dag som det nasjonale tilsynsorganet for petroleum. ANP opprettet videre et konsesjonssystem for leting og produksjon av olje og gass (Almada & Parente, 2013; Rosado de Sá Ribeiro, 2001). Petroleumsløven fra 1997 er fortsatt gjeldende og fungerer som et mikset regulatorisk regime sammen med en rekke nye lover.

Det ble i 2010 publisert tre nye lover: (i) Lov 12,276/2010; (ii) Lov 12,304/2010 og (iii) Lov 12,351/2010, som sammen med Lov 9,478/1997 fungerer som et mikset regulatorisk rammeverk for petroleumsbransjen. Lov 12,351 kjent som *The Production Sharing Agreement Law* (PSA loven), omhandler kontrakter mellom vertsstaten (typisk gjennom et statseid selskap) og et internasjonalt oljeselskap. Denne loven spesifiserer at aktivitetene gjennomført av det internasjonale oljeselskapet er på selskapets egen risiko, samtidig som en definert andel av overskuddet skal deles mellom vertsstaten og det internasjonale oljeselskapet. Etter pre-salt områdene ble oppdaget ble enda en statsinstitusjon etablert; Pre-Salt Petroleum Co (PPSA). En av hovedfunksjonene til denne organisasjonen er å autorisere anbudsprosesser relatert til leting og produksjon av olje i pre-salt områdene. Dette selskapet har fått mye makt regulert av Lov 12,304/2010. Samtidig må pre-salt området utvikles i henhold til PSA loven som beskrevet ovenfor. Videre har Lov 12,276/2010 til hensikt å la Petrobrás tiltrekke seg nye investorer samtidig som den føderale unionen er hovedaksjonær, og innehar minst 50% av de stemmeberettigede aksjene. Denne loven autoriserte den føderale unionen til å signere en avtale (the Onerous Assignment) med Petrobrás, som gir selskapet rettigheter til å utforske og produsere opp til fem milliarder fat med råolje (Almada & Parente, 2013). Lov 12,351/2010 tar for seg blant annet krav knyttet til lokalt innhold, eller *local content* (heretter LC), og tildeler departementet for miner og energi ansvaret for å sette minimumskrav til LC (ANP, 2011). Minimumskrav til LC er knyttet til leting og

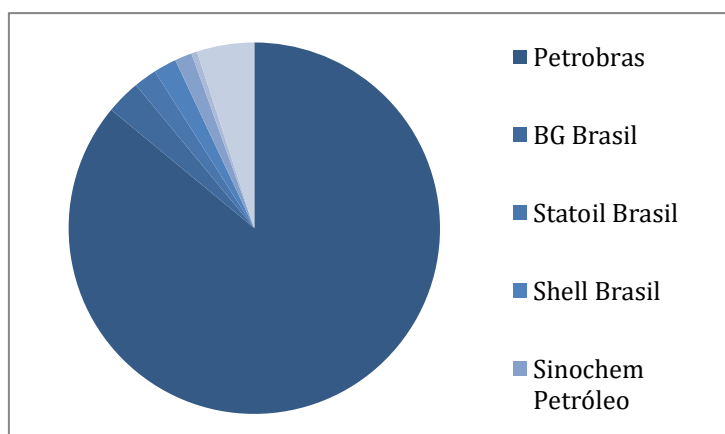
utvinning av olje, hvor ulike aktiviteter krever ulike prosentandeler av lokale varer og tjenester (International Trade Administration, 2016a).

LC reglene fungerer på den måten at oljeselskapene som opererer de ulike feltene (eks. Statoil, Petrobrás og Shell) er pålagt å kjøpe en betydelig andel av sine kapitalvarer og tjenester fra lokale leverandører. Dette er et krav som utelukkende gjelder operatørselskapene, men som operatørselskapene tidvis pålegger leverandørene sine å forholde seg til slik at de selv oppfyller det totale kravet. De ulike oljefeltene har ulike krav i henhold til LC, da disse kravene blir bestemt for de enkelte anbudsrundene. Dersom operatørselskapet ikke klarer å tilfredsstille kravet til LC, må selskapet betale bøter til ANP (de Oliveira, 2015).

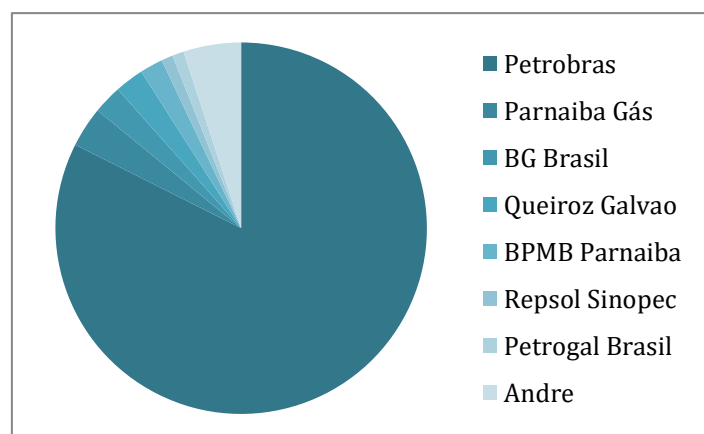
3.2.2. Konkurransen

Blant annet som følger av at det brasilianske lovverket i olje- og gassmarkedet favoriserer brasilianske aktører i stor grad, dominerer Petrobrás både innenfor produksjon av olje og gass, og innen raffinering av olje. Innenfor raffinering av olje har Petrobrás 99% av markedet totalt sett, hvor de raffinerer både brasiliansk og utenlandsk olje. Videre har Petrobrás 86% av oljeproduksjonen i Brasil, hvor store aktører som Statoil, Shell og BG Gruppen utmerker seg blant utenlandske aktører. Innenfor produksjon av gass har Petrobrás 82% av markedet, men også andre brasilianske aktører som Paraniba Gás og Queiros Galvao utmerker seg. Den britiske BG Gruppen har også en solid posisjon i denne delen av markedet.

Oljeproduksjon i Brasil

Gassproduksjon i Brasil

Figur 5: Olje- og gassproduksjon i Brasil fordelt på største aktører (Business Sweden, 2015)

Petrobrás dominerer med andre ord både oppstrøms- og nedstrøms aktiviteter i det brasilianske oljemarkedet. Dette gjelder også for transport av olje og gass, hvor også Shell er en aktør, samt salg gjennom egne bensinstasjoner. Distributøren til Petrobrás er BR, som står for driften av bensinstasjonene (Business Sweden, 2015).

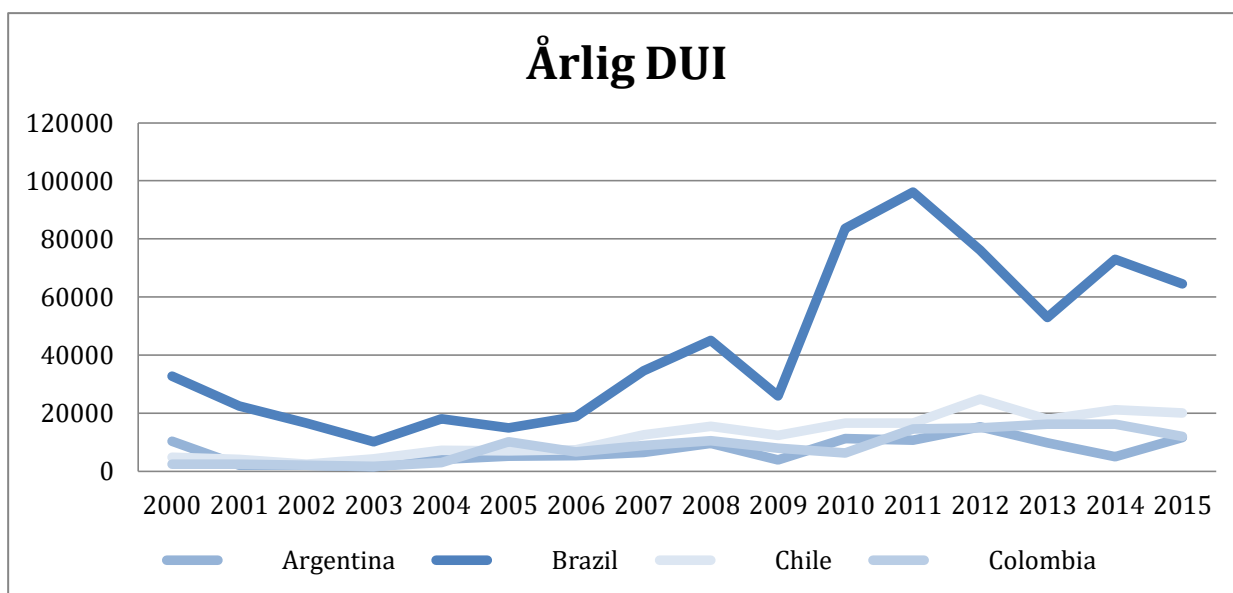
3.2.3 Direkte utenlandsinvesteringer

Brasil har i løpet av de siste tiårene vært landet i Latin-Amerika som har opplevd størst flyt av inngående DUI. God tilgang på råvarer, strategisk geografisk plassering, samt stort innenlandsmarked med nærmere 210 millioner innbyggere, er noen av faktorene som har bidratt til dette (Santander, 2017). På tross av dette scorer Brasil dårlig i forhold til hvor lett det er å starte og drive selskaper i landet for utenlandske investorer. Verdensbanken presenterer årlig en rapport kalt "*Doing Business*", som vurderer hvordan det er å etablere forretninger i ulike land over hele verden. I 2017 er Brasil rangert som nr 123 av 190 land, noe som indikerer at denne prosessen er lang. Det tar i snitt 101,5 dager, og man må gjennom 11 ulike prosedyrer (samhandling med eksterne parter) for å starte opp en virksomhet i Brasil. Tilsvarende er tallene henholdsvis 8,3 dager og 4,8 prosedyrer i andre OECD land¹⁴ (World Bank, 2017a). Videre rapporteres skattesystemet som en av de største utfordringene med å operere i Brasil. I snitt bruker selskaper 2600 timer på arbeid knyttet til skattebetaling, mens det i andre OECD land er estimert til 178 timer årlig (World Bank, 2017b).

Videre opplevde Brasil en sterk vekst i DUI da pre-salt funnene ble gjort i 2007. I perioden 2009 – 2011 hadde de en ytterligere vekst, før en sterk nedgang i perioden 2011-2013 som vist i diagrammet nedenfor.

---

¹⁴ OECD, organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling, har som oppgave å fremme økonomisk vekst i medlemslandene, samt å samarbeide om å stabilisere økonomien og bidra til å utvide verdenshandelen. OECD består i dag av 35 medlemsland rundt om i verden, og jobber samtidig tett med blant annet rasktvoksende økonomiser som Kina, India og Brasil. Brasil er imidlertid ikke et medlemsland <http://www.oecd.org/about/membersandpartners/>.

Figur 6: Årlig DUI i Brasil og øvrige Søramerikanske land (United Nations, 2017)

Globalt falt DUI strømmen med totalt 13 % i 2016, som følger av en svak global økonomisk vekst. Regionen rundt Latin Amerika og Karibia opplevde en nedgang i DUI strømmen på totalt 19%, hvor Brasil alene falt fra USD 65 mrd. året før til et estimat på USD 50 mrd. i 2015. Forventningene for 2017 er at DUI skal øke globalt sett, hvor utviklingsøkonomier er forventet å komme sterkere tilbake. Her legges det vekt på en forventning om en økning i råvarepriser på naturressurser, blant annet for råolje (UNCTAD, 2017).

3.2.4 Korrupsjon

Korrupsjon har lenge vært et velkjent problem og en stor utfordring i Brasil. Ifølge TI's årlige rangering, er Brasil i 2016 rangert som nr. 79 av 176 land, med en score på 40, hvor 0 tilsier lite eller ingen korrupsjon og 100 betyr meget korrupt¹⁵ (Transparency International, 2017c). En kultur som har vært preget av korrupsjon i lang tid, kombinert med høy grad av byråkrati er noe av det som kan sies å være hovedgrunnen til at Brasil fortsatt sliter med korrupsjon.

Byråkrati tilrettelegger for muligheten til å be om betaling for å gjennomføre enkle oppgaver, og eventuelt utsette og forsinke dem dersom bestikklser ikke blir betalt (Gomes, 2012). I følge Gan Business-Anti-Corruption Portal er korrupsjonsrisikoen i Brasil størst

¹⁵ Tidligere tall ligger i appendix – Transparency International Corruption Perception Index

innenfor skatteadministrasjonen, offentlige anskaffelser, samt sektorer innenfor naturressurser. Førstnevnte skyldes et svært komplekst skattesystem, som vi var inne på i starten av forrige delkapittel. Når det gjelder naturressurser har det vist seg å være særlig risiko ved selskaper som er helt eller delvis eid av staten, noe som er tilfellet for blant annet Petrobrás (Gan, 2015a).

Siden tidlig på 1990 tallet har Brasil vært en aktiv samarbeidspartner for OECD, og signerte i 2000 deres anti-korrupsjons konvensjon som tar sikte på å bekjempe korrupsjon på tvers av landegrensene. De har også et eget program rettet mot Latin Amerika med det formål å styrke implementering og gjennomføring av anti-korrupsjons konvensjoner, samt å promotere integritet i disse områdene (OECD, 2015a). I tillegg til OECDs konvensjon har Brasil også signert FNs konvensjon, samt den Inter-Amerikanske konvensjonen mot korrupsjon (Otto, 2017).

Når det gjelder Brasils egen korrupsjonslovgivningen, er den i dag ansett for å være av de strengere på verdensbasis (Gan, 2015b). I 2014 ble en ny antikorrupsjons lov lansert under navnet "*Clean Company Act*". Denne loven forbyr betaling av bestikkelser til både utenlandske og lokale statlige ansatte, den dekker dog ikke slike betalinger mellom private aktører (Law 360, 2015). Clean Company Act skal blant annet sikre at selskaper holdes ansvarlig for korruperte handlinger som utføres av deres ansatte, selv i de tilfellene hvor det ikke kan bevises skyld. Strafferammen kan variere fra 0.1% til 20% av det respektive selskapets bruttoinntekt fra året før saken startet. Samtidig gis det muligheter for selskapene til å kunne oppnå en mildere straff dersom de kan vise til at de har et effektivt og velfungerende anti-korrupsjonsprogram. I slike tilfeller vil blant annet engasjement fra ledelsen, trening av de ansatte og jevnlig risikovurdering bli lagt til grunn for å vurdere hvorvidt disse er gode nok til at selskapet kan kreve en strafferabatt (GAN, 2015). På den måten oppfordrer loven selskapene til å sette i gang egne, interne tiltak for å sikre at de kontinuerlig jobber aktivt med anti-korrupsjon (Otto, 2017). Samtidig er det også gode muligheter for strafferabatter til de som samarbeider med etterforskere og deler informasjon om både egne og andres overtredelser (Gan, 2015b). Denne muligheten for strafferabatt har vist seg særlig viktig i Lava Jato saken, hvor de største avsløringen har kommet fra personer som ønsker å navngi andre involverte mot en mildere straff mot seg selv (Ask, 2016). I tillegg har også flere milliarder kroner blitt tilbakebetalt til myndighetene i bytte mot strafferabatt (Engdal & Ånestad, 2015). Introduksjonen av denne loven har med andre ord

---

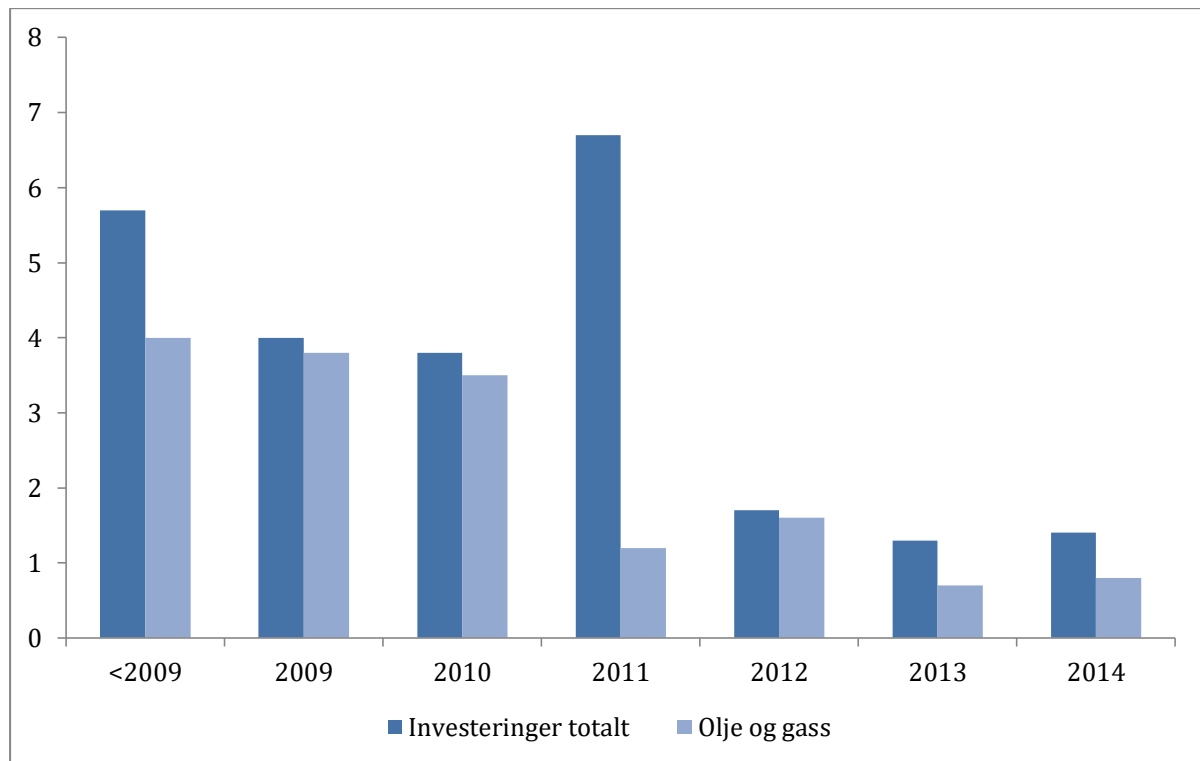
vist seg svært viktig i arbeidet med å avsløre så mange høytstående direktører i Petrobrás, samt flere politikere, som det man har gjort i denne saken (Hestmann, 2015).

På tross av at Brasil har en klar lovgiving mot korrupsjon, er det likevel mye som tyder på at de har hatt noen utfordringer når det kommer til effektiv håndhevelse av disse lovene. Basert på WJP sin "*Rule of Law Index*" for 2016, fikk Brasil en total score på 0.55, hvilket gjorde at de ble rangert som nummer 52 av 113 land. Når det gjelder fravær av korrupsjon regnes Brasil som nummer 63, med en score på 0.4. Under kategorien "*Regulatory enforcement*" fikk Brasil en score på 0.54 som tilsier en 42.plass (World Justice Project, 2016). Ut i fra indeksen får vi et inntrykk av at korrupsjon er tilstede i større eller mindre grad i alle deler av rettsapparatet, særlig i den lovgivende og utøvende delen. Videre ser det også ut til at prosesser i rettssystemet er nokså trege og ineffektive, samt at en del av beslutningene som fattes er partisk og preget av upassende påvirkning. Ifølge Tina Søreide (2016: 96) tyder dette på at på tross av klare lover og regler mot korrupsjon, har ikke loven blitt like tydelig og effektivt håndhevet som den burde. Hun viser til at mange land ikke følger opp korrupsjonsanklager i tilstrekkelig grad, noe som også fører til at man ikke får straffet de personer eller selskaper som har vært involvert i korrupsjon. Dette bidrar igjen til at risikoen ved å være involvert i korrupsjon kan bli redusert ettersom sannsynligheten for å bli straffet er lav, selv i de tilfeller hvor man blir avslørt. Svak håndhevelse av lovene når det kommer til korrupsjon kan derfor også sies å være noe av årsaken til at korrupsjon har vært et gjennomgående problem i Brasil i så lang tid. Etter Petrobrás-skandalen ser det dog endelig ut til at personer i langt større grad må stå til ansvar for sine bestikkelser og korrupte atferd, noe som kan indikere at Brasil nå er i ferd med å forbedre sitt rettsapparat noe som trolig kan også kan få positive virkninger for korrupsjonsnivået i landet.

3.3 Norge i Brasil

Norske selskaper har en betydelig tilstedeværelse i det brasilianske markedet, hvor de har investert til sammen USD 24,6 milliarder siden de første investeringene startet. Olje- og gasssektoren stod for til sammen 66% av alle investeringene de norske selskapene gjorde i Brasil i 2014, og 45% av alle norske selskaper i Brasil tilhørte olje- og gasssektoren (Innovation Norway, 2015). I søylediagrammet under kan vi se at olje- og gasssektoren har vært viktig gjennom hele Norges tilstedeværelse i Brasil, hvor en nedgang i investeringer i

denne sektoren har store konsekvenser for det totale investeringsbeløpet. I 2011 utgjorde olje- og gasssektoren en liten andel av den totale investeringen i Brasil i henhold til diagrammet under, men dette skyldes et større oppkjøp Hydro gjennomførte i industrisektoren og kan derfor sees vekk i fra i denne sammenheng.

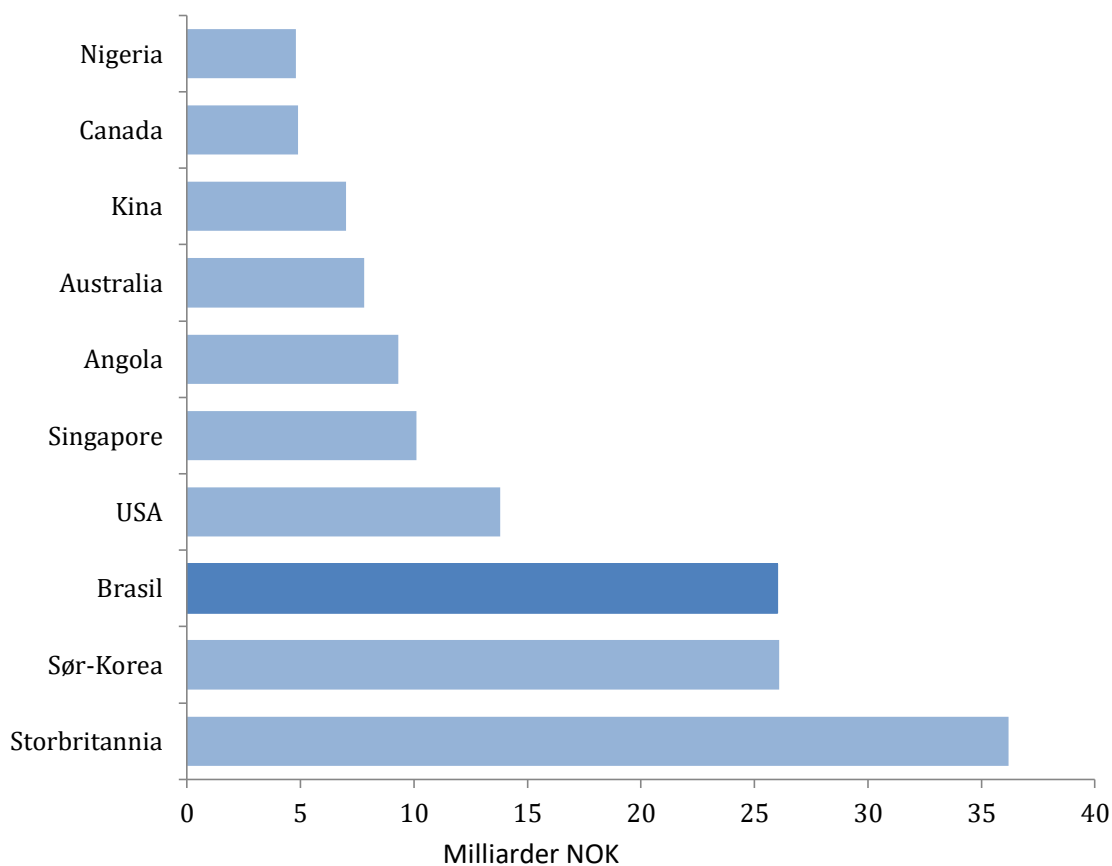

Figur 7: Norske DUI i Brasil delt inn i totale investeringer og oljesektor (Innovation Norway, 2015)

Norske DUI innenfor olje- og gasssektoren var på totalt 360 milliarder norske kroner i 2014 fordelt på alle land, noe som tilsvarer rundt USD 42 mrd. (Statistisk Sentralbyrå, 2017). Til sammenligning tilsvarte norske DUI i den brasilianske olje- og gasssektoren USD 15 mrd. (Innovation Norway, 2015), altså over 35% av de totale DUI innenfor sektoren på verdensbasis. I 2013 var det registrert 58 norske selskaper innenfor olje, gass og maritim i det brasilianske markedet, med til sammen 8.950 ansatte. Det var her en nedgang i 2014, hvor det var registrert 56 norske selskaper med til sammen 8.300 ansatte, men dette tok seg opp igjen i 2015 til 58 selskaper med til sammen 10.177 ansatte i bransjen (Innovation Norway, 2015).

Statoil er en betydelig aktør når det kommer til utvinning av olje i det brasilianske markedet. Samtidig har norske aktører en sterk tilstedeværelse i leverandørindustrien, der Brasil er et av de desidert viktigste markedene. Den totale omsetningen i den norskbaserte

leverandørindustrien var på 474 mrd. kroner i 2015 (inkludert det norske markedet), hvor det brasilianske markedet tilsvarte 26 mrd. kroner noe som setter Brasil på en tredjeplass blant internasjonale markeder. Markedet i Brasil er preget av høy omsetning i få segmenter for de norske leverandørene, hvor segmentene rigg- og borretjenester, transport og logistikk, og undervannsutstyr og installasjoner er av viktighet (Oljedirektoratet & Olje- og Energidepartementet, 2017).

Figur 8: Internasjonal omsetning for norsk leverandørindustri innen olje- og gass i 2015, 10 største land (Oljedirektoratet & Olje- og Energidepartementet, 2017)

3.4 Norge og Korrupsjon

På tross av at norske selskaper og enkeltpersoner har vært involvert i en rekke korrupsjonsskandaler de siste ti årene (Økokrim, 2017), er Norge regnet som et av de minst korrupte landene i verden. På korrupsjonsindeksen som årlig lanseres av TI fikk Norge i 2016 en score på 85, noe som gir Norge en 6 plass av 176 land. En høy score indikerer ifølge TI (Transparency International, 2017d) en tendens til høy grad av pressefrihet, tilgang til informasjon om offentlige utgifter, sterkere krav til integritet for offentlige tjenestemenn, og uavhengige rettssystem. I en studie utført i samarbeid med TI Norge kom det frem at Norge har et velfungerende integritetssystem, men at det finnes en rekke svakheter innenfor de forskjellige vurderingspunktene. Her ble det blant annet funnet indikasjoner på at politiet og påtalemyndigheten ikke har tilstrekkelig med ressurser til å etterforske saker innenfor korrupsjon, hvor enkelte saker ble liggende på tross av klare mistanker om korrupsjon (Renå, 2012).

3.4.1 Norsk lovgivning

Tidligere var det mulig for norske selskaper å få skattefradrag for bestikkelser som ble betalt til utenlandske tjenestemenn. I 1999 ble dette derimot slike betalinger forbudt etter norsk lov, og i 2003 kom det en egen korrupsjon paragraf i straffeloven (Haugli, 2013). I dag er norsk lov regnet som en av de strengeste i verden når det kommer til korrupsjon, og reguleres av straffeloven § 276 a-c. Loven kriminaliserer korrupsjon som involverer både norske og utenlandske offentlige tjenestemenn i samhandling med private aktører, medvirkning til korrupsjon, og bestikkelser som betales indirekte gjennom et tredje ledd. Dette kan være agenter, konsulenter eller andre mellomledd (Transparency International, 2017e). Etter straffeloven er både aktiv og passiv korrupsjon straffbart, det betyr at både den som tilbyr en utilbørlig fordel, og den som aksepterer et slikt tilbud straffefølges (Regjeringen, 2004; Transparency International, 2017e). Det er ikke bevisplikt for at partene skal ha oppnådd formålet med den korrupte handlingen, da det er tilstrekkelig i den sammenheng at en slik fordel er tilbudt (Transparency International, 2017e). Korrupsjon har en strafferamme som innebærer bøter og fengsel på inntil 10 år. Dette vil imidlertid avhenge om handlingen er regnet som “korrupsjon”, “grov korrupsjon” eller “påvirkningshandel” (Lovdata, 2009; Transparency International, 2017e).

I tillegg til egen lovgivning har Norge ratifisert FNs konvensjon mot korrupsjon, Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon og OECDs konvensjon om bekjempelse av bestikkelser av offentlige tjenestemenn (Regjeringen, 2004; Transparency International, 2017e). FN konvensjonen var den første globale konvensjonen mot korrupsjon (Regjeringen, 2004), og omfatter fem hovedområder: (i) forebyggende tiltak, (ii) kriminalisering og rettshåndhevelser, (iii) internasjonalt samarbeid, (iv) gjenoppretting av ressurser og (v) teknisk assistanse og informasjonsutveksling (UNODC, 2017). Både OECD og Europarådet har mekanismer for å kunne evaluere det enkelte lands gjennomføring av konvensjonene. OECD konvensjonen kriminaliserer både selskaper og enkeltpersoner som bestikker offentlige tjenestemenn i andre land og internasjonale institusjoner, og innebærer blant annet at Norge er pålagt å sørge for effektive og avskrekkende sanksjoner og tiltak som blant annet kan føre til utleveringer (Regjeringen, 2004).

Samtidig kan norske selskaper som opererer i utlandet også være underlagt andre internasjonale korrupsjonslover. Noen av de mest sentrale lovene i denne sammenheng er Foreign Corrupt Practices Act (FCPA) og UK Bribery Act. Førstnevnte er Amerikansk lovgiving, vedtatt i 1977, som forbyr direkte og indirekte bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestemenn med formål å skaffe seg eller beholde forretningsvirksomhet eller andre utilbørlige fordeler (Deloitte, 2017). Denne loven kan ramme ikke-amerikanske selskaper og personer dersom de bidrar til at det blir foretatt en korrupt handling på USAs territorium. Dette kan innebære at dersom man gjennomfører en korrupt betaling i US dollar, eller eventuelt kan knytte betalingen til e-post til/fra USA, kan denne loven si seg gjeldende for norske selskaper (Deloitte, 2017; PwC, 2017)

UK Bribery Act er den britiske antikorrupsjons lov som trådte i kraft 1.juli 2011. I motsetning til FCPA som kun gjelder i offentlig sektor, omfatter denne også privat sektor. I tillegg gjelder den både aktiv og passiv korrupsjon (både de som tilbyr og de som mottar). Videre har denne loven også et krav om at selskaper skal ha implementert gode antikorrupsjonstiltak i sin daglige drift. Dersom dette ikke er gjort, eventuelt ikke vurderes som effektivt nok, risikerer et selskap å bli dømt for korrupsjon som er begått av blant annet ansatte, agenter og datterselskap. For norske selskaper kan denne loven være gjeldende dersom de har virksomhet, eller deler av virksomheten, i Storbritannia (PwC, 2017)

Samlet sett innebærer dette at norske selskaper og enkeltpersoner kan, i henhold til norsk og internasjonal lovgivning, bli dømt for korrupsjon som har funnet sted utenfor norske landegrenser. På samme tid kan partene også bli dømt i landet den korruperte handlingen har funnet sted, men dette vil variere noe mellom ulike land. Ettersom myndigheter både i Norge og ellers i verden har et stadig økende fokus på korrupsjonsbekjempelse både med tanke på å avdekke og straffe, blir det også viktigere for selskapene å ha kjennskap til de ulike lovverkene som eksisterer i dag. Risikoen ved å være involvert i korruperte transaksjoner vil etter all sannsynlighet oppleves som større dersom man har et lovverk som aktivt straffer de involverte.

3.5 Petrobras

Petróleo Brasileiro S.A., som forkortes til **Petrobrás**, er et brasiliansk oljeselskap som ble grunnlagt i 1953 av den daværende presidenten Getulio Varga. Petrobrás konsentrerte seg i første omgang om søk, produksjon, raffinering og transportering av landets petroleum og petroleumprodukter, og var heleid av staten (Petrobras, 2013). Staten er fremdeles hovedaksjonær i Petrobrás, men selskapet ble delvis kjøpt opp av private selskaper gjennom 90-tallet (Mölne, 2016). Den statlige kontrollen ble imidlertid bygget noe opp igjen da arbeiderpartiet, PT, kom til makten i 2002. Petrobrás konkurrerer i dag mot både brasilianske og utenlandske selskaper både i Brasil og andre land. Selskapet har inngått partneravtaler med en rekke selskaper både fra inn- og utland, og opererer i mer enn 25 land rundt om i verden. Petrobrás er i dag det største oljeselskapet i Brasil og i Sør-Amerika forøvrig (Petrobras, 2013).

I 2013 presenterte selskapet en vekststrategi hvor de viste til planlagte investeringer for til sammen USD 220,6 mrd. i perioden 2014 - 2018. Dette på tross av at selskapets netto gjeld var økende, der langsiktig gjeld økte med USD 20,5 mrd.¹⁶ fra 2012 til 2013 (Petrobras, 2014). Petrobrás er som nevnt den største aktøren i det brasilianske markedet og opplever lite konkurranse fra andre aktører da de har monopol på oljen i Brasil. Lovverket og konkurransesituasjonen i landet, som beskrevet ovenfor, gjør derfor at selskapet i hovedsak opplever konkurranse i utenlandske markeder.

---

¹⁶ Konvertert fra 68 milliarder brasilianske real (BRL). Valutakurs fra Bloomberg 14. Juni 2017: BRL/USD: 0,3016 <https://www.bloomberg.com/quote/BRLUSD:CUR>

3.5.1 Petrobras-skandalen

Etterforskningen i forbindelse med Petrobrás-skandalen ble i utgangspunktet innledet som en mindre operasjon for å avdekke bruken av en bensinstasjon for hvitvasking og flytting av illegale midler, tilhørende en rekke kriminelle organisasjoner som var under politiets søkelys (Ministério Público Federal, 2016). Denne bensinstasjonen ble imidlertid starten på en ny og større etterforskning, som nå ble ført under navnet *Lava Jato*, som er portugisisk for operasjon bilvask (Engdal & Ånestad, 2015; Mólne, 2016).

Etterforskningen, som ble innledet i mars 2014 av den føderale domstolen i Curitiba, avslørte fire kriminelle nettverk i forbindelse med hvitvasking av penger. Ett av disse nettverkene linket til valutahandleren Alberto Youssef (Ministério Público Federal, 2016). Videre oppdaget etterforskerne at Youssef hadde gitt en helt ny Range Rover Evoque i gave til Paulo Roberto Costa, en direktør i Petrobrás, noe som førte til at etterforskningen tok en helt annen retning. Da Youssef senere ble arrestert skal han ifølge Engdal og Ånestad (2015) ha sett på advokaten sin, Tracy Reinaldet, og sagt "*Det jeg nå skal fortelle, kommer til å forandre republikken*". Youssef avslørte videre for påtalemyndighetene hvordan et kriminelt nettverk systematisk svindlet Petrobrás, i bytte mot at han selv fikk redusert straff (Engdal & Ånestad, 2015).

Saken skal angivelig ha røtter tilbake til 2004, da en gruppe av Brasils største entreprenørselskaper inngikk et ulovlig samarbeid, såkalt kartell, som de kalte for "klubben". Samarbeidet dreide seg i hovedsak om anbudsprosessen, hvor de skal ha sikret seg kontrakter med Petrobrás ved å betale bestikkelser til ansatte i selskapet. I tillegg til å vinne kontraktene har også entreprenørene i kartellet overpriset disse betydelig, og på den måten tappet oljegiganten Petrobrás for store pengesummer. For å unngå å bli avslørt har også ledere i selskapet samt høytstående politikere mottatt bestikkelser i form av store pengegaver, eller som donasjon til valgkampene. Etter som Petrobrás er et delvis statseid selskap har politikerne makten til å utnevne og innstille topplederne, og disse har derfor måttet betale bestikkelser for å få bli sittende i sine stillinger. Opp til tre prosent av verdien av de korruperte kontraktene skal ha blitt fordelt mellom ledende ansatte i Petrobrás, agenter og politiske partier (Engdal & Ånestad, 2015; Strøm & Bohlin, 2016b).

Midlene de tilegnet seg på denne måten ble plassert på anonyme kontoer i skatteparadiser, eller investert i luksusvarer som privatfly, båter, kunst og eiendom. Petrobrás-direktør Pedro Barusco var en av klubbens viktigste administratorer, og sørget for sveitsiske bankkontoer til de forskjellige klubbmedlemmene. For at det skulle være vanskelig å spore dem tilbake til medlemmene, organiserte han kodenavn på kontoene. Mario Goes og Riomarine var en av kartellets viktigste redskaper for å fordele bestikklser og vaske penger. Mario og Youssef hadde samme rolle da de tok imot bestikklser fra private selskaper og betalte dem videre til Petrobrás-toppene. Eksempelvis gav Goes jevnlig Barusco ryggsekker med kontanter. Gjennom selskapet Riomarine skal angivelig Goes ha laget fiktive kontrakter og vasket tresifrede millionbeløp gjennom kontoer i Sveits.

Dilma Rousseff, som ble avsatt som president i 2016, satt i perioden 2003 - 2010 som styreleder i Petrobrás. Hun var med andre ord styreleder samtidig som korrupsjonssaken skal ha pågått, men hun benekter å ha hatt noe kjennskap til den og har foreløpig heller ikke vært offisielt mistenkt (Kalajdzic, 2016). Lula, som var president da majoriteten av de ulovlige betalingene skal ha foregått har imidlertid vært pågrepet og avhørt i forbindelse med denne saken, men har så langt likevel ikke blitt dømt for noe (Strøm & Bohlin, 2016b).

Da Dilma ble avsatt som president, var det hennes tidligere visepresident, Michel Temer, som overtok styringen. Etter overtakelsen har også Temer opplevd anklager om korrupsjon, blant annet i forbindelse med valgkampen. I tillegg har han nå, i mai 2017, blitt anklaget for å bestikke tidligere politikere som er fengslet og er dømt i Petrobrás saken. Formålet med disse bestikkelsene skal være at han ønsker å hindre dem i å dele vesentlig informasjon. På bakgrunn av dette er det dermed uvisst om Temer faktisk blir sittende frem til neste valg, eller om også han risikerer å bli avsatt (Molnes, 2017).

3.5.2 Norske selskaper i Petrobras-skandalen

Petrobrás-skandalen har involvert enormt mange selskaper og enkeltindivider, hvor flertallet som har hatt en aktiv rolle i skandalen, har vært av brasiliansk opprinnelse. Etersom olje- og gassektoren er det viktigste markedet i Brasil for norske investorer og selskaper, er det vanskelig å se for seg at en skandale av denne størrelsen ikke skal berøre dem i noen grad, enten de måtte være direkte involvert i saken eller bli berørt av ettervirkningene. Samtidig kan det tenkes at norske selskaper har vært bevisst på hele eller deler av hendelsesforløpet

---

før dette ble avslørt for offentligheten, da det brasilianske markedet lenge har vært et vanskelig marked preget av korrupsjon.

Til nå er det likevel lite som tyder på at norske selskaper har vært involvert i skandalen i særlig stor grad. Av alle de 56 norske selskapene som er aktiv i det brasilianske oljemarkedet, er det foreløpig kun selskapet Sevan Marine som har blitt siktet etter mistanke om korrupsjon. Mistankene dreier seg om utbetalinger som skal ha skjedd i perioden 2005 - 2008, i forbindelse med kontrakter med Petrobrás. Disse kontraktene var inngått av Sevans Marines den gang heleide datterselskap, Sevan Drilling, et selskap som i 2011 ble solgt og i dag har Seadrill som største aksjonær. Sevan Marine foretok selv en intern gransking, og kontaktet samtidig advokatselskapet Selmer som gjorde en ekstern gjennomgang. Selmer fant det som *“mer sannsynlig enn ikke”* at uregelmessige betalinger har funnet sted. Rapporten ble videre sendt til Økokrim som ransaket Sevan Drillings kontorer i Oslo, samt beslagla datamateriale. Saken er fortsatt under etterforskning, og ingen personer har så langt blitt dømt (Lilleby & Sundberg, 2015). I tillegg til denne saken har også to andre norske selskaper, Akastor og Uglands Rederi, satt i gang gransking etter at tidligere utbetalinger har blitt koblet til personer som er tiltalt i saken. Det er likevel ikke blitt funnet noe som tyder på korrupsjon og ingen av selskapene har derfor verken blitt anklaget eller siktet i saken (Segrov, 2015).

Bortsett fra disse sakene har en rekke av de største norske aktørene i markedet også foretatt intern gransking i eget selskap, men det er lite som tyder på at de er involvert. Statoil, som har hatt flere store avtaler med Petrobrás, gikk blant annet gjennom alle sine tidligere kontrakter, samt hyret inn eksterne granskere, uten at noe uregelmessig ble funnet (Segrov, 2015). Samtidig har også selskapet gjort store investeringer i Brasil midt i denne kriseperioden. I 2016 inngikk Statoil en avtale om å overta Petrobrás' eierandel på 66% i Santos- bassenget for 2,5 milliarder dollar. Dette kjøpet innebar også store deler av pre-salt feltet Carcará, som har høy kvalitet av olje, og regnes samtidig som et av verdens største oljefunn i senere tid (Statoil, 2017; Visjø, 2016). Statoil skal angivelig ha vært interessert i dette feltet lenge, men valgte å investere på et strategisk gunstig tidspunkt, blant annet på grunn av lav oljepris (Segrov, 2016).

Samtlige av norske selskaper som har uttalt seg offentlig om Petrobrás-skandalen, har også understreket deres nulltoleranse overfor korrupsjon. Ettersom det også ser ut til at svært få av

disse er involvert, er det ingenting direkte som tyder på at korrupsjon er utbredt blant de norske aktørene i markedet. .

3.5.3 Dagens situasjon

For Brasil og Petrobrás er altså dagens situasjon nokså intens. Fall i råvarepriser, inkludert olje, samt korrupsjonssaken har gjort det vanskelig for Brasil å hevde seg økonomisk. Samtidig har også kredittvurderingsselskapet Standard & Poor's nedgradert landets statsgjeld fra BBB- til BB+, det vil si søppelstatus, noe som gjør at gjeldskostandene øker da de ikke lenger er ansett som kredittverdige (Lund, 2015; Skjelsbæk, 2015)

Som et resultat av dårlig politisk styring, har det også oppstått misnøye blant befolkningen. Dette har blant annet ført til hyppige demonstrasjoner mot både tidligere og nåværende styresmakter. Mye tyder på at politikerne ikke har tillit blant folket, som blant annet opplever at de ikke taler deres sak slik som man forventer i et demokrati (Strøm & Bohlin, 2016a).

Petrobrás

Naturlig nok har også Petrobrás opplevd en økonomisk påkjenning som følge av skandalen, og har som direkte følger av sakens omfang avskrevet midler for totalt USD 1,868¹⁷ millioner (Petrobras, 2014). Samtidig har selskapet hittil anerkjent et akkumulert beløp på USD 199¹⁸ millioner som erstatning for skader knyttet til Lava Jato saken i henhold til samarbeidsavtaler, hvor USD 130¹⁹ millioner av disse i 2016.

Petrobrás har samtidig opplevd en økning i deres langsiktige gjeld og har derfor forsøkt å selge unna store eiendeler, inkludert boreplattformer, i håp om å få redusert noe av denne gjelden (Rapoza, 2017). Figur 7 indikerer at gjelden til selskapet allerede var økende frem mot tiden før skandalen skjedde, men Lava Jato har bidratt til en forverret situasjon. Selskapet har i denne sammenheng utarbeidet en strategisk plan, som blant annet innebærer en målsetting om 21 millioner dollar i inntekter innen 2018 (Petrobras, 2017b). Videre har Petrobrás nedjustert betydelig i planlagte investeringer hvor de som nevnt i 2013 planlagte

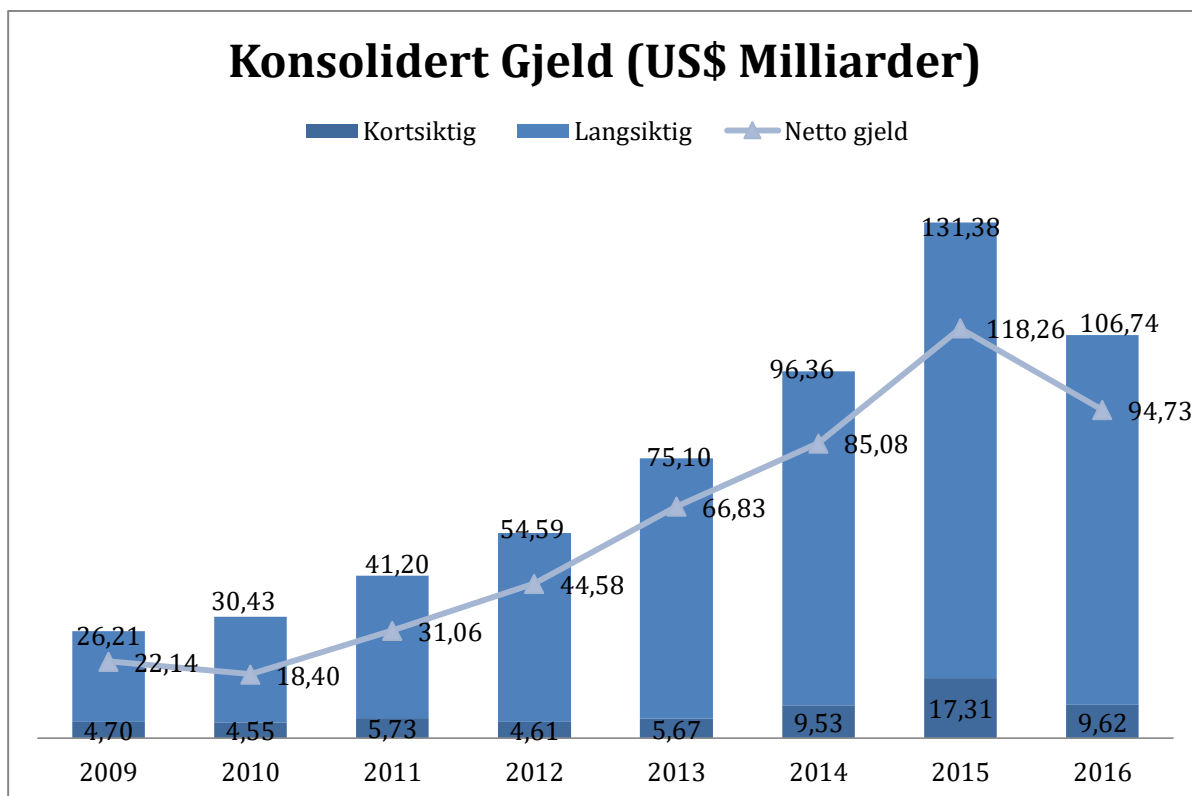
---

¹⁷ Konvertert fra 6,194 millioner brasilianske real (BRL). Valutakurs fra Bloomberg 14. Juni 2017: BRL/USD: 0,3016
<https://www.bloomberg.com/quote/BRLUSD:CUR>

¹⁸ Konvertert fra 661 millioner brasilianske real (BRL). Valutakurs fra Bloomberg 14. Juni 2017: BRL/USD: 0,3016
<https://www.bloomberg.com/quote/BRLUSD:CUR>

¹⁹ Konvertert fra 432 millioner brasilianske real (BRL). Valutakurs fra Bloomberg 14. Juni 2017: BRL/USD: 0,3016
<https://www.bloomberg.com/quote/BRLUSD:CUR>

investeringer for USD 220,6 mrd. i perioden 2014 - 2018, mens planlagte investeringer for 2017 - 2021 er på bare USD 74,1 mrd. til sammenligning. Framtidsutsiktene for planlagte investeringer er nedjustert hvert år fra 2013 til dags dato (Petrobras, 2014).

Figur 9: Petrobras Konsolidert Gjeld²⁰

Petrobrás har også igangsatt flere tiltak for å hindre at en lignende skandale skal skje igjen. Blant annet har det blitt lansert nye etiske retningslinjer og trening i etikk for de ansatte, samt at det har blitt innført strengere kontroll når det gjelder styring av leverandører (Bowater, 2015).

Lovendring

Endringer har også skjedd innenfor lover og regler knyttet til den brasilianske oljesektoren. I februar 2017 la regjeringen frem et forslag som indikerer at lovverket knyttet til LC vil bli forenklet og at nåværende LC-nivå vil lettes betydelig. I stedet for nærmere 90 forskjellige kategorier og underkategorier av varer og tjenester med ulike krav, som det har vært til nå, vil de forpliktelsene om LC brytes ned til et maksimum på fire makro-segmenter²¹. Samtidig

²⁰ Alle tall fra Petrobras sin årsrapport 2013 (se litteraturliste), og alle tall er konvertert fra brasilianske real (BRL). Valutakurs fra Bloomberg 14. Juni 2017: BRL/USD: 0,3016 <https://www.bloomberg.com/quote/BRLUSD:CUR>

innebærer forslaget at bøkene for å ikke tilfredsstillende kravene skal senkes. Sektoren står i dag overfor utfordringer knyttet til blant annet lokale leverandører tar en premium pris i forhold til hva som er tilgjengelig på det internasjonale markedet, noe som fører til økte kostnader for selskapene (Rhodes & Velasquez, 2017). Den foreslåtte reformen kan potensielt bidra til å redusere disse utfordringene, samtidig som det vil være lettere for utenlandske aktører å komme på banen.

Petrobrás har inntil nylig vært pålagt å delta i minst 30% av en blokk under et felles styringsregime dersom den lå i pre-salt området, uavhengig om selskapet hadde ressurser til å gjøre det. Dette lovverket ble imidlertid endret 29 november 2016 av president Temer, som har gjort det mulig for Petrobrás å velge om de skal ta del i utforskningsfasen i blokkene i pre-salt området eller ikke, men de vil fremdeles være den foretrukne operatøren. Denne endringen ble implementert for å øke fleksibiliteten til Petrobrás, samtidig som at tiltaket skulle oppmuntre til å skape nye jobber ved å tillate inkludering av andre sektorer i utforskningsfasen av pre-salt området (Corrêa, 2016; Petrobras, 2017a, 2017c). Det nye regelverket er samtidig ment for å tiltrekke utenlandske investeringer i dette området. I mai 2017 ble det publisert et presidentdekret, som gir Petrobrás fortrinnsrett til å opptre i utforskningsfasen av oljeblokker i pre-saltlaget i enkelte områder. Hvis Petrobrás velger å ikke utøve sin fortrinnsrett, vil det bli åpnet en anbudsrunde for hver blokk. Petrobrás kan fremdeles delta i anbudsprosessen, men da med samme vilkår som de andre konkurrentene (Brazil Government, 2017).

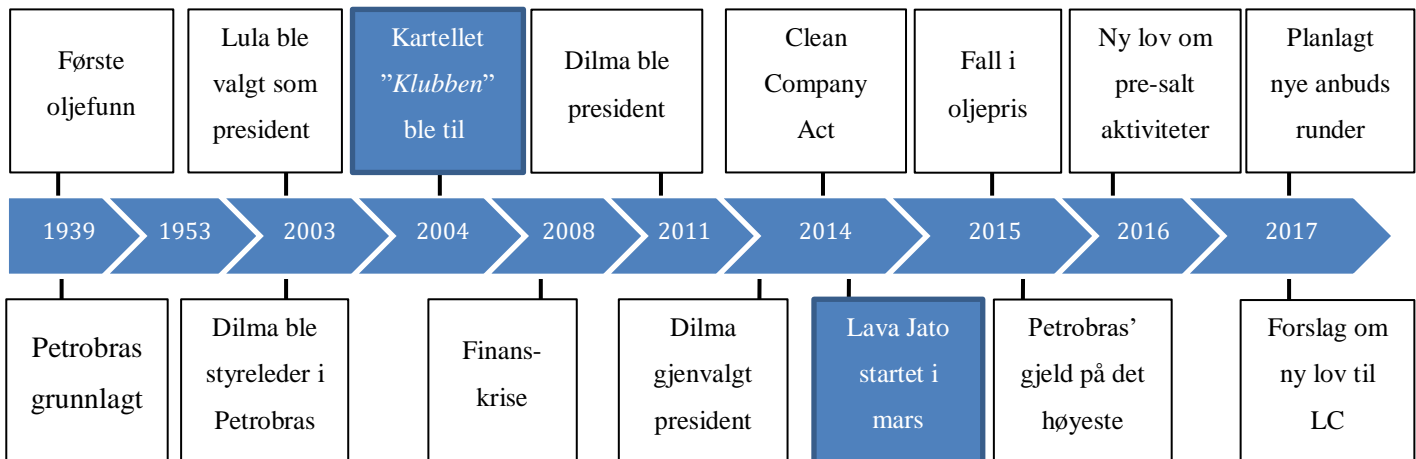
3.6 Oppsummering

Brasil har lenge stått overfor ulike utfordringer knyttet til det politiske systemet, noe som har ført til politiske uroligheter. Det første oljefunnet i Brasil er datert tilbake til 1939, og Petrobrás ble stiftet i 1953 av daværende president. Selskapet er nå delvis privatisert, da staten kjøpte tilbake store deler av selskapet under Lula sin styring. Lula ble president i 2003, samme år som Dilma ble styreleder i Petrobrás, og året før kartellvirksomheten rundt Petrobrás skal ha startet. Dilma ble president i 2011 og gjenvalgt i 2014, men har måttet gå av etter anklager om å ha trikset med statsbudsjettet. Michel Temer ble satt inn som president da Dilma måtte gå av, men har nylig blitt anklaget for forhold knyttet til Lava Jato saken.

Petrobrás som selskap har slitt med økende gjeld, et problem som fikk økt omfang da Lava Jato saken ble kjent. Videre har selskapet nedjustert sine forventninger for fremtidige investeringer på kort sikt med betydelige summer, noe som kan få stor betydning for markedet som helhet. Samtidig har oljemarkedet i Brasil opplevd lovendringer som er ment for å gjøre markedet attraktivt for utenlandske investorer, samt forslag til lovendringer blant annet i henhold til nedjustering av krav til LC.

Det foreligger beviser for at et fåtall norske selskaper skal være involvert i skandalen, men det er imidlertid usikkert hvorvidt selskapene er skyldig eller ikke. Fellesnevneren for selskapene som sies å være involvert er at de ulovlige transaksjonene skal ha skjedd gjennom en tredjeperson, altså en agent. Brasil er et av de desidert viktigste markedene for norske selskaper i leverandør sektoren for olje og gass, men investeringene her har gått noe ned de siste årene, selv om vi ser en liten oppgang fra 2013 til 2014. I følge en rapport fra Innovasjon Norge Brasil, har antall selskap som har operert i markedet vært stabil fra 2013 til 2015.

Globalt sett har oljemarkedet vært preget av lave oljepriser, noe som også har rammet oljemarkedet i Brasil. Den største nedgangen i oljeprisfallet var i perioden fra 2013 - 2015, hvor både 2014 og 2015 har vært dårlige år for oljemarkedet som helhet og er en viktig faktor i denne sammenheng.

Figur 10: Oppsummerende tidslinje - case

4.0 Datainnsamling

I dette kapittelet vil vi innledningsvis gi en oversikt over hvordan vi har innhentet data, hvilke selskaper vi har intervjuet i denne sammenheng, samt en begrunnelse for våre valg. Vi vil presentere en oversikt over intervjuobjektene for å gi en bedre oversikt for senere analyse. Videre vil også beskrive intervjuprosessen, før vi tilslutt ser på undersøkelsens gyldighet og pålitelighet.

4.1 Utvalg

For innsamling av data har vi benyttet en kvalitativ tilnærming med semistrukturerte dybdeintervjuer. Dette ble et naturlig valg ettersom vi ønsker å gå i dybden på temaet, samt hvilke synspunkt og opplevelser de ulike respondentene har hatt i forbindelse med Petrobrás-skandalen. Vi utarbeidet på forhånd en intervjuguide, men ettersom vi ønsket å tilpasse intervjuene til de svarene som dukket opp underveis, valgte vi en semistruktur. For utvelgelse av selskaper som kunne være aktuell for vår oppgave, samlet vi inn sekundærdata i form av rapporter fra Innovasjon Norge og konsulatet i Brasil. Kombinert med en liste over selskaper som er medlem av norsk-brasiliansk handelskammer fikk vi dermed en oversikt over hvilke norske selskaper som er aktiv i det brasilianske markedet, og hvilke av disse som tilhører olje -og gassektoren.

Videre var det viktig for kvaliteten av dataene som ble samlet inn at intervjuobjektene besatt informasjon som var relevant i forhold til investeringsbeslutninger. For å forsikre oss om at vi faktisk fikk svar på det vi ville, var det derfor viktig at intervjuobjektene var klar over hvilke mekanismer som har vært viktig for selskapets vurderingsgrunnlag for investeringer i det brasilianske markedet. Ettersom dette stort sett innebærer at vedkommende må sitte i nøkkelposisjoner i selskapet, gjorde dette utvelgelsesprosessen noe mer krevende for oss, da disse ofte har lite tid tilgjengelig. Dette innebærer med andre ord at vi måtte jobbe nokså hardt for å få tak i relevante intervjuobjekter, men lyktes med å komme i kontakt med en rekke verdifulle informanter i denne sammenheng. Vi sitter nå igjen med fem intervjuer vi mener gir et godt innblikk i norske selskapers opplevelse av Petrobrás-skandalen.

Tabellen nedenfor gir en oversikt over intervjuene vi har foretatt, men ettersom intervjuobjektene er anonyme i denne oppgaven vil vi ikke kunne oppgi hvilken stilling de

besitter i det respektive selskapet. Alle intervjuobjektene vi har intervjuet har besatt relevante posisjoner i selskapet, hvor flertallet av dem har/eller har hatt nøkkelposisjoner inn mot det brasilianske markedet. Videre i analysen vil vi referere til de ulike intervjuobjektene i henhold til tabellen under.

Intervjuobjekt	Selskap	Intervjuform	Språk
Intervjuobjekt A	Bassøe Offshore	Telefon	Skandinavisk
Intervjuobjekt B	K. Lund Offshore	Skype lydsamtale	Norsk
Intervjuobjekt C	M&O Partners	Personlig intervju	Norsk
Intervjuobjekt D	Innovasjon Norge Brasil	Skype videosamtale	Engelsk
Intervjuobjekt E	Statoil	FaceTime videosamtale	Norsk

Tabell 2: Oversikt over intervjuobjekter

Selskapene vi har vært i kontakt med er av ulik størrelse og opererer samtidig i ulike deler av det brasilianske olje- og gassmarkedet. Disse faktorene mener vi gjør utvalget vårt interessant og samtidig bidrar til at det i større grad kan ansees for å være representativ for norske selskaper i Brasil. Vi har tatt utgangspunkt Innovasjon Norges definisjon for “*Norske selskap*”, hvor deres kriterier innebærer at selskapene må ha hovedkontor lokalisert i Norge. I tillegg innebærer “*investering i Brasil*” at selskapet faktisk er representert enten med en avdeling eller et joint-venture, eventuelt har en mobil eiendel, for eksempel offshore installasjoner, som har vært i Brasil i mer enn ett år. Disse kriteriene gjelder også for vårt utvalg, og vil derfor være et fellestrekk for alle selskapene vi har brukt. Samtidig vil dette også innebære at de i tillegg er subjekt for norsk lovgiving, og dermed må forholde seg til det den sier om korrupsjon.

I utvalget har vi selskaper av ulik størrelse, hvor Statoil er det desidert største og regnes som en av de aller største norske aktørene i Brasil, uansett sektor. Selskaper av ulik størrelse i ulike deler av sektoren kan oppleve markedet noe forskjellig, noe som kan bidra til et mer nyansert bilde av markedssituasjonen i Brasil. Vi har blant annet hatt et intervju med M&O Partners som driver konsulentvirksomhet innenfor oljesektoren, samt Innovasjon Norge som

jobber med å bistå norske selskaper som ønsker å etablere seg i Brasil. Intervjuene med M&O Partners og Innovasjon Norge kategoriseres som ekspertintervju, da intervjuobjektene har særegen kjennskap til markedet forøvrig. Innovasjon Norge er imidlertid et non-profit selskap og har derfor trolig en noe annerledes synsvinkel enn private aktører, noe som kan diversifisere utvalget vårt ytterligere.

Bassøe Offshore

Bassøe Offshore ble stiftet i 1978, og er et ledende selskap innenfor rigg megling, rådgivning og prosjektutvikling. Selskapet har i dag 10 ansatte fordelt på kontorene sine i Oslo, Houston, Rio de Janeiro, London og Dubai. Selskapets forretningsområder omfatter blant annet til transaksjoner knyttet til kjøp og salg av offshore enheter, nybygg innenfor rigg markedet, rådgivning og verdsettelse og resirkulering. Selskapet utvikler også en rekke digitale applikasjoner for offshore olje- og gassektoren og fornybar energi (Bassøe Offshore, 2016).

K. Lund Offshore

K. Lund Offshore ble stiftet i 2000 da tre ansatte kjøpte ut Stavanger avdelingen til selskapet K. Lund & co A/S. I dag er de rundt 35²¹ ansatte i avdelingen deres i Sola, og rundt 20²² ansatte i Brasil. Selskapet er leverandør og service leverandør av kompressorer til olje-, gass- og prosessindustrien i Norge og internasjonalt, og leverer over hele verden. Deres første internasjonale leveranse var i 2003 til Petrobrás i Brasil. Videre ble K. Lund do Brasil Ltda stiftet i 2004/2005, og har nå avdeling i Rio das Ostras hvor de har verkstedhall og kontor (K. Lund Offshore, 2011; Løvås, 2016). Selskapet valgte å gå inn i Brasil etter at CEO deltok på oljemessen i Rio i 2004, hvor de ble oppfordret til å etablere en selskapsenhet i Brasil²³.

M&O Partners

M&O Partners ble stiftet i 2009 og er en kunnskapsbasert konsulentvirksomhet. Virksomheten har drift i Brasil, USA, Mexico, Angola og Norge. I all hovedsak hjelper selskapet sine kunder med å oppnå suksess i nye markedet, hvor de leverer en komplett salgs- og driftsplattform. Selskapets hoved forretningsområder er salg, strategi og drift, hvor

---

²¹ Tall fra 2016

²² Tall fra 2010

²³ Fremkommer av intervju med intervjuobjekt B

hvert område består av ulike tjenester. Selskapets kontor i Brasil er lokalisert i Rio de Janeiro (M&O Partners, 2017).

Innovasjon Norge Brasil

Innovasjon Norge har til hensikt å bidra til nyskaping i næringslivet, utvikling i distriktene og utvikling av konkurransedyktige norske bedrifter, samt profilere norsk næringsliv. Innovasjon Norge er en non-profit organisasjon som er eid av nærings- og fiskeridepartementet samt fylkeskommunene, og er en global organisasjon som er representert i mer enn 30 land. Hovedområdene til organisasjonen er; entreprenørskap, vekst i bedrifter og innovasjonsmiljøer (Innovasjon Norge, 2017b). I Brasil jobber organisasjonen blant annet med markedsrådgivning hvor de blant annet besitter kunnskap om felt som landinformasjon, forretningskultur og CRS i landet. Kontoret deres er lokalisert i Rio de Janeiro.

Statoil

Statoil er et internasjonalt energiselskap og er representert i over 30 land verden over. Selskapet har nå over 50 års erfaring med olje og gassproduksjon, og var i 2015 engasjert på produksjonssiden i 11 land utenfor Norge. I Brasil er Statoil en av de største oljeprodusentene, og opererer Peregrino-feltet og blokk BM-C-33 i Campos bassenget, og blokk BM-S-8 i Santos bassenget. Videre har selskapet en leteportefølje som innebærer en rekke bassenger. Statoil har 20.500 ansatte på verdensbasis, hvor rundt 700 av de ansatte er lokalisert i Brasil (Statoil, 2017).

4.2 Intervju

Under intervjuene benyttet vi oss av åpne spørsmål, slik at intervjuobjektene skulle få muligheten til å snakke fritt om dette temaet. Vi utarbeidet en intervjuguide²⁴ med spørsmål på forhånd, men strukturen var likevel fleksibel slik at vi kunne tilpasse spørsmålene underveis basert på intervjuobjektene svar. Da ingen av bidragsyterne normalt sett oppholder seg samme sted som oss, resulterte dette i at majoriteten av intervjuene ble avholdt over Skype eller telefon.

Når det gjelder oppbygging av spørsmålene i intervjuguiden har dette vært basert på våre antakelser om hvilke mekanismer som kan ha bidratt til at norske selskaper har blitt påvirket av Petrobrás-skandalen. Basert på vår egen oppfatning, kombinert med informasjon fra tidligere studier, har vi kommet frem til de mekanismene vi ønsket å undersøke dypere. Vi har derfor spurt respondentene om deres oppfatning av korrupsjonsnivået, både før og etter skandalen, samt om tilstedeværelsen av korrupsjon i markedet har påvirket deres konkurransevne og omdømme. Videre har vi gått inn på de politiske urolighetene i Brasil og hvorvidt det kan ha påvirket selskapenes investeringer, før vi har avsluttet med å vurdere hva de tenker om framtidsutsiktene, og om det kan komme noe positivt utav skandalen.

4.3 Validitet og reliabilitet

For å vurdere kvaliteten på forskningen og dens funn vil det være nødvendig å vurdere validitet og reliabilitet. Dette innebærer blant annet å sikre at vi faktisk har fått svar på det vi ønsket å få svar på, samt om vi har gjort funn som kan generaliseres til andre sammenhenger eller grupper.

Validitet omhandler hvor godt, eller relevant, data representerer det fenomenet som skal undersøkes. I en kvalitativ studie innebærer det blant annet å vurdere forskningens gyldighet, og hvorvidt man som forsker har klart å få tilgang til respondentenes kunnskap og erfaringer,

---

²⁴ Se Appendix: Intervjuguide. Intervjuguiden i Appendix er den generelle intervjuguiden vi tok utgangspunkt i når vi avholdt hvert intervju. Disse ble tilpasset hvert intervjuobjekt ut i fra selskapet de jobbet i samt deres stilling i selskapet, men for å sikre intervjuobjektene anonymitet har vi sett det nødvendig å forholde oss til den generelle intervjuguiden i denne oppgaven.

samt om man faktisk har forstått det respondenten har formidlet. Indre validitet vil i denne sammenhengen være hvorvidt man har målt det man faktisk ønsker å måle, og forutsetter at man har god kontroll over mulige bias (Dahlum, 2015; Saunders et al., 2016). I en kvalitativ studie som dette vil det ikke være et mål i seg selv å eliminere bias, men heller redusere sannsynligheten for svakheter og skjevheter i intervjuobjektene svar, og systematiske feil i innsamling, analyse, tolkning og publisering av data. For å redusere sannsynligheten for *klassifiseringsskjevhet*, har vi derfor brukt tid på å finne rette intervjuobjekter som egner seg til å kunne belyse problemstillingen vår. Samtidig har vi lyktes i å få intervjuobjekter med ulike stillinger i selskapene, og fra selskaper av ulik karakter og størrelse noe som bidrar til å redusere sannsynligheten for *utvalgsskjevhet* (Johannessen, Christoffersen, & Tufte, 2011: 245).

Ettersom vi har benyttet oss av semistrukturerte dybdeintervju har det gitt oss mulighet til å utdype og forklare intervjuobjektene dersom spørsmålene har vært utydelig, eller misforstått. Samtidig har det også bidratt til at vi har kunnet stille oppfølgingsspørsmål og gå i dybden på det respondentene har sagt underveis. Dette har videre ført til at vi har kunnet forsikre oss om at vi har forstått hva respondentene egentlig mener og diskutert tema som har virket ekstra interessant for de ulike respondentene. På tross av dette vil det likevel kunne være noen svakheter knyttet til forståelsen av begrepet korrupsjon, samt språkbarrier ettersom noen av intervjuene foregikk på andre språk. For å sikre indre validitet har vi dermed benyttet oss av en triangulerende metode; i tillegg til å intervjuere flere personer i samme marked, har vi også benyttet oss av flere ulike datakilder. Ved å blant annet se på årsrapporter og statistikk i tillegg til informasjonen vi fikk under intervjuene, har vi redusert risikoen for *kognitiv skjevhet* og i større grad sikret oss at vi har fått en korrekt forståelse av det vi undersøker.

Reliabilitet refererer til konsistens eller stabilitet i målinger, og innebærer at vi har samlet inn data på en måte som har gitt oss konsekvente og pålitelige funn. Da vi har benyttet oss av et kvalitativt undersøkelsesopplegg vil det være umulig for andre forskere å duplisere studiet på samme måte som ved en kvantitativ studie. Krav om reliabilitet er derfor lite hensiktsmessig for en kvalitativ studie men kan likevel bedres. Ved å gi en detaljert casebeskrivelse innledningsvis samt en åpen beskrivelse av fremgangsmåten vår, har vi derfor styrket påliteligheten ved vår oppgave (Johannessen et al., 2011; Saunders et al., 2016). Ettersom våre intervjuer har vært semistrukturerte vil hver av intervjuene foregå noe

---

ulikt, noe som derfor kan svekke undersøkelsens reliabilitet. I følge Saunders et al. (2016) er kan man sikre reliabiliteten blant annet ved at forskningsprosessen er nøye gjennomtenkt og evaluert, samt at man ikke tar noen “snarveier” som resulterer i forhastede konklusjoner. I vår oppgave har vi undersøkt temaet korrupsjon som i mange tilfeller er ansett som et sensitivt tema, hvor det kan være vanskelig å sikre sannferdighet blant respondentene. For å sikre reliabiliteten har vi derfor vært bevisst på blant annet vår rolle som intervjuer og forsøkt å unngå at det har påvirket intervjuet i noen retning. Den største utfordringen i denne oppgaven vil nok likevel være å få intervjuobjektene til å snakke åpent og ærlig om temaet korrupsjon. Etersom temaet er ansett som sensitiv for de fleste, vil det være en risiko knyttet til om respondenten faktisk forteller hele sannheten. Vi har likevel ingen grunn til å tro at dette ikke var tilfellet, men må ta hensyn til dette ved analysering av våre funn.

4.4 Svakheter ved metoden

Hensikten med vår oppgave er, ved hjelp av ulike datakilder og intervjuer, å kunne si noe om effekten av en korrupsjonsskandale. En av utfordringene med nettopp dette, er at korrupsjon kan være et komplekst og utfordrende tema å studere. Først og fremst fordi personer ikke ønsker å si noe som kan knytte dem til korrupsjon, eller som kan indikere at de har vært involvert i korrupsjon. Videre er korrupsjon noe som er vanskelig å måle, ettersom alle involverte parter ønsker at det skal holdes skjult. Dette gjør at stort sett alle undersøkelser og all litteratur som involverer korrupsjon, baserer seg på hvordan korrupsjon oppfattes, og man vil aldri med sikkerhet kunne si hva som er det faktiske korrupsjonsnivået i et land. Samtidig kunne eksternt validitet vært styrket ytterligere med større antall selskaper og intervjuobjekter, samt flere intervjuobjekter over en lengre periode.

Etersom Petrobrás-skandalen omfatter mange selskaper og enkeltindivider, og det i tillegg dukker opp nye navn og ny informasjon, vil det trolig ta lang tid før saken avsluttes. Dette gjør også at arbeidet med denne utredningen har vært noe utfordrende, samtidig som det vil være vanskelig å fastslå de langsiktige effektene av skandalen. Likevel synes vi likevel det har vært interessant å studere en pågående sak, hvor vi blant annet får frem intervjuobjektene forventinger til markedets utvikling. Samtidig får vi også undersøkt hva intervjuobjektene og selskapene tenker nå som skandalen og andre uroligheter faktisk står

på. Hadde vi intervjuet disse noen år frem i tid, kan det være deres oppfatning av skandalen hadde blitt farget av andre hendelser og faktorer som har hendt i ettertid.

En annen faktor som påvirkes av at skandalen fortsatt er pågående, er tilgangen på nødvendig litteratur. Det er foreløpig skrevet lite akademiske tekster om saken. Dette har medført at nyhetsartikler blitt en viktig kilde til informasjon, noe som har hjulpet oss å danne et helhetlig bilde av hendelsesforløpet. Denne typen sekundærdata kan likevel ha noen svakheter ved at den er innsamlet til et annet formål, samt at den ikke representerer samme datakvalitet som eksempelvis publiserte forskningsartikler. Til tross for dette har vi likevel forsøkt å overkomme dette ved å være kritisk til den informasjonen vi har lest, samt at vi har kryssjekket informasjon med flere kilder. I tillegg er det mye relevant informasjon vi ikke har fått tilgang til som følger av at det er skrevet på portugisisk²⁵. I tillegg til lokale nyheter er rettsdokumenter og annen lokal informasjon skrevet på portugisisk. Vi tror likevel at vi har fått med oss det viktigste, men er klar over at vi trolig kunne styrket vår oppgave uten denne språkbarrieren.

Videre vil det være en viss grad av utvalgsskjevhet blant respondentene da vi ikke har lyktes å komme i kontakt med noen av de norske selskapene som har blitt tiltalt i saken. Det er imidlertid uvisst om dette skyldes at det generelt er vanskelig å komme i kontakt med de riktige personene i selskapene, eller om det er fordi de ikke ønsker å la seg intervju i forbindelse med denne saken. Det er ingenting som tyder på at selskapene vi har vært i kontakt med har vært knyttet direkte til korrupsjon i Brasil, noe som trolig dataene våre vil bære preg av. For å sikre en mer nyansert studie burde vi derfor også hatt intervjuobjekter fra selskaper som har blitt tiltalt i saken. Dette ville trolig vært relevant med tanke på hvordan synspunkter rundt dagens markedssituasjon, samt hvordan selskapets og individenes omdømme har blitt påvirket i så måte.

Videre vil det være potensielle svakheter knyttet til intervjuene da vi gjennomførte de fleste intervjuene via telefon eller videosamtale. I flere av tilfellene opplevde vi tekniske problemer, samt noen forstyrrelser, hvilket kan ha ført til at intervjuobjektene ble ukonsentrerte og glemte viktige poeng.

---

²⁵ Morsmålet i Brasil er portugisisk

5.0 Analyse

I dette kapitlet vil vi benytte en triangulerende metode for å analysere våre funn ved å drøfte dem opp mot litteratur og tilgjengelig data. Vi har strukturert kapitlet med utgangspunkt i de samme mekanismene som har vært sentrale gjennom hele oppgaven. I tillegg vil vi diskutere andre potensielle faktorer som også kan ha hatt en innvirkning på norske DUI i det brasilianske markedet, og vurdere om disse kan sees i sammenheng med skandalen eller ikke. Ettersom det ikke bare er Petrobrás-skandalen, men også andre kriser som potensielt kan bety mer for selskapene som skal investere, vil dette være en viktig diskusjon. Hovedfunnene fra analysen vil så bli presentert i konklusjonen, som er det avsluttende kapitlet for denne oppgaven.

5.1 Korrupsjonsnivå

Generell oppfattelse før skandalen

Under hvert intervju, ble intervjuobjektene stilt spørsmål knyttet til korrupsjon i det brasilianske markedet og hvorvidt selskapene regnet dette som en viktig risikofaktor. Tidligere forskning har pekt på korrupsjon som en sentral faktor i forbindelse med DUI, og flere hevder at korrupsjon vil virke avskrekkende på DUI. I denne sammenheng kan derfor korrupsjonsnivået, eller det opplevde korrupsjonsnivået, i Brasil være relevant for de norske selskapene i markedet og deres videre investeringer. Dersom opplevd korrupsjonsnivå øker, vil det i henhold til tidligere forskning, tilsa at investeringsnivået reduseres.

Samtlige av intervjuobjektene rapporterte at Brasil lenge har hatt et høyt korrupsjonsnivå, men hvorvidt de selv har opplevd korrupsjon, eller forsøk på korrupsjon, er derimot noe varierende. Ingen av intervjuobjektene rapporterte at de har vært involvert i korruperte handlinger på noe tidspunkt, og viste samtidig til grundige interne retningslinjer når det kommer til korrupsjon. Korrupsjonsnivået i markedet oppleves likevel som nevneverdig og noe alle uttrykte at de hadde kjennskap til. Samtidig var det tydelig at enkelte likevel ble overrasket over det omfanget skandalen viste seg å være av da skandalen ble avslørt.

For å illustrere omfanget av korrupsjon i det brasilianske markedet, hadde Intervjuobjekt B en rekke eksempler hvor ulike selskaper og offentlige ansatte forsøkte å sette kjepper i hjulene for K. Lund Offshore, slik at de skulle betale en bestikkelse for å få løst saken. Eksempelene intervjuobjektet legger frem omhandler både manglende utbetaling av fakturagrunnlag, utstyr som holdes igjen og endeløse mengder med papirarbeid. Et av eksemplene omfatter utpressingskorrupsjon og kan kategoriseres som småskalakorrupsjon:

“(Vi) Fikk en serviceavtale med Petrobrás, en relativt stor kontrakt. (...) Man signerer timelister når man er der, men disse må godkjennes av en asset manager som har ansvar for den plattformen. Hos noen var det ingen problemer, men spesielt hos en fikk vi bare 80% av det vi fakturerte og så videre, som et forsøk på bestiktelser.”

Som et forsøk på samarbeidskorrupsjon, ville en ansatt i et større internasjonalt selskap ha en betydelig månedlig betaling for å få tildelt en kontrakt ifølge Intervjuobjekt B. Denne typen korrupsjon vil kunne være en fordel for enkelte selskaper i markedet, da det representerer en mulighet til å kjøpe seg lukrative kontrakter. Samtidig vil det påføre selskapet en ekstra kostnad i form av bestiktelser, dersom selskapet ellers ville ha fått til en lignende avtale uten å måtte betale for det. Eksempelet nedenfor var imidlertid eneste forsøk på denne typen korrupsjon som ble rapportert om gjennom våre intervjuer:

“(Vi) Fikk en stor jobb fra et stort internasjonalt selskap, men han skulle ha rundt 20.000 nok i måneden på sin konto. Fast. Det gjorde vi ikke, så vi gikk utenom han og til innkjøpsjefen som satt i Norge. Vi fikk en ordre gjennom han uten noe tull, men da fikk vi oss en uvenn for livet, så han som satt i Brasil laget masse problemer for oss opp gjennom.”

Disse eksemplene taler for at korrupsjon bidrar til unødvendige kostnader i form av bestiktelser og trege prosesser, og derfor øker risikoen knyttet til markedet. Ettersom K. Lund Offshore ikke betalte bestiktelser i noen av tilfellene, vil dette trolig ha ført til at det har påløpt unødvendige kostnader i form av tid og ressurser for å opprettholde driften av selskapet. Dette er også i samsvar med litteraturen hvor både Wei (2000) og Doh, et al. (2003) viser til at korrupsjon kan sees på som både en direkte og indirekte kostnad, eventuelt en skatt, som dermed bidrar til å redusere insentivene for å investere i et marked.

Samtidig rapporter intervjuobjekt B også at K. Lund Offshore per i dag ikke har blitt bedt om bestikklser eller lignende i forretningsammenheng, da deres forretningspartnere vet at selskapet ikke inngår slike avtaler. Dette kan også indikere at K. Lund Offshore har bygd opp tillit blant forretningspartnere, noe som reduserer behovet for andre mekanismer for å få gjennom en transaksjon. Intervjuobjekt B mener at det er mulig å konkurrere i markedet uten å ta del i korrupsjon dersom man er konsekvent, men indikerer at ting vil ta lenger tid og koste mer penger som følger av krav om bestikklser fra offentlige tjenestemenn.

Intervjuobjekt A, C, og D hevder imidlertid at de hverken har blitt utsatt for korrupsjon på noe tidspunkt, eller opplevd at kunder har rapportert om korrupsjon som et problem i det brasilianske markedet. Intervjuobjekt E har heller ikke opplevd at småskala korrupsjon som “*facility payments*” forekommer i det brasilianske markedet. Dette kan imidlertid ha en sammenheng med at intervjuobjektet har en stilling hvor man ikke nødvendigvis blir utsatt for denne typen korrupsjon, eventuelt at selskapet er knyttet til en del av markedet hvor det er mindre risiko for å møte slike krav. Samtidig har Intervjuobjekt E heller ikke opplevd å bli utsatt for korrupsjon i andre sammenhenger, og peker samtidig på det er mange steder i verden hvor det er langt større sannsynlighet for å møte på dette enn i Brasil. Videre hevder han også at Statoils holdning til korrupsjon utad, trolig har mye å si:

“(…) jeg har aldri vært i kommersielle sammenhenger der jeg har følt verken eksplisitt eller implisitt, at det var en forventning om å betale bestikklser av noe slag. Og det tror jeg har veldig mye med den ”track record’en” som vi har bygd opp, og de forventningene til oss som vi har bygd opp over tid, over tid. Folk vet at vi er ikke et selskap du kan komme til med noe sånt”.

Intervjuobjekt D fra Innovasjon Norge opplever at norske selskaper ser på korrupsjonsproblemet som størst i forbindelse med det byråkratiske systemet i Brasil. Intervjuobjektet hevder også at mye byråkrati, kombinert med en annen kultur og, for de fleste, et nytt språk, er blant de største utfordringene og risikofaktorene for norske selskaper som vil etablere seg i Brasil. Dette kan indikere at det er en kombinasjon av flere faktorer som veier tungt for selskapers DUI, hvilket det også finnes støtte for i litteraturen. Videre har intervjuobjektet selv aldri opplevd en situasjon som innebærer korrupsjon, eller at kunder har vært utsatt for forespørslser om “*money under the table*”. Innovasjon Norge er likevel tilgjengelig for å gi råd til selskaper som måtte ha eventuelle spørsmål knyttet til slike

problemstillinger, og alle ansatte gjennomgår derfor trening for å kunne håndtere vanskelige situasjoner i den forbindelse. Videre mener intervjuobjekt D at korrupsjon er på toppen av listen når det kommer til risikofaktorer i det brasilianske markedet, men peker samtidig på at de store avsløringene i forbindelse med korrupsjonsskandalen også bidrar til at folk får øynene opp for hvor stor del av markedet korrupsjonen faktisk har vært. Også de andre intervjuobjektene hevdet at fokuset på korrupsjon har blitt forsterket etter skandaleavsløringen, både blant det brasilianske folket, men også hos selskaper i markedet. Samlet sett er derfor intervjuobjektene under den oppfattelse av at korrupsjonsnivået trolig blir redusert som følger av skandalen.

Endring etter skandalen

Intervjuobjekt C tror korrupsjon vil «forsvinne av bordet» da det blir vanskelig å se for seg at det vil være noen form for korrupsjon knyttet til Petrobrás de neste årene. Intervjuobjekt E nevner også endringer i Petrobrás sin virksomhet, hvor det vises til at Petrobrás er i gang med en oppryddingsjobb internt. Videre utdyper Intervjuobjekt E at Statoil har stilt opp med ressurser, sammen med andre internasjonale selskaper, for å bistå Petrobrás i å bygge et solid internt antikorrupsjonsprogram. Den nye ledelsen i Petrobrás har også vært gjenstand for vurderinger og opplæring når det gjelder antikorrupsjon:

“Petrobrás er dypt inne i en enorm oppryddingsjobb som minner mye om den Statoil gjennomgikk etter Horton saken²⁶. Selskapet har fått en ny ledelse på plass som ikke bare pynter seg med verdiplakater og intensjoner, men som jobber hardt og systematisk med å endre kultur og systemer. (...) Den prosessen Brasil er inne i nå tror jeg er irreversibel. For meg er det helt utenkelig at Brasil skal gå tilbake igjen og jobbe på gamlemåten, det tror jeg vil være politisk umulig. Og jeg tror folk veldig fort ville tatt til gatene igjen og protestert visst de så at den ukulturen var i ferd med å sette seg igjen”.

---

²⁶ Horton saken i korte trekk: Statoil har innrømmet å ha betalt bestikkløser til en iransk tjenestemann, for å sikre seg kontrakter for utbygging av et iransk gassfelt. Statoil aksepterte i 2006 en bot på 10,5 millioner dollar for overtredelse av U.S Foreign Corrupt Practises Act (FCPA), og har videre akseptert en inndragelse på 10,5 millioner dollar fra det amerikanske kredittilsynet. <http://www.dn.no/nyheter/2006/10/13/statoil-innrommer-korrupsjon>

Det er også mye som tyder på at det brasilianske folket i større grad enn før ser hvordan korrupsjon påvirker deres egen hverdag og samfunnet de lever i. Intervjuobjekt D fra Innovasjon Norge påpekte blant annet at:

“The population is finally getting that corruption is impacting our daily lives.”

Dette er en observasjon som også Intervjuobjekt B har hatt og forklarer at ‘vanlige folk’ nå ser hva politikerne har grafset til seg. I denne sammenheng nevner Intervjuobjekt B også at “*det var på tide*” når Lava Jato saken kom opp i dagen, og at landet trolig kan komme litt ut av korrupsjonen nå som det settes fokus på nettopp dette. Intervjuobjekt A hevder også at man nå etter skandalen er mye mer oppmerksomme på korrupsjon i Brasil etter skandalen, noe som også gjør at det bygges opp systemer for å hindre at det skjer noe lignende igjen. Et viktig poeng i denne sammenheng trekkes frem av Intervjuobjekt E, som påpeker at det hele er drevet av brasilianerne og det brasilianske rettsapparatet. Dersom dette hadde vært et pålegg utenfra, ifølge Intervjuobjekt E, så ville trolig effekten vært en helt annen.

I følge TI sin korrupsjonsindeks, er det foreløpig ingen store endringer i opplevd korrupsjonsnivå før og etter skandalen. Fra 2012 til 2016 har landets CPI lagt på mellom 38 og 43, noe som indikerer at det brasilianske markedet oppfattes som relativt korrupt²⁷. Siden 2014 har derimot Brasil falt med ti plasser på rangeringen, ifølge TI, noe som indikerer at persepsjonen av korrupsjonsnivået kan ha gått noe opp de siste årene. At persepsjonen av korrupsjonsnivået er noe endret samsvarer til dels med intervjuobjektene oppfatning, da blant annet Intervjuobjekt E påpeker at selv om selskapet var bevisst på at korrupsjon var en betydelig risiko i Brasil, var de likevel overrasket over omfanget og skalaen denne skandalen fikk. Intervjuobjekt C forklarte at i norske selskaper med et eksternt styre vil som regel styremedlemmene befinne seg i Norge uten tilstrekkelig informasjon om hva som foregår i det brasilianske oljemarkedet. Dette kan igjen fører til at persepsjonen deres om korrupsjonsnivået i mange tilfeller går opp som følger av betydelig mediedekning av skandalen. Mediedekning av slike skandaler kan gi et lite nyansert bilde av hva som faktisk foregår, noe som i dette tilfellet kan resultere i en økt persepsjon av korrupsjonsnivået i landet, selv om dette ikke nødvendigvis er endret.

---

²⁷ Se appendix: Transparency International

WJP sin Rule of Law index, viser også en oppgang i korrupsjonsnivået i Brasil etter at skandalen ble kjent. Indikatoren deres “*Absence of Corruption*” har gått fra 0,52 i 2013 og gradvis blitt redusert hvert år til 0,45 i 2016²⁸. WJP måler også begrensninger på myndighetenes makt, håndhevelse av loven og strafferett, hvor alle indikatorene har gått ned fra 2013 til 2016. Sistnevnte har imidlertid ikke endret seg nevneverdig. Denne indeksen er forøvrig også basert på spørreundersøkelser, og tar derfor utgangspunkt i subjektive meninger heller enn objektivitet. Persepsjonen av korrupsjonsnivå og strafferett kan derfor ha gått opp som følger av skandaleavsløringen, uten at dette faktisk betyr at det har vært en endring i korrupsjonsnivået i landet.

Endring i lovverk og sanksjoner

Hvorvidt korrupsjonsnivået i landet er endret vil derfor være vanskelig å si med sikkerhet ettersom korruperte handlinger som hovedregel er godt skjult. Vi kan likevel gjøre noen antakelser blant annet ved å se på bekjempelse av korrupsjon gjennom et økonomisk perspektiv. I følge Tina Søreide (2016), vil økt sanksjonering og sannsynlighet for å bli tatt virke avskrekkende på korrupsjon da nettofordelen ved å begå en korrupert handling vil gå ned som følger. I 2014 styrket Brasil lovverket sitt knyttet til antikorrupsjon hvor de implementerte *Clean Company Act*, som blant annet holder selskaper ansvarlig for korruperte handlinger utført av deres ansatte. Brasil har dermed et strengt regelverk knyttet til korrupsjon, og sanksjonene man kan forvente ved å begå en korrupert handling er relativt høye. Likevel er ikke dette de eneste faktorene som påvirker korrupsjonsnivået i et land, og Søreide (2016: 96) hevder at på tross av hva som er skrevet i lovverket deres har ikke loven vært tilstrekkelig håndhevet i Brasil. Det finnes imidlertid indikasjoner på at dette er i ferd med å endre seg, spesielt dersom man ser på arbeidet med etterforskningen i Petrobrás-skandalen: Her har påtalemyndighetene vist at de mener alvor, noe TI har anerkjent ved å tildele teamet som jobber med Lava Jato saken en antikorrupsjon pris i 2016 for sitt arbeid (Transparency International, 2016a).

Sanksjoner som så langt har forekommet i saken innebærer blant annet svartelisting og bøtlegging av selskaper, samt fengsling av et stort antall individer. Intervjuobjekt C tror også på at det nå har skjedd en forbedring i det brasilianske rettsvesenet, og viser til at det også tidligere har vært rettsaker knyttet til korrupsjon, men at ingen i disse sakene har vært i

---

²⁸ Se appendix: World Justice Project- Rule of Law Index

---

nærheten av å få samme straff som det som har blitt gjort i forbindelse med Petrobrás-skandalen. En viktig faktor for påtalemyndighetene i denne skandalen har vært funksjonen av strafferabatt. Alle som har blitt avhørt i forbindelse med skandalen har fått tilbud om strafferabatt dersom de har kunnet avsløre andre individer eller selskaper som også har vært involvert. Denne typen forhandlinger, kalt *plea bargaining*, har vist seg å være avgjørende for at etterforskerne har klart å avdekke omfanget av skandalen. Mekanismene knyttet til sanksjonering og avsløring, skal ifølge økonomisk teori avskrekke korrupte handlinger da nettofordelen ved å begå en slik handling vil reduseres betydelig. Dette kan også se i sammenheng med Collier (2000) som understreker at risikoen for å bli avslørt kan økes ved at man belønner den parten som først tilstår og deler informasjon. Dette taler for at korrupsjonsnivået i Brasil har gått, eller vil gå, ned som følge av denne skandaleavsløringen.

Oppsummering korrupsjonsnivå

Ettersom skandalen tilsynelatende har økt fokuset rundt korrupsjon, både blant selskaper og det brasilianske folket, kan dette tyde på at store endringer i korrupsjonsnivået er i ferd med å skje. Lovendringene som ble implementert i forkant av skandalen har trolig bidratt til avsløringene i denne saken, men skandalen i seg selv kan trolig også sies å være viktig for en del av endringene som nå kommer til synet i markedet. I henhold til litteraturen om likevekts punkt for korrupsjon, vil vi argumentere for at Brasil lenge har vært et korrupt samfunn og derfor befunnet seg på likevekts punkt C, som innebærer høy grad av korrupsjon. Det er vanskelig for et samfunn å bryte ut av en slik likevekt, men som følger av verdens største korrupsjonsskandale kan det argumenteres for at Brasil nå befinner seg i punkt B. Dette punktet kjennetegnes som en ustabil likevekt, hvor et samfunn er på vei fra en likevekt til en annen. Vi argumenterer i denne sammenheng med at Petrobrás-skandalen og Lava Jato kan sees på som en spesiell hendelse som har trigget endringer i Brasil, men om de vil ende opp i punkt A er imidlertid noe usikkert. Dette vil avhenge av hva som skjer videre, om Brasil og markedet som helhet griper denne muligheten og beveger seg i riktig retning.

Likevekts punkt A omtales i litteraturen som det *gode* likevekts punkt, hvor samfunnet er preget av lite eller ingen korrupsjon. Forespørsler om bestikkelser i et samfunn i likevekts punkt A vil være risikabelt ettersom det er en stor sannsynlighet for at den andre parten er ærlig. For politikere og offentlige tjenestemenn vil det innebære ekstra stor risiko, ettersom de risikerer å skade sitt eget omdømme betydelig ved å delta i en korrupt transaksjon. Et skifte til likevekts punkt A i Brasil, vil trolig være en fordel for norske selskaper, blant annet

fordi det kan bedre deres konkurransesituasjon i dette markedet. Dette vi vil komme tilbake til senere i diskusjonen. Videre kan en reduksjon i korrupsjonsnivået kombinert med større grad av åpne prosesser, gi mer forutsigbarhet og dermed også reduserte kostnader for de norske selskapene. Med andre ord kan det derfor se ut til at på tross av at omfanget av Petrobrás-skandalen har overrasket mange, finnes det likevel indikasjoner på at det på lang sikt kan ha hatt en positiv effekt på korrupsjonsnivået i Brasil. Alle selskapene vi har intervjuet er optimistiske til den langsiktige virkningen av denne skandalen med tanke på korrupsjonsnivå, og mener at framtidsutsiktene er positive i denne sammenheng.

5.2 Politikk

Politikk og korrupsjon henger tett sammen noe som gjorde politikk til et naturlig tema under intervjuprosessen. Politikk er også særskilt viktig for caset som helhet, da det politiske systemet har hatt en betydelig rolle i denne skandalen. Samtidig har politiske uroligheter preget det brasilianske markedet også før denne skandalen ble kjent, men ettersom saken også har omfattet både presidenter og høytstående politikere har dette trolig forverret situasjonen ytterligere. PRS gruppen sin *Regional Political Risk Index*, indikerer at den politiske risikoen gradvis har økt fra 2010 - 2016. I perioden 2010 - 2015 har imidlertid Brasil lagt under kategorien “*Low Risk*”, men havnet i 2016 under kategorien “*Moderate Risk*”²⁹.

Det kom tydelig frem under intervjuene vi avholdt at politikk var en viktig faktor hos flertallet av selskapene. Det var likevel også her enkelte variasjoner når det gjaldt hvor mye hver av respondentene vektla politiske uroligheter i beslutningsprosessene, og hva det hadde å si for dem. Intervjuobjekt B er en av intervjuobjektene som understreker at selskapet ikke i særlig stor grad hadde lagt vekt politikk da de gikk inn i det brasilianske markedet. Dette er noe intervjuobjektet selv begrunner med at K. Lund Offshore er et mindre selskap, hvor beslutning om å gå inn i det brasilianske markedet i stor grad ble basert på magesfølelse heller enn grundige analyser. Intervjuobjekt B mener likevel det politiske systemet og byråkratiet rundt dette har bydd på utfordringer for selskapet.

Intervjuobjekt C la mye vekt på politikk og politiske uroligheter under intervjuet.

---

²⁹ Se Appendix: PRS gruppen

Intervjuobjektet nevner imidlertid at når M&O Partners hjelper andre selskaper inn på det brasilianske markedet, er det store forskjeller på hvor mye disse selskapene vektlegger politikk som en viktig faktor. Større selskaper innhenter mer informasjon om hva den brasilianske politikken betyr for dem, mens mindre selskaper har mindre ressurser å bruke på dette, ifølge intervjuobjektet. Videre mener også Intervjuobjekt A at politikken i Brasil har vært en viktig faktor med tanke på investeringer i landet. Intervjuobjekt A peker på at Bassøe Offshore har vist forsiktighet i markedet på grunnlag av usikkerhetene knyttet til politiske uroligheter i det brasilianske markedet. På et spørsmål om politiske uroligheter har påvirket selskapets beslutninger når de gjør investeringer, svarte intervjuobjekt A derfor:

“Ja, dette påvirker jo veldig sterkt. Det er jo det som har gjort at de siste to - tre årene så har jo virksomheten bremsset opp i Brasil. Det Brasilianske folk har jo tatt et steg tilbake, og har ikke vært like villige til å investere på grunn av usikkerhet, hva som har skjedd og hva som kommer til å skje. (...) Investeringsviljen har vært lav.”

I intervjuet med intervjuobjekt D pekes det på at de politiske og økonomiske forholdene henger tett sammen, og det vil derfor være vanskelig å se tilfeller hvor markedet ikke skulle bli påvirket av den politiske situasjonen. I denne sammenheng viser intervjuobjektet blant annet til at endring av presidenter som regel også innebærer utskiftinger av ministre, og dermed blir det også mindre stabile forhold for selskapene å forholde seg til. Også Intervjuobjekt E viser til mye usikkerhet rundt den brasilianske politikken:

“Det brasilianske politiske systemet er komplekst og mangfoldig, der lojaliteten hefter ved individer ikke partier/institusjoner. Det betyr at reformer kan være flyktige, de kan fort snus, fordi konstellasjonen av folk eller lojaliteter endrer seg. Så det er nok usikkerhet rundt hvor Brasil går videre nå.”

Det kan med andre ord argumenteres for at Brasil har opplevd en nokså høy grad av politisk ustabilitet etter avsløringene av Petrobrás-skandalen. Dette kan igjen tale for en redusering av DUI til Brasil fra både norske og andre utenlandske investorer, ettersom det i litteraturen argumenteres for at politisk stabilitet er en viktig faktor for DUI (Busse & Hefeker, 2007). Dette understrekes også av Jensen (2008) som viser til negative forhold knyttet til demokrati hvor man risikerer hyppige utskiftninger i styringsmakter og dermed også ustabil politikk. I følge intervjuobjekt C kan demokratiet i Brasil betegnes som et *“dumt demokrati der*

flertallet av velgerne ikke leser, og ikke er informert. Så er det stemmeplikt og ikke stemmerett. Så de må stemme selv om de ikke tenker politikk et eneste sekund". Nylig har også den nyinnsatte presidenten blitt mistenkt i skandalen for forhold knyttet til bestikkelser. Dette vakte opptøyer hos den brasilianske befolkningen (McKirdy & Charner, 2017), og forsterker det politiske risikobildet til Brasil.

Av viktighet for DUI nevner Intervjuobjekt C blant annet graden av LC, som har vært styrt ulikt i de forskjellige salgsrundene. Et annet viktig moment er hvorvidt det kommer nye salgsrunder eller ikke, og hvor mye LC disse eventuelt vil inneha. I denne sammenheng forklarte intervjuobjektet;

"(...) Lula (tidligere president) har alltid stått på barrikaden for at oljen skal tilhøre Petrobrás. (...) Alle oljefeltene i Brasil har gått på ulike runder fra 1999 til.. Siste runde var vel i 2014 eller noe sånt. De ulike lisensrundene har hatt ulikt sett av regler for local content, noe som gikk over styr når Lula kom inn."

Intervjuobjekt C mener politikken rundt LC har spilt en viktig rolle for mange norske selskaper, men påpeker at reglene rundt LC har blitt misforstått blant enkelte selskaper da også underleverandører har vært av den oppfatningen at dette er noe som også gjelder dem. I henhold til lovverket, Lov 12,351/2010, gjelder reglene rundt LC kun operatørselskapet. Operatørselskapene velger imidlertid ofte å gi slike krav videre til underleverandører for at de selv skal oppfylle kravene til LC. Grad av LC kan derfor i enkelte sammenhenger benyttes som et konkurransefortrinn for selskaper som har lokal produksjon eller tilgang på lokale råvarer og lignende. I enkelte sektorer, og særlig etter skandalen, har tilgang på LC imidlertid vært dårlig. Også Intervjuobjekt E peker på utfordringer knyttet til LC:

"... vi mente at Brasil hadde lagt seg til en olje- og gasspolitikk, som landet ikke hadde råd til; over-ambisiøse krav til lokalt innhold, alt for høy «government take», alt for kompliserte og byråkratiske ordninger innenfor en rekke områder."

Poenget rundt LC er viktig, spesielt siden det i etterkant av skandalen har vært forslag om endringer i disse reglene. Hvorvidt dette skyldes selve korrupsjonsskandalen eller om det er andre faktorer som har drevet disse endringene kommer ikke tydelig frem. Likevel ble

---

forslag til lovendringene rundt LC lagt frem etter at Temer kom på banen som president, som følger av at Dilma måtte gå av.

På tross av at det brasilianske markedet har vært preget av store politiske uroligheter, og fremdeles er inne i en usikker tid, virker selskapene vi intervjuet optimistiske. Dette skyldes blant annet at kravene til LC skal senkes, og at det nå drives en politikk for å diversifisere markedet. Internasjonale aktører skal blant annet få større tilgang på markedet noe som også gjør det mer attraktivt for norske investorer, gitt at alt går etter planen for den nåværende regjering³⁰. Ettersom oljemarkedet er knyttet til langsiktige investeringer kan denne optimismen være basert på at de langsiktige framtidsutsiktene virker lovende. Likevel er det mye som står på spill, og samtlige intervjuobjekter fremhever viktigheten av blant annet valget som etter planen skal være høst 2018. Intervjuobjekt C forklarer deler av sin optimisme med at det nå er fagfolk fra olje- og gassnæringen som sitter på en rekke beslutningsposter, og samtidig har en innstilling om å gjøre Brasil til et attraktivt oljemarked igjen. Samtidig la Intervjuobjekt C til at dette avhenger av nåværende president, som i etterkant av dette intervjuet er mistenkt for korrupsjon i forbindelse med skandalen:

“(Etter at Dilma gikk av er det) Opposisjonen sammen med PT sin koalisjonspartner som styrer. Nå har de tatt inn fagfolk som kan olje og gass, som vil gjøre Brasil attraktiv igjen ved å kjøre nye lisensrunder. (...) Skulle det skje noe med presidenten så ryker hele olje og gass oppsettet, det nye lisensrundene og alt det der.”

Dette taler for viktigheten av politikk og politiske uroligheter for norske DUI i det brasilianske markedet. Skandalen har imidlertid forsterket de politiske urolighetene i landet, noe som tilsier at inngående DUI burde gå ned som følger. Likevel ser dette ut til å være todelt i denne sammenheng, hvor man på den ene siden har usikkerhet knyttet til det politiske systemet, men på den andre siden har en opprydning i de politiske partiene og en åpenhet brasilianerne ikke har sett tidligere. Usikkerheten er stor, spesielt med hensyn til at enda en president er blitt mistenkt, og at dette trolig vil bety en utskiftning av andre nøkkelposisjoner i regjeringen.

---

³⁰ Regjeringen som sitter pr. 11.07.2017; regjeringen kan endres i nærmeste fremtid som følger av at Temer er mistenkt for korrupsjon.

5.3 Konkurransesevne

Da korrupsjon hindrer konkurranse i markedet, la vi vekt på hvorvidt korrupsjon i det brasilianske markedet har påvirket norske selskapers konkurranseevne. Alle selskapene vi har intervjuet har strenge interne retningslinjer for korrupsjon som alle ansatte må følge, samtidig som de også må forholde seg til det norske lovverket som også gjelder utenfor norske landegrenser: Både norske selskaper og individer som begår passiv eller aktiv korrupsjon i utlandet kan bli dømt for dette i Norge, samtidig som de også må forholde seg til lovverk knyttet til korrupsjon i landene de opererer og samhandler med også. Dette i kombinasjon kan sies å ha en avskrekkende effekt på korrupsjon blant nordmenn i utlandet, selv om ikke betyr at slike forhold ikke forekommer.

Nulltoleranse

Selv om selskapene vi har intervjuet bare utgjør en liten del av alle de norske selskapene som er i Brasil, antar vi at majoriteten av disse har interne retningslinjer for korrupsjon i større eller mindre grad. Først og fremst baseres denne antakelsen på at leverandørselskaper i oljebransjen ofte er pålagt å ha slike retningslinjer for å kunne få kontrakter med operatørselskapene. Videre er de fleste selskapene kjent med at korrupsjonsrisikoen i Brasil er nokså høy, og skulle man bli tatt for å være involvert i korrupsjon, vil det i mange tilfeller være lønnsomt å kunne vise til interne retningslinjer og *compliance programmer*. At et selskap har strenge retningslinjer for antikorrupsjon betyr imidlertid ikke at selskapet ikke er korrupt, og kan i enkelte tilfeller kun være en fasade (“*window dressing*”). Samtidig er det kun et fåtall norske selskaper som er nevnt i rettsdokumentene i saken, hvor bare et av selskapene har blitt siktet i saken. Dette indikerer at det er sannsynlig at flertallet av norske selskaper opererer ærlig i det brasilianske markedet, eller ikke har vært involvert i storskalakorrupsjon, og vi vil derfor ta utgangspunkt i at de følgende argumentet vil gjelde for norske selskaper i sin helhet.

Konkurransfordel korrupsjon

I et marked preget av korrupsjon, vil selskaper som deltar i korruperte avtaler ha en konkurransefordel i henhold til å vinne kontrakter og lignende. Dette støttes i litteraturen, blant annet ved Cuervo-Cazurra (2016) argument om at man kan få prosesser til å gå hurtigere ved å betale seg forbi byråkrati. Hvorvidt intervjuobjektene har opplevd tap av kontrakter på bakgrunn av korrupsjon er noe varierende. Intervjuobjekt C var forsiktig med å

---

skylde på korrupsjon ettersom det er mange faktorer som spiller inn i en anbudsprosess. Likevel, nevner intervjuobjekt C et eksempel hvor det er sannsynlig at korrupsjon var årsaken til at M&O Partners aldri vant anbudet hos det respektive selskapet (*Selskap X*). Han indikerer dermed at et annet leverandørselskap har bestukket Selskap X for å vinne anbudsprosessen:

“Det vil jo alltid være en spekulasjon om en tapte på grunn av at noen betalte og ikke. Vi klarte aldri å selge til selskap X. Vi var inne med masse tilbud, men fikk aldri kontrakt fra de. De ble senere tatt i Lava Jato. Men samtidig ble vi aldri spurt (om bestiktelser). Det betydde nok at noen allerede hadde kjøpt inngangsbilletten, og at de ikke kunne selge den igjen, mest sannsynlig. Så våre anbud var bare til syn for at de hadde hentet inn anbud, men det var bestemt før hvem som skulle vinne.”

Intervjuobjekt A er ikke kjent med at Bassøe Offshore har mistet kontrakter på grunn av korrupsjon i noen av prosjektene som de har vært interessert i eller tatt del i, noe intervjuobjektet mener henger sammen med hvilken del av markedet de befinner seg i. Samtidig legger intervjuobjekt A vekt på at selskapet opererer i et nisjemarked som i mindre grad er preget av konkurranse. Intervjuobjekt B på sin side, viser til korrupsjon allerede i den første kontrakten de skulle signere i Brasil. Her mistet K. Lund Offshore ordren, og fant det sannsynlig at de mistet det til et selskap som hadde betalt for å skaffe seg denne kontrakten. Årsaken til dette var at selskapet som vant frem møtte ingen av spesifikasjonskravene for dette prosjektet, noe som tyder på at andre faktorer lå til grunn:

“Vi skulle over (til Brasil) i møte for å avklare den første ordren. Møtet var ment for å signere avtalen nærmest, men når vi kom bort ble vi vist inn i et lite rom, og fortalt; ”it's going to be a short meeting, we placed the order yesterday” og da hadde de plassert ordren til et brasiliansk selskap som ikke tilfredsstillt noen av spesifikasjonskravene til utstyret sitt.”

Videre peker Intervjuobjekt C på at det er lett for selskaper som taper en kontrakt å skylde på korrupsjon som faktor i et marked som Brasil. Intervjuobjekt C viser her til at en transaksjon krever tillit mellom partene, noe som er lettere å skape når partene deler kulturell bakgrunn, er lokalisert samme sted og har hyppigere kommunikasjon. For en brasilianer vil det i noen

tilfeller være lettere å stole på en annen brasilianer i samme område, enn en nordmann som kommer på besøk én gang i året. Dersom både nordmannen og brasilianeren selger det samme produktet eller den samme tjenesten, er det derfor lett å se for seg at en nordmann kan tape denne kontrakten selv med et produkt som er av litt bedre kvalitet, eller litt lavere pris. Intervjuobjekt D hevder også at det alltid er vanskelig å vite med sikkerhet hva som ligger bak når man ikke vinner en kontrakt:

“You never know the... why your not always not accepted, right ? You can give you many technical reasons why, but I think that, all the companies that we work with they are zero tolerance”.

Fordeler nulltoleranse

Dersom korrupsjonsnivået i Brasil har blitt redusert, eller kommer til å bli redusert, som følger av skandalen tilsier dette at konkurranseforholdene trolig bedres for selskaper med nulltoleranse for korrupsjon. Dette vil redusere sjansen for samarbeidskorrupsjon, samt at det ikke lenger vil være mulig å betale bestikklser for å komme forbi byråkratiske prosesser.

Konkurransesituasjonen i det brasilianske oljemarkedet er samtidig noe spesiell, med tanke på at Petrobrás i 2015 hadde 99% av det totale markedet for produksjon av olje og gass, samt innenfor raffinering av olje. Petrobrás dominerer både oppstrøms- og nedstrøms aktiviteter i det brasilianske oljemarkedet, noe som tilsier at også andre faktorer, i tillegg til nivå av korrupsjon, vil bestemme et selskaps konkurransekraft i dette markedet. Vi har diskutert i korte trekk viktigheten av reglene rundt LC, som reguleres av Lov 12,351/2010, men det er også andre lover som regulerer oljemarkedet i Brasil. Blant annet er det lover knyttet til pre-salt områdene, hvor Petrobrás er utdelt rettigheter for utforsking og produksjon av inntil 5 mrd. fat med råolje. Samtidig, har lovverket etablert tilsynsorgan som ANP og PPSA for å regulere mengden av LC samt autorisere anbudsprosesser i pre-salt området. Skandalen har imidlertid bidratt til en revurdering av disse lovene, og ordlyden av Lov 12,351/10 ble endret ved Lov 13,365/2016 som fjernet Petrobrás sin plikt til å operere som eneste operatør i pre-salt områdene. Petrobrás har nå fortrinnsrett (ikke plikt) til å erverve minst 30% av det vinnende konsortiet og muligheten til å drive de. Dette betyr at konkurransesituasjonen for operatørene er lettet i henhold til nytt lovverk, hvor det åpnes opp muligheter for utenlandske operatører.

Videre er Petrobrás sin situasjon sterkt svekket, blant annet som følger av at selskapet har påtatt seg store mengder langsiktig gjeld, som vist av figur 9 i kapittel 3. Intervjuobjekt E nevner at Petrobrás har vært gjennom en periode med store finansielle utfordringer, og peker på at dette har vært en av flere faktorer som har bidratt til endringer i det brasilianske markedet. Petrobrás sin gjeldssituasjon kan imidlertid ha blitt forverret som følger av skandalen, og de har i senere tid valgt å selge unna eiendeler i håp om å få redusert gjelden. Selskapets gjeldssituasjon var på vei i feil retning allerede før skandalen, men var på sitt verste i 2015 etter at skandalen inntraff. Petrobrás' situasjon tilsier derfor at selskapet har svekket investeringskapasitet, noe som også fremkommer av deres årsrapporter³¹. Her har fremtidige investeringer blitt nedjustert betydelig etter at skandalen inntraff, noe som, i kombinasjon med lovendringene, åpner opp for andre aktører i markedet. Intervjuobjekt E forklarte videre at:

“(...) det er jo summen av disse faktorene som har påvirket det brasilianske markedet, det er ikke bare Lava Jato isolert, som på en måte har fått folk til å se på det brasilianske markedet med nye øyner. Men når det er sagt; vi gjorde de to store transaksjonene i en av de mest krevende periodene av Brasils historie etter krigen. Det gjorde vi fordi vi mente vi hadde eget hus i orden, fordi vi mente vi forstod og hadde kontroll på de risikoene vi stod ovenfor. Samtidig skapte krisene et mulighetsvindu som neppe ville vært åpent i et «steady state» scenario”

Med *kriser* menes her den makroøkonomiske krisen Brasil står overfor, integritetskrisen som oppstod med Petrobrás-skandalen, og Petrobrás sin svekkede økonomi. Skandalen kan derfor ha bidratt til å muliggjøre transaksjoner i markedet for norske selskaper, men kan ikke sees som en isolert faktor i denne sammenheng. Deler av dette poenget vil imidlertid si seg gjeldende for operatørselskapene heller enn leverandører og underleverandører, men kan påvirke leverandørene indirekte som sådan. Samtidig vil en eventuell reduksjon i LC gjøre det lettere for operatørselskapene å velge leverandører som ikke er brasilianske. Videre vil også en forutsigbarhet i anbudsrundene samt et mer internasjonalt marked kunne øke investeringsviljen til utenlandske aktører i markedet, noe som igjen betyr at etterspørselen kan øke hos enkelte leverandør industrier.

---

³¹ Årsrapport for 2014, 2015 og 2016. Se <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/annual-reports/report-administration>

Markedet på kort sikt

I et kortsiktig perspektiv er det naturlig å anta at markedet i Brasil har blitt forverret for de fleste aktørene. Som det fremgår av figur 6 har totale innkommende DUI i Brasil gått ned de siste årene. Ettersom Petrobrás ikke har hatt kapasitet til å gjøre investeringer, har dette ført til at en rekke prosjekter har blitt fryst. En slik nedgangsperiode kan bli ekstra tøff for utenlandske selskaper, inkludert norske, kanskje spesielt som følger av LC reglene som favoriserer lokale selskaper. Dermed kan dette en av årsakene til reduksjonen i innkommende DUI for Brasil. I følge intervjuobjekt C, har rederier med norskflaggede skip hatt det ekstra tøft i denne perioden da etterspørselen har gått ned og markedet har blitt mettet på "bare" brasilianske skip. Intervjuobjektet trekker samtidig frem at norske DOF er blant dem som har skaffet seg brasiliansk flaggede skip noe som trolig bringer dem en fordel slik det brasilianske markedet er i dag.

Oppsummering konkurransevne

Majoriteten av norske selskaper operere med en nulltoleranse mot korrupsjon, og vi har ingen indikasjoner på at dette er noe de avviker fra. Dette kan videre bringe dem en konkurranseulempe i et marked som Brasil som kjennetegnes av mye byråkrati og muligheter for konkurransefordeler for dem som er villig til å betale seg gjennom prosesser. På tross av dette er det likevel mye som tyder på at norske selskaper er optimistisk til at korrupsjonsnivået i Brasil nå er på vei ned, og at det dermed vil være lettere å operere med nulltoleranse for korrupsjon i markedet. Samtidig opplever man også lovendringer i markedet, hvilket tilrettelegger for bedre konkurranseforhold samt internasjonalisering. Selv om den kortsiktige effekten viser en nedgang i investeringer i Brasil, må ikke dette isoleres til Petrobrás-skandalen, ettersom det også har vært andre politiske kriser i landet, kombinert med lave råvarepriser. Dette er imidlertid en diskusjon vi vil komme nærmere inn på senere i kapitlet.

5.4 Omdømme

I litteraturen argumenteres det for at omdømmerisiko er en av de mest kritiske risikofaktorene innenfor olje- og gassektoren (Fragouli & Ekruka, 2016). Et svekket omdømme kan ta lang tid å bygge opp igjen, noe som også kan medføre store tap for et selskap. På grunnlag av dette tok vi opp tematikken rundt omdømme og omdømmerisiko under intervjurundene da korrupsjon, spesielt i forbindelse med en skandale, kan påvirke både selskapets og ledernes omdømme. Intervjuobjektene ga indikasjoner på at det i forbindelse med avsløringen av Petrobrás-skandalen har vært diskusjoner om omdømme, blant annet i ulike styrever og lignende. Samtidig var det ingen intervjuobjekter som uttrykte bekymring for sitt eget omdømme i denne sammenheng. Gjennom intervjurundene fikk vi inntrykk av at spesielt ledere og styreledere har viet oppmerksomhet til dette, både i selskapene vi intervjuet og observasjoner intervjuobjektene har gjort i markedet, noe som kan tyde på at ledere er bekymret for sitt eget omdømme dersom det skulle vise seg at selskapet hadde vært involvert.

På spørsmål om norske selskapers omdømme svarer Intervjuobjekt D videre at dette er noe alle er opptatt av og bevisste på, men at intervjuobjektets egen oppfatning er at norske selskaper i det brasilianske markedet generelt forbindes med pålitelighet knyttet til både budsjetter og tidsfrister, samt at de leverer løsningen av høy teknisk kvalitet. Også Intervjuobjekt C er enige i at omdømme er en viktig faktor for selskapene, og viser til at dette har vært et stort diskusjonstema blant ledere i norske selskaper Brasil etter at skandalen ble kjent. Videre hevder Intervjuobjekt E at Statoil er spesielt utsatt for negativ presseomtale i norske medier dersom det skjer skandaler i utlandet, ettersom de ofte er av betydelig størrelse i markedene de opererer i:

“Veldig ofte når vi er til stede i en del land, så er vi den største norske aktøren. Så snart en sånn sak sprekker, så vil media som regel prøve å få knyttet dette til oss. Det er dette jeg kaller «spill over»-effekter eller «guilt by association». Slike forsøk har vi jo også sett i Brasil”

Dette samsvarer med tidligere litteratur hvor Kaufmann og D’Souza (2013) påpeker at større selskaper kan ha mer å tape i forhold til svekket omdømme, blant annet fordi de er mer

synligere enn mindre selskaper. Intervjuobjekt E tror likevel ikke denne skandalen har gått nevneverdig utover deres omdømme. Om noe mener intervjuobjektet at det kan ha vært i en positiv retning ettersom de hele tiden har vært åpen om skandalen og etterforskningen, samt hvilke positive effekter de mener kan ligge i enden av denne saken. I Brasil tror Intervjuobjekt E at Statoil har fått styrket sitt omdømme, fordi selskapet har utført to store oppkjøp i landet da både skandalen og oljeprisfallet stod på som verst. Intervjuobjekt E mener selskapet har vist Brasil at de ikke bare er med i oppgangstider:

“(...) jeg har jo opplevd at måten vi har gått gjennom denne perioden her på, har styrket vårt omdømme i to akser. Den ene er at vi har snakket åpent og offentlig om korrupsjon, og vi har snakket åpent og offentlig om Lava Jato. (...) Den andre biten som har vært positiv, er jo at vi er ett av få selskaper som har våget å investere i den kriseperioden som Brasil har vært inne i. Så vårt omdømme i Brasil, har etter min mening fått en kjempe boost”.

Ettersom Statoil kunne vise til interne og eksterne granskningsrapporter som bevis på deres uskyld, samt har vært åpen om korrupsjonsskandalen, har det ikke forelagt noen grobunn for negativt omdømme i denne sammenheng. Statoil sin håndtering av saken ser imidlertid ut til å ha vært fordelaktig for selskapet. Dersom selskapet derimot ikke hadde hatt alt på det rene ville trolig en skandale som dette skadet omdømmet betydelig i både vertsland og hjemland.

I forbindelse med et spørsmål knyttet til om selskapet hadde opplevd svekket omdømme gjennom å drive forretninger i et land preget av korrupsjon, pekte Intervjuobjekt B på at Brasil bare er et av mange oljeland hvor korrupsjon er et problem. Dette er et interessant poeng i denne sammenheng, da trolig flertallet av oljeselskap vil ha en annen form for forretningsavtaler i ett eller flere slike markeder. Brasil skiller seg ikke særskilt ut da andre oljenasjoner opplever større utfordringer knyttet til korrupsjon og andre etiske forhold. Intervjuobjekt E hevder også at Brasil ikke er det mest krevende markedet intervjuobjektet har vært i når det kommer til korrupsjon.

Våre funn indikerer med andre ord at selskapene vi har vært i kontakt med trolig ikke har opplevd svekket omdømme i forbindelse med aktivitet i det brasilianske markedet. Dette er trolig sammensatt av to punkter; (1) ingen av selskapene vi har vært i kontakt med har vært involvert i skandalen, og (2) Brasil er ikke blant de mest korrupte oljenasjonene i verden. Sistnevnte betyr at andre aktører i markedet trolig ikke oppfatter Brasil som en versting med

---

tanke på korrupsjon. Samtidig er det brasilianske oljemarkedet en viktig aktør for norske oljeselskaper, og en stor andel av de norske oljeselskapene har en eller annen form for handel med Brasil. Dette kan trolig si seg gjeldende for en rekke norske aktører i det brasilianske oljemarkedet, basert på variasjonen i vårt utvalg. Vi har imidlertid ikke fått muligheten til å prate med noen av de rammede selskapene, og har derfor ikke grunnlag for å diskutere hvorvidt deres omdømme er påvirket av denne skandalen.

Videre hevder selskapene at omdømmerisiko er en viktig faktor å ta hensyn til, men gir ingen indikasjoner på at et negativt omdømme vil påvirke selskapets investeringer. Tidligere forskning viser til at omdømmerisiko påvirker DUI i negativ retning, noe vi ikke kan underbygge med våre funn selv om selskapene er enig om at omdømme er viktig. For å trekke en endelig konklusjon i denne sammenheng måtte utvalget vårt ha vært større, men våre funn kan være knyttet til at andre faktorer har en viktigere rolle i investeringsbeslutningene enn hva omdømmerisiko har. Dette indikerer med andre ord at selv om norske selskaper skulle ha opplevd svekket omdømme i forbindelse med Petrobrás-skandalen, er det likevel ikke sikkert at dette ville ha påvirket deres investeringer i Brasil dersom andre viktigere faktorer hadde vært til deres fordel.

5.5 Andre faktorer

Vi har nå analysert en rekke faktorer som vi antar har vært av betydning for norske DUI i det brasilianske oljemarkedet i lys av Petrobrás-skandalen. Av analysen kommer det blant annet frem at Petrobrás-skandalen kan ha bedret forholdene i det brasilianske markedet ved en reduksjon i korrupsjonsnivået som videre forbedrer konkurranseforholdene for ærlige aktører i markedet. Samtidig kan skandalen også ha bidratt til de nye lovendringene og forslagene til lovendringer, for å gjøre markedssituasjonen i det brasilianske oljemarkedet mer attraktiv for utenlandske investorer. Videre diskuterte vi politiske forhold og hvordan skandalen kan ha påvirket omdømmet til norske selskaper, hvor både positive og negative faktorer ble trukket frem. Som vi påpekte innledningsvis er imidlertid forskningsspørsmålet vårt komplekst og sammensatt av en rekke mekanismer, noe som gjør det utfordrende å isolere disse effektene. Vi vil derfor diskutere ytterligere faktorer som kan ha påvirket endringene som vi har sett i markedet for å gi et mer nyansert bilde på dette.

Markedsstørrelse

I litteraturen er det funnet støtte for at markedsstørrelse målt i BNP pr innbygger har en sterk positiv effekt innkommende DUI (Amal, 2016; Chakrabarti, 2001; Jadhav, 2012). Vi vil derfor kort diskutere Brasils markedsstørrelse, og hvordan denne kan ha påvirket norske DUI i det brasilianske oljemarkedet.

Fra 2014 til 2015 ser vi et kraftig fall i BNP pr innbygger i Brasil³² noe som tilsier en negativ effekt på DUI. Markedet opplevde videre nok et fall fra 2015-2016, men dette må sies å være marginalt, og det forventes en betydelig stigning i 2017, med en organisk vekst frem til 2020 (Statista, 2017). Dette kan vi se i sammenheng med figur 6 hvor DUI også gikk betydelig ned fra 2014-2015. Samtidig tilsier prognosene at markedet vil vokse de neste årene, og på bakgrunn av teori om markedsstørrelse og DUI forventes det derfor en økning i innkommende DUI i Brasil.

Videre har tidligere forskning funnet at olje- og gassmarkedet i hovedsak er drevet av faktorbaserte insentiver for DUI. Dette innebærer at investorer i dette segmentet først og fremst tiltrekkes markeder med god tilgang på olje. Ettersom dette er noe som kan sies å være gjeldende for Brasil, indikerer dette også viktigheten av dette markedet for norske selskaper i olje- og gassektoren. Kolstad og Wiig (2013) hevder i denne sammenheng at dersom et marked er stort og viktig nok for investorene, vil korrupsjon spille en mindre viktig rolle ved investeringsbeslutninger. Denne koblingen ble funnet i en studie av utvinningsindustrien, noe som taler for at det kan si seg gjeldende for oljebransjen. Dette betyr at en endring i korrupsjonsnivået kan ha mindre betydning for selskapene dersom markedet og markedspotensialet er av en viss størrelse. Dette vil med andre ord kunne tilsi at selv om korrupsjonsnivået i Brasil enten øker eller reduseres som følger av skandalen, vil det trolig ikke ha en betydelig innvirkning på norske DUI i Brasil. Dette fordi oljemarkedet i Brasil anses som svært viktig for norske investorer, og dermed blir korrupsjonsrisikoen av mindre betydning i denne sammenheng. Intervjuobjekt E uttalte følgende:

“Lava Jato har påvirket risikovurderingen, den påvirket tiltakssiden. Men det er jo ingen selskaper, meg bekjent, som har pakket sammen og forlatt Brasil på grunn av Lava Jato. Korrupsjon/ikke korrupsjon er ikke en binær størrelse, det er en vektor, og den vektoren

---

³² Se figur 3

---

handler om; er den akseptabel og håndterbar eller ikke mer enn at det er en sånn “go/no go” sak.”

I følge Kolstad og Wiig (2013) vil denne effekten imidlertid avta ved økende korrupsjonsnivå, slik at et tilstrekkelig høyt korrupsjonsnivå vil redusere investeringene på tross av markedsstørrelsen.

Vi kan derfor konkludere med at ettersom det brasilianske olje-og gassmarkedet er et av de viktigste markedene for norske selskaper i denne sektoren, kan det tyde på at korrupsjon i seg selv ikke vil være nok til å redusere investeringene. Ettersom Petrobrás-skandalen var av et stort omfang, har det naturlig nok ført til at mange selskaper har revurdert risikobildet og vært mer tilbakeholden i markedet. Samtidig er det også andre forhold som taler for reduksjon i investeringer, og ikke bare korrupsjon som sådan.

Oljepris

Ettersom oljemarkedet i stor grad er styrt av *oljeprisen* er dette en faktor vi må ta hensyn til i denne diskusjonen. Oljemarkedet stod overfor en kraftig nedgang i 2014, og en videre nedgang i 2015. Oljeprisen ser i 2016-2017 ut til å ha stabilisert seg noe, men rundt et betydelig lavere nivå enn det prisene lå på før fallet i 2014. Dette tilsier en nedgang i oljemarkedet på verdensbasis, og dermed også i det brasilianske oljemarkedet. Ser vi på figur 7 som viser norske DUI i den brasilianske oljesektoren opp mot figur 4 med utvikling i oljepris, indikerer disse tallene imidlertid et annet bilde. Her har norske DUI i oljebransjen vært på sitt laveste i perioder hvor oljeprisen har vært på sitt høyeste. Dette kan imidlertid være avhengig av en rekke faktorer noe som gjør at vi ikke kan fastslå en sikker sammenheng her, men funnene er interessant og betyr at oljeprisen ikke nødvendigvis har en klar negativ effekt på markedet.

Oljeprisen vil imidlertid gi en reduksjon i inntektene hos operatørselskapene noe som tilsier en innstramming på investeringsbudsjettene deres som igjen vil påvirke leverandørselskapenes inntjening. Flere av intervjuobjektene peker også på oljeprisene som en faktor for nedgang i markedet som sådan. Intervjuobjekt E forklarer i denne sammenheng:

“Oljeprisfallet (...) er nok en viktigere faktor for aktivitetsnivået, enn Lava Jato som sådan.”

Intervjuobjekt A peker samtidig på at Petrobrás har tapt store summer som følger av oljeprisen, noe som videre kan bidra til en reduksjon i aktiviteten til den største aktøren i markedet. Dette kan ha vært en viktig faktor i beslutningen om lovendringer, som et forsøk på å gjøre markedet attraktivt for utenlandske aktører i en periode hvor deres eget oljeselskap har hatt svekket kapasitet. Oljeprisfallet kan derfor ha vært viktig for aktivitetsnivået og endringene som vi ser i markedet, men dette betyr imidlertid ikke at Petrobrás-skandalen ikke har vært viktig i denne sammenheng. Samtidig er det vanskelig å se for seg at oljeprisen har påvirket elementer som eksempelvis korrupsjonsnivået i Brasil.

Skatt

Det argumenteres for i litteraturen at *skatt* en negativ effekt på DUI da dette fører til økte kostnader for selskapene. Dette kan dermed også være en faktor som påvirker inngående DUI i Brasil. Ingen av intervjuobjektene la vekt på dette under intervjuene, men det kan likevel være en faktor som er en del av selskapenes beslutningsgrunnlag, til tross for at dette ikke ble uttrykt eksplisitt. Ifølge World Banks World Enterprise Survey (2009) er skattesatsen i Brasil det fleste selskaper rapporterer som den største utfordringen med å være i markedet. Skatteadministrasjon blir i denne sammenheng rangert som nr. 6, mens korrupsjon og politisk ustabilitet henholdsvis rangeres som nummer 8 og 9. Dette kan derfor indikerer at utfordringer knyttet til skatt og skatteadministrasjon i større grad spiller en negativ effekt på investeringer i Brasil enn hva korrupsjon og politiske forhold gjør. Brasil har de siste årene hatt en uendret skattesats på 34%. Av BRICS landene er det dermed kun India, med 34.61%, som har en høyere skattesats (Trading Economics, 2017a, 2017b). Samtidig vet vi også at prosedyrene med å betale skatt i Brasil er kompliserte og tidkrevende.

6. Konklusjon

Petrobrás-skandalen er i dag omtalt som den største korrupsjonsskandalen som hittil er avdekket og har som følger vakt stor internasjonal oppmerksomhet. Formålet med denne oppgaven har vært å se på hvilken effekt Petrobrás-skandalen har hatt på norske investeringer i det brasilianske oljemarkedet. Ettersom det brasilianske markedet er ansett som et av de viktigste for norske oljeselskap, fant vi det sannsynlig at skandalen ville få konsekvenser for dem.

Gjennom semistrukturerte dybdeintervjuer med en rekke norske aktører i det brasilianske oljemarkedet, har vi kartlagt hvordan disse selskapene opplever Petrobrás-skandalen og hvilke effekter de selv mener skandalen har hatt på dem. Kombinert med tidligere litteratur og offentlig tilgjengelig data, har vi videre analysert hvilke effekter som har oppstått samt potensielle forklaringer på disse. Hovedkonklusjonen er imidlertid at forklaringen ikke er entydig, ettersom vi ser effekter som trekker i både positiv og negativ retninger:

På tross av at Brasil lenge har vært preget av politiske uroligheter, har disse med sannsynlighet blitt forsterket av Petrobrás-skandalen ettersom både politikere og presidenter er mistenkt og siktet i saken. En utskifting av et lands president fører som regel også med seg skifte i regjeringer samt en endring i tidligere reformer, noe som kan gjøre det vanskelig for aktørene i markedet å forholde seg til landets styresmakter. Dette oppleves som en risikofaktor, og taler for at norske selskaper reduserer sine investeringer som en indirekte effekt av skandalen. Hvorvidt selskapene vi intervjuet la vekt på politiske forhold ved DUI var imidlertid noe varierende blant de ulike selskapene, noe som trolig kan sees i sammenheng med selskapenes størrelse og styringsform. Likevel vil aktivitetsnivået avhenge av de største selskapenes risikovurderinger, som igjen vil påvirke mindre aktører i markedet. Videre har brasilianske politikere både implementert og foreslått lovendringer som skal bedre markedsforholdene både for Petrobrás og internasjonale selskaper, etter at skandalen ble kjent. Dette kan lette markedssituasjonen for norske selskaper i Brasil, noe som taler for at de ikke vil redusere sin tilstedeværelse i det brasilianske oljemarkedet.

Blant selskapene vi har intervjuet er det en klar optimisme til at korrupsjonsnivået vil gå ned som følger av denne skandalen, ettersom både selskaper og individer involvert nå blir tatt og

sanksjonert for disse forholdene. Det nevnes likevel at enkelte, blant annet eksterne styrer lokalisert i et andre land, trolig opplever korrupsjonsnivået som høyere enn før skandalen på grunn av mediedekningen saken har fått. Likevel kan avsløringene sies å ha bidratt til ytterligere fokus på korrupsjon, som igjen har resultert i at selskaper har gjennomgått og styrket egne rutiner og retningslinjer for antikorrupsjon. Det er videre mye som kan tyde på at det brasilianske folket nå har forstått at korrupsjon påvirker deres daglige liv og har derfor satt press på politikerne, samtidig som samfunnet som helhet jobber mot gjennomsiktighet i deres prosesser. Vi har derfor valgt å anse Lava Jato som en hendelse som har trigget et skifte i Brasil og som kan indikere at de nå er på vei mot et mindre korrumpert samfunn.

En reduksjon i korrupsjonsnivå er samtidig forventet å medføre en fordel for flertallet av de norske aktørene i markedet, gitt at de praktiserer nulltoleranse for korrupsjon, da konkurranseforholdene i markedet vil bli mer rettferdig. Flertallet av selskapene vi har intervjuet har imidlertid ikke opplevd at korrupsjon har svekket deres konkurranseevne tidligere, noe som trolig gjør denne effekten mindre betydelig på tross av at den tilrettelegger for bedre konkurranseforhold for norske aktører. Samtidig har vi også sett på omdømmeeffekt av Petrobrás-skandalen på norske selskaper i det brasilianske oljemarkedet, ettersom det foreligger en risiko for svekket omdømme ved tilstedeværelse i et marked forbundet med høy grad av korrupsjon. Våre funn viser imidlertid ingen støtte for denne hypotesen, da ingen av selskapene har opplevd svekket omdømme som følger av skandalen. Våre funn indikerer videre at selskapene ikke har vært særlig bekymret for eget omdømme, men at enkelte styreledere og styremedlemmer har vist noe bekymring. I enkelte tilfeller synes det imidlertid til å ha en svak positiv effekt på omdømme i det brasilianske markedet, ettersom norske selskaper i liten grad har vært direkte involvert i skandalen, samt at de har fått en mulighet til å synliggjøre sine anti-korrupsjonsprogram og etiske retningslinjer. Likevel vil vi her påpeke at disse funnene kunne vært noe annerledes dersom utvalget hadde inkludert selskaper som var involvert i skandalen.

Innkommende DUI i Brasil har tilsynelatende gått ned siden skandalen ble avdekket i 2014, men det foreligger lite konkrete bevis på at det er skandalen som har ført til en reduksjon i norske DUI i Brasil. Norske selskaper har lidd økonomisk som følger av redusert aktivitet i markedet og kansellerte kontrakter, noe som gir en negativ effekt på kort sikt. For relativt små selskaper vil dette slå hardere ut enn for store selskaper. Nedgangen i markedet skyldes ikke utelukkende Petrobrás-skandalen da oljemarkedet samtidig har vært preget av en sterk

---

reduksjon i oljeprisen i det samme tidsrommet. Likevel vil vi argumentere her for at Petrobrás-skandalen har gjort nedgangen i markedet mer markant, spesielt med tanke på reduksjonen i Petrobrás sine egne investeringer samt effekten av at en rekke underleverandører ble svartelistet. På tross av de negative effektene av denne skandalen har også positive endringer i markedet skjedd som følger av skandalen. En reduksjon i korrupsjonsnivået på kort sikt, og forhåpentligvis på lang sikt, kan redusere kostnadene til norske selskaper. Videre kan en reduksjon i korrupsjonsnivå styrke konkurransesituasjonen til de norske aktørene i det brasilianske markedet, samtidig som at politikken inn mot petroleumsbransjen i Brasil endres til fordel for utenlandske aktører. Samlet sett kan det tyde på at norske selskaper har kommet godt ut av skandalen spesielt sett i et langsiktig perspektiv.

Ettersom det er lite som tyder på at skandalen alene har ført til en nedgang i norske DUI i det brasilianske oljemarkedet, er det vanskelig å generalisere funnene fra denne oppgaven. Samtidig er dette en case studie, som trekker frem unike mekanismer for den konkrete casen vi har studert. Likevel vil vi fremheve optimismen i markedet som et interessant funn. Mye kan tyde på at selskapene opplever sanksjonering og håndhevelse av loven som avskrekkende for korrupsjon når det forekommer i en slik skala, og er optimistiske til den videre effekten dette vil medbringe. Å avdekke en slik skandale kan derfor sies å ha positive effekter for ærlige aktører, selv om markedsforholdene vil være utfordrende på kort sikt. Samtidig vil en korrupsjonsskandale legge press på de involverte selskapene for en opprydning i organisasjonen. Dette ser vi her hos Petrobrás, og har tidligere vært sett blant annet ved Horton-saken som Statoil var involvert i.

Det faktum at det brasilianske rettsapparatet selv har tatt tak i problemene som har eksistert lang tid, synes å være svært positivt. Videre har deres bruk av plea bargaining avtaler også virket effektiv for å avdekke omfanget av skandalen, på tross av at enkelte har sett på dette som kontroversielt. Det er mye som tyder på at det å holde både selskaper og individer ansvarlig for sine handlinger, og straffe dem deretter, virker positivt i kampen mot korrupsjon. Samtidig vil vi også understreke viktigheten av å være kritisk til hvilke kilder man som et selskap benytter seg av når man vurderer korrupsjonsrisikoen i et marked, ettersom for eksempel media ikke alltid gir et korrekt bilde av situasjonen.

6.1 Forslag til videre forskning

Viktigheten av korrupsjon i forbindelse med DUI viser sprikende resultater. Et forslag til videre forskning vi vil trekke frem, er derfor hvorvidt inngående DUI hjelper å bekjempe korrupsjon i vertslandet. Her vil det være interessant å se på om det eventuelt er store forskjeller ut i fra hvilke land selskapene kommer fra. Dette kan være viktig i den etiske diskusjonen om hvorvidt et selskap burde befinne seg i et marked preget av korrupsjon, blant annet da store internasjonale selskaper trolig kan påvirke et marked i større eller mindre grad.

Videre mener vi det vil være viktig å rette ytterligere oppmerksomhet mot hvilke tiltak som reduserer korrupsjonsrisikoen i ulike typer økonomier. Å bekjempe korrupsjon er av enorm viktighet, og en kartlegging av hvilke mekanismer som kan trigge et skifte i riktig retning kan være av betydning for å kunne redusere et lands korrupsjonsrisiko.

Litteraturliste

Aguiar, S., Aguiar-Conraria, L. s., Gulamhussen, M. A., & Magalhães, P. (2012). Foreign Direct Investment and Home-Country Political Risk: The Case of Brazil. *Latin American Research Review*, 47(2), 144-165.

Almada, L. P., & Parente, V. (2013). Oil & Gas industry in Brazil: A brief history and legal framework. *Panorama of Brazilian Law*, 1(1), 223-252.

Amal, M. (2016). *Foreign Direct Investment in Brazil*: Elsevier Science.

Legislation for Exploration and Production of Oil and Natural Gas, (2011).

Ask, A. O. (2016). Brasil trodde de hadde penger til alt. *Aftenposten*. Retrieved from <http://www.aftenposten.no/okonomi/-Brasil-trodde-de-hadde-penger-til-alt-53367b.html>

Bajpai, P. (2017). The World's Top 10 Economies. *Investorpedia*. Retrieved from <http://www.investopedia.com/articles/investing/022415/worlds-top-10-economies.asp>

Bassøe Offshore. (2016). What do we do. Retrieved from <http://www.bassoe.no/-what-we-do>

Bayley, D. H. (1966). The Effects of Corruption in a Developing Nation. *The Western Political Quarterly*, 19(4), 719-732. doi:10.2307/445147

BBC. (2017). Brazils Profile - Timeline. Retrieved from <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-19359111>

Blaine, H. G. (2009). *Foreign Direct Investment*. ProQuest Ebook Central: Nova Science Publishers, Inc.

Blonigen, B. A. (2005). A review of the empirical literature on FDI determinants. *Atlantic Economic Journal*, 33(4), 383-403.

Bowater, D. (2015). Brazil's continuing corruption problem. *BBC News*. Retrieved from <http://www.bbc.com/news/business-34255590>

Brademas, J., & Heimann, F. (1998). Tackling International Corruption: No Longer Taboo. *Foreign Affairs*, 77(5), 17-22. doi:10.2307/20049047

Brazil Government. (2017). Decree regulates Petrobras' participation in pre-salt auctions. *BrazilGovNews - Presidency of The Republic of Brazil*. Retrieved from <http://www.brazilgovnews.gov.br/news/2017/05/decree-regulates-petrobras-participation-in-pre-salt-auctions>

Business Sweden. (2015). The Brazilian Oil and Gas sector: Opportunities and challenges in Brazil's oil and gas industry. Retrieved from http://www.business-sweden.se/contentassets/ac58906757f943e7a3f4500a8fbe18e1/brazil_fact_pack_oilgas_august-2015.pdf

Busse, M., & Hefeker, C. (2007). Political risk, institutions and foreign direct investment. *European journal of political economy*, 23(2), 397-415.

Bye, V. (2004). Lulas bossanova for Brasil og verden. *Internasjonal politikk*, 62(1), 107-146.

Cavallari, L., & d'Addona, S. (2013). Nominal and real volatility as determinants of FDI. *Applied Economics*, 45(18), 2603-2610.

Chakrabarti, A. (2001). The determinants of foreign direct investments: Sensitivity analyses of cross-country regressions. *kyklos*, 54(1), 89-114.

Collier, P. (2000). How to Reduce Corruption. *African Development Review*, 12(2), 191-205. doi:10.1111/1467-8268.00022

Corrêa, M. (2016). Temer: New pre-salt rules will re-energise sector and create jobs. *BrazilGovNews - Presidency of The Republic of Brazil*. Retrieved from <http://www.brazilgovnews.gov.br/news/2016/11/temer-new-pre-salt-rules-will-re-energise-sector-and-create-jobs>

Cuervo-Cazurra, A. (2006). Who cares about corruption? *Journal of International Business Studies*, 37(6), 807-822.

Cuervo-Cazurra, A. (2016). Corruption in international business. *Journal of World Business*, 51(1), 35-49.

-
- Dagens Næringsliv. (2017). Børs og Marked; Brent 1.posisjon. Retrieved from <https://www.dn.no/finans/-/energi>
- Dahlum, S. (2015). Validitet. In *Store norske leksikon*.
- David-Barrett, E. (2014). Are some bribes more harmful than others? Exploring the ethics behind anti-bribery laws. *Journal of Interdisciplinary Economics*, 26(1-2), 119-144.
- de Oliveira, R. L. (2015). Local Content Requirements in the Oil and Gas Industry in Developing Countries: The Return of ISI?
- Deloitte. (2017). Antikorrupsjon - Lover, publikasjoner og artikler knyttet til antikorrupsjon. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/risk/articles/antikorrupsjon-center-for-corporate-governance.html>
- Doh, J. P., Rodriguez, P., Uhlenbruck, K., Eden, L., & Shekshnia, S. (2003). Coping with Corruption in Foreign Markets [and Executive Commentary]. *The Academy of Management Executive (1993-2005)*, 17(3), 114-129. doi:10.5465/AME.2003.10954775
- Duran, R. (2014, 29.01.14). Oil Industry in Brazil. Retrieved from <http://thebrazilbusiness.com/article/oil-industry-in-brazil>
- D'Souza, A., & Kaufmann, D. (2013). Who bribes in public contracting and why: worldwide evidence from firms. *Economics of Governance*, 14(4), 333-367.
- Egger, P., & Winner, H. (2005). Evidence on corruption as an incentive for foreign direct investment. *European journal of political economy*, 21(4), 932-952.
- Engdal, E., & Ånestad, M. (2015, 19.12.2015). Den hemmelige klubben. *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/magasinet/2015/12/18/2125/Dokumentar/den-hemmelige-klubben>
- Ettung, G. (2008). Korrupsjon og kameraderi. Retrieved from <https://www.arbeidsmiljo.no/korrupsjon-og-kameraderi/>
- Firestein, P. J. (2006). Building and protecting corporate reputation. *Strategy & Leadership*, 34(4), 25-31.

Forte, R., & Santos, N. (2015). A cluster analysis of FDI in Latin America.(Report). 52(1), 25.

Fragouli, E. (2016). REPUTATION RISK MANAGEMENT IN THE INTERNATIONAL OIL COMPANIES. *International Journal of Information, Business and Management*, 8(2), 245.

Fragouli, E., & Ekruka, J. (2016). REPUTATION RISK MANAGEMENT IN THE INTERNATIONAL OIL COMPANIES. *International Journal of Information, Business and Management*, 8(2), 245-258.

Gan. (2015a). *Brazil Corruption Report*. Retrieved from Business Anti-Corruption: <http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/brazil>

Gan. (2015b). Brazilian Clean Company Act. In. Business Anti-Corruption.

GAN. (2015). Compliance Guides. Retrieved from <http://www.business-anti-corruption.com/compliance-quick-guides/brazil>

GAN. (2017). Corruption Dictionary. Retrieved from <http://www.business-anti-corruption.com/corruption-dictionary>

Globalis. (2017). Utenlandske direkteinvesteringer. Retrieved from <http://www.globalis.no/Statistikk/Utenl.-direkteinvesteringer>

Gomes, L. (2012). Brazil 's business labyrinth of bureaucracy. *BBC*. Retrieved from <http://www.bbc.com/news/business-18020623>

Goswami, G. G., & Haider, S. (2014). Does political risk deter FDI inflow?; An analytical approach using panel data and factor analysis. *Journal of Economic Studies*, 41(2), 233-252. doi:10.1108/JES-03-2012-0041

Hagvaag, E. (2016). I bakrus før festen. *Dagbladet*. Retrieved from <http://www.dagbladet.no/kultur/i-bakrus-for-festen/60359643>

Halvorsen, A. (2011). Brasils utfordringer – norske muligheter. *Internasjonal Politikk*, 69(02), 272-281.

-
- Halvorsen, T., Mc Mahon, L. D., & Olsen, H. S. (2004). Direkte investeringer og petroleumsvirksomheten - *utenlandske i Norge og norske i utlandet* from SSB http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/oa_200403/mcmahon.pdf
- Hansen, S. O. (1999). Utenlandske direkte investeringer i Norge til og med 19984. Retrieved from http://static.norges-bank.no/globalassets/upload/import/publikasjoner/penger_og_kreditt/1999-04/pk994utenlandske.pdf
- Haugli, J. (2013). *Korrupsjon og norsk næringsliv*. Retrieved from <https://www.civita.no/publikasjon/nr-4-2013-korrupsjon-og-norsk-naeringsliv>
- Havnes, H. (2016). IMF kutter kraftig i utsiktene for Brasil. *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/nyheter/utenriks/2016/04/12/1706/Brasil/imf-kutter-kraftig-i-utsiktene-for-brasil>
- Hestmann, R. (2015). En ny type superhelt - mer Moro. *Ny tid*. Retrieved from <https://www.nytid.no/media/2016/05/NT150603.pdf>
- Houston, D. A. (2007). Can corruption ever improve an economy?(Critical essay). *The Cato Journal*, 27(3), 325.
- Howell, L. D. (2011). International country risk guide methodology. *East Syracuse, NY: PRS Group*.
- Innovasjon Norge. Fra risiko til mulighet - Håndtering av politiske og samfunnsmessige risiki på vekstmarkeder. Retrieved from <http://www.innovasjonnorge.no/no/Eksporthandboken/manedens-tema/Fra-risiko-til-mulighet/>
- Innovasjon Norge. (2017a). Hvordan håndtere korrupsjonsrisiko? Retrieved from <http://www.innovasjonnorge.no/no/ut-i-verden/Ut-i-verden-tjenester/global-entrepreneurship1/hvordan-mote-korrupsjonsrisiko-i-utlandet/>
- Innovasjon Norge. (2017b). Om Innovasjon Norge. Retrieved from <http://www.innovasjonnorge.no/no/Om-Oss/omoss/>

- Innovation Norway. (2015). *Norwegian Investments in Brazil*. Retrieved from <http://www.nbcc.com.br/files/Document/norwegian-investments-in-brazil-2015.pdf>
- International, T. (2017). Anti-Corruption Glossary: Grand Corruption. Retrieved from https://www.transparency.org/glossary/term/grand_corruption
- International Trade Administration. (2016a). Brasil Country Commercial Guide - Oil and Gas. Retrieved from <https://www.export.gov/article?id=Brazil-Oil-and-Gas>
- International Trade Administration. (2016b). *Upstream Oil and Gas Equipment; Country Case Study*. Retrieved from http://trade.gov/topmarkets/pdf/Oil_and_Gas_Brazil.pdf
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (2. Utgave ed.). Kristiansand Norway: Høyskoleforlaget AS -Norwegian Academic Press.
- Jadhav, P. (2012). Determinants of foreign direct investment in BRICS economies: Analysis of economic, institutional and political factor. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 37, 5-14. doi:10.1016/j.sbspro.2012.03.270
- Jensen, N. (2008). Political risk, democratic institutions, and foreign direct investment. *The Journal of Politics*, 70(4), 1040-1052.
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2011). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*: Abstrakt Forlag.
- Johansen, P. M. (2016). Et steg nærmere riksrett. *Klassekampen*. Retrieved from <http://www.klassekampen.no/article/20160408/ARTICLE/160409965>
- K. Lund Offshore. (2011). Utfordringer i Brasil? In. www.sparebank1.no: Sparebank 1.
- Kalajdzic, P. (2016). Rousseff avsatt i Brasil - Brasils suspenderte president Dilma Rousseff ble onsdag avsatt av det brasilianske senatet. *NRK*. Retrieved from <https://www.nrk.no/urix/rousseff-avsatt-i-brasil-1.13114943>
- Knutsen, C. H., Rygh, A., & Hveem, H. (2011). Does state ownership matter? Institutions' effect on foreign direct investment revisited. *Business and Politics*, 13(1), 1-31.

Kobrin, S. J. (1979). POLITICAL RISK: A REVIEW AND RECONSIDERATION. *Journal of International Business Studies*, 10, 67-80.

Kolstad, I., & Wiig, A. (2013). Digging in the dirt? Extractive industry FDI and corruption. *Econ Gov*, 14(4), 369-383. doi:10.1007/s10101-013-0133-2

Kwok, C. Y. C., & Tadesse, S. (2006). The MNC as an agent of change for host-country institutions: FDI and corruption. *Journal of International Business Studies*, 37(6), 767. doi:10.1057/palgrave.jibs.8400228

Law 360. (2015). A Comparison of Anti-Corruption Laws In US, UK, Brazil. Retrieved from <https://www.law360.com/articles/638561/a-comparison-of-anti-corruption-laws-in-us-uk-brazil>

Leff, N. (1964). Economic Development Through Bureaucratic Corruption. *The American Behavioral Scientist (pre-1986)*, 8(3), 8.

Lilleby, J., & Sundberg, J. D. (2015). Økokrim: Vi er i en fase hvor vi holder kortene tett til brystet. *E24*. Retrieved from <http://e24.no/boers-og-finans/akastor/disse-norske-selskapene-knyttet-til-petrobras-skandalen/23586867>

Lovdata. (2009). Lov om straff (straffeloven). Kapittel 30. Bedrageri, skattesvik og liknende økonomisk kriminalitet. from Lovdata https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-15?q=korrupsjon

Lula's legacy. (2010). *The economist*. Retrieved from <http://www.economist.com/node/17147828>

Lund, K. (2015). Korrupsjon og kollaps. *Dagens næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/nyheter/utenriks/2015/09/11/2207/Politikk/korrupsjon-og-kollaps>

Løvås, J. (2016). Tror bunnen er nær. *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/dagensavis/2016/08/24/2143/Olje/tror-bunnen-er-nr>

M&O Partners. (2017). About us. Retrieved from <http://mopartners.global/about-us/>

McKinsey. (2014). *Connecting Brazil to the world: A path to inclusive growth*. Retrieved from <http://www.mckinsey.com/global-themes/americas/brazils-path-to-inclusive-growth>

McKirdy, E., & Charner, F. (2017). Brazilian President Michel Temer, accused for bribery, says he will not resign. *CNN News*. Retrieved from

<http://edition.cnn.com/2017/05/18/americas/brazil-temer-bribery-allegations/index.html>

Melo, L., & Quinn, M. A. (2015). Oil, Foreign Direct Investment and Corruption. *The International Journal of Business and Finance Research*, 9(1), 33.

Ministério Público Federal. (2016). Caso Lava Jato - forstå

saken. Retrieved from <http://lavajato.mpf.mp.br/entenda-o-caso>

Molnes, G. (2017). Tror på Brasil-opptur etter aksjefall. *e24*. Retrieved from

<http://e24.no/makro-og-politikk/brasil/korrupsjonsanklager-ga-boersstup-i-brasil-en-kjoepsmulighet-mener-investorer/24002363>

Musteen, M., Rhyne, L., & Zheng, C. (2013). Asset or constraint: Corporate reputation and MNCs' involvement in the least developed countries. *Journal of World Business*, 48(3), 321-328.

Myrdal, G. (1968). Asian drama, an inquiry into the poverty of nations. *Asian drama, an inquiry into the poverty of nations*.

Méon, P.-G., & Sekkat, K. (2005). Does corruption grease or sand the wheels of growth? *Public Choice*, 122(1), 69-97. doi:10.1007/s11127-005-3988-0

Mölne, V. (2016). Petrobrasskandalen. *Dagens Industri*. Retrieved from

<http://www.di.se/artiklar/2016/4/8/dokument-petrobrasskandalen/>

OCD. (2009). *Overview of the Brazilian oil and gas industry*. Retrieved from

[http://www.offshorecenter.dk/filer/files/Project/Internationalisering/OCD report Brazil.pdf](http://www.offshorecenter.dk/filer/files/Project/Internationalisering/OCD%20report%20Brazil.pdf)

OECD. (2015). Brazil. Retrieved from <http://atlas.media.mit.edu/en/resources/about/>

OECD. (2008). Corruption: A Glossary of International Standards in Criminal Law. In: OECD Glossaries. ISBN.

OECD. (2015a). *Active with Brazil*. Retrieved from http://www.oecd.org/brazil/Brazil_brochureWEB.pdf

---

OECD. (2015b). *Consequences of Corruption at the Sector Level and Implications for Economic Growth and Development*. Retrieved from OECD publishing, Paris:

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264230781-en>

Oljedirektoratet. (2016). *Utvikling i oljepris (USD/fat)*. Retrieved from

<http://www.npd.no/no/System/Sok/?quicksearchquery=oljepris&activetab=0&cat=all&lng=no&con=all>

Oljedirektoratet, & Olje- og Energidepartementet. (2017). *Leverandørindustrien*. Retrieved from <http://www.norskpetroleum.no/utbygging-og-drift/leverandorindustrien/>

Otto, S. (2017). Corruption Legislation in Brazil and Multinational Companies. *Baker McKenzie; Global Compliance News*. Retrieved from

<https://globalcompliancenews.com/corruption-legislation-brazil-20170330/>

Petrobras. (2013). Our History. Retrieved from <http://www.petrobras.com.br/en/about-us/our-history/>

Petrobras. (2014). *Report of The Administration, Annual Report 2013*. Retrieved from <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/annual-reports/report-administration>

Petrobras. (2017a). New bidding rules for the production sharing regime [Press release]. Retrieved from <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/press-releases/new-bidding-rules-production-sharing-regime>

Petrobras. (2017b). New divestment portfolio [Press release]. Retrieved from <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/press-releases/new-divestment-portfolio>

Petrobras. (2017c). *Report of The Administration, Annual report 2016*. Retrieved from <http://www.investidorpetrobras.com.br/en/annual-reports/report-administration>

Preston, L. E. (2004). Reputation as a source of corporate social capital. *Journal of General Management*, 30(2), 43-50.

PwC. (2017). Antikorrupsjon. Retrieved from

<https://www.pwc.no/no/tjenester/gransking/antikorrupsjon.html>

Rapoza, K. (2017). Petrobras Set To Lose \$640 Million In Oil Asset Sale. *Forbes*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2017/03/19/petrobras-losing-680-million-on-asset-sale/-17a5c37c17a5>

Ree, M. (2011). Brasil trenger norsk teknologi. Retrieved from <https://www.tu.no/artikler/brasil-trenger-norsk-teknologi/247514>

Regjeringen. (2004). Korrupsjon. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/korrupsjon/id107539/>

Renå, H. (2012). *Norges Integritetssystem - Ikke helt perfekt?* Retrieved from www.transparency.no:
https://issuu.com/transparencyinternational/docs/norway_nis_no?mode=window&printButtonEnabled=false&shareButtonEnabled=false&searchButtonEnabled=false&backgroundColor=%23222222

Rhodes, T., & Velasquez, B. (2017). Brazil proposes relaxation of local content requirements. Retrieved from <http://www.cms-lawnow.com/ealerts/2017/02/brazil-proposes-relaxation-of-local-content-requirements>

Rosado de Sá Ribeiro, M. (2001). The New Oil and Gas Industry in Brazil: An Overview of the Main Legal Aspects. *Tex. Int'l LJ*, 36, 141.

Santander. (2017). Foreign Investment in Brazil. Retrieved from <https://en.portal.santandertrade.com/establish-overseas/brazil/foreign-investment>

Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2016). *Research Methods for Business Students* (7 ed.): Pearson Education Limited.

Segrov, B. (2015). Statoil gransker alle Brasil-kontrakter. *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/nyheter/energi/2015/12/30/0517/statoil-gransker-alle-brasilkontrakter>

Segrov, B. (2016). Statoil kjøper seg inn i gigantfunn i Brasil. *Dagens Næringsliv*. Retrieved from <http://www.dn.no/nyheter/energi/2016/07/29/0622/statoil-kjper-seg-inn-i-gigantfunn-i-brasil>

-
- Sims, R. (2009). Toward a better understanding of organizational efforts to rebuild reputation following an ethical scandal. *Journal of Business Ethics*, 90(4), 453-472.
- Skjelsbæk, J. (2015). Slik skal Statoil bruke 28,5 milliarder i Brasil. *Teknisk Ukeblad*. Retrieved from <https://www.tu.no/artikler/slik-skal-statoil-bruke-28-5-milliarder-i-brasil/276083>
- Sotero, P. (2011). Brasils voksende ambisjoner. *Internasjonal Politikk*, 69(02), 211-220.
- Statista. (2017). Brazil: Gross domestic product (GDP) per capita in current prices from 2010 to 2020 (in U.S. dollars). Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/263774/gross-domestic-product-gdp-per-capita-in-brazil/>
- Statistisk Sentralbyrå. (2017). Direkteinvesteringer, beholdninger og avkastning, 2015. Retrieved from <https://www.ssb.no/utenriksokonomi/statistikker/di>
- Statoil. (2017). Brazil. *Hvor vi er*. Retrieved from <https://www.statoil.com/no/where-we-are/brazil.html>
- Strøm, O. K., & Bohlin, G. (2016a). Demonstrantene i Brasil gnir seg inn med møkk til støtte for Rousseff. *VG*. Retrieved from <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/brasil/demonstranter-i-brasil-gnir-seg-inn-med-moekk-til-stoette-for-rousseff/a/23678432/>
- Strøm, O. K., & Bohlin, G. (2016b). Korrupsjonsskandalen som ryster OL-landet - Slik tømte de oljeselskapet for penger. *VG*. Retrieved from <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/ol-2016/korrupsjonsskandalen-som-ryster-ol-landet/a/23753357>
- Søreide, T. (2016). *Corruption and Criminal Justice; Bridging Economic and Legal Perspectives*: Edward Elgar Publishing Limited.
- The PRS Group. (2016). Brazil - Political Uncertainty Will Persist. Retrieved from <https://www.prsgroup.com/category/prs-forecast-summary>
- The PRS Group. (2017). Regional Political Risk Index,. Retrieved from <https://www.prsgroup.com/category/risk-index>

Trading Economics. (2017a, June 2017). Brazil Corporate Tax Rate. Retrieved from <https://tradingeconomics.com/brazil/corporate-tax-rate>

Trading Economics. (2017b, June 2017). India Corporate Tax Rate. Retrieved from <https://tradingeconomics.com/india/corporate-tax-rate>

Transparency International. (2013). Corruption Perception Index, 2012. Retrieved from <https://www.transparency.org/cpi2012/results>

Transparency International. (2014). Corruption Perception Index, 2013. Retrieved from <https://www.transparency.org/cpi2013/results>

Transparency International. (2015). Corruption Perception Index, 2014. Retrieved from <https://www.transparency.org/cpi2014/results>

Transparency International. (2016a). Brasil's carwash task force wins transparency international anti-corruption award. Retrieved from https://www.transparency.org/news/pressrelease/brazils_carwash_task_force_wins_transparency_international_anti_corruption .

Transparency International. (2016b). Corruption Perception Index, 2015. Retrieved from <https://www.transparency.org/cpi2015/results>

Transparency International. (2016c). Cost of Corruption. Retrieved from <https://www.transparency.org/what-is-corruption/-costs-of-corruption>

Transparency International. (2017a). Anti-Corruption Glossary: Grand corruption. Retrieved from https://www.transparency.org/glossary/term/grand_corruption

Transparency International. (2017b). Anti-corruption glossary: Petty corruption. Retrieved from https://www.transparency.org/glossary/term/petty_corruption

Transparency International. (2017c). *Corruption perception Index 2017*. Retrieved from http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016

Transparency International. (2017d, 25.02.2017). Corruption Perceptions Index 2016. Retrieved from http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016

Transparency International. (2017e). Hva er korrupsjon? Retrieved from <http://transparency.no/hva-er-korrupsjon/>

UNCTAD. (2017). *Global Investment Trends Monitor*. Retrieved from http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2017d1_en.pdf

United Nations. (2017). Foreign direct investment: Inward and Outward flows and stock, annual, 1970-2015. In *Annual*.

UNODC. (2017). UNODC's Action against Corruption and Economic Crime. Retrieved from <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/>

Vindhammer, K. (2016). Tror på flere muligheter i Brasil. *Sysla*. Retrieved from <http://maritime.no/marked/tror-pa-flere-muligheter-i-brasil/>

Visjø, C. T. (2016). Statoil gjør milliardkjøp i Brasil. *E24*. Retrieved from <http://e24.no/energi/statoil/statoil-gjoer-milliardkjoepp-i-brasil/23751967>

Wallace-Bruce, N. L. (2000). Corruption and Competitiveness in Global Business-The Dawn of a New Era. *Melb. UL Rev.*, 24, 349.

Wei, S.-J. (2000). How Taxing is Corruption on International Investors? *Review of Economics and Statistics*, 82(1), 1-11. doi:10.1162/003465300558533

World Bank. Survey Methodology. Retrieved from <http://www.enterprisesurveys.org/methodology>

World Bank. (2017a). *Doing Business 2017: Equal Opportunity for All*. Retrieved from Washington DC: <http://www.doingbusiness.org/~media/wbg/doingbusiness/documents/profiles/country/brazil.pdf>

World Bank. (2017b). Doing Business in Brazil. Retrieved from <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/brazil>

World Bank. (2017c). *GDP per capita (current USD)*. Retrieved from <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2015&locations=BR&start=2000>

World Justice Project. (2014). *Rule of Law Index 2014*: The World Justice Project.

World Justice Project. (2015). *Rule of Law Index 2015*: World Justice Project.

World Justice Project. (2016). WJP Rule of Law Index 2016; Brazil. Retrieved from <http://data.worldjusticeproject.org/-/groups/BRA>

World Justice Project. (2017a). Absence of corruption. In: World Justice Project.

World Justice Project. (2017b). Factors of the Rule of Law. Retrieved from <https://worldjusticeproject.org/our-work/wjp-rule-law-index/wjp-rule-law-index-2016/factors-rule-law>

Økokrim. (2017, 21.04.2017). Korrupsjon. Retrieved from <http://www.okokrim.no/korrupsjon>

Appendix

Intervjuguide

Innleder med litt praktisk informasjon i starten

- Takk for at du tok deg tid
- Mitt navn er Kristin, og med meg har jeg Victoria, så vi er to stk.
- Er det ok med opptak av intervjuet?

Om oppgaven: Som vi har informert om tidligere skriver vi nå en masteroppgave ved Norges Handelshøyskole. Hovedfokuset for oppgaven er å se på om Petrobras-skandalen har hatt noe å si for norske selskaper. **Vi vil i den sammenheng understreke at vi ikke er ute etter å henge ut noen selskap**, bare kartlegge hvordan norske selskaper har håndtert skandalen.

Innledning:

- Kan du fortelle om ditt selskap sin erfaring og historie med Brasil, samt hvilken rolle du har hatt i denne sammenheng?

Korrupsjonsnivå

- Hvilken risikovurderinger har dere gjort i forbindelse med å operere i Brasil?
- Hvilken rolle spiller korrupsjon ved vurdering av risiko?
- Har deres oppfattelse/ risikovurdering av korrupsjon i Brasil endret seg etter at Petrobras-skandalen ble kjent?

Konkurranssevne

- Har dere klare retningslinjer og nulltoleranse for korrupsjon?
- Hvis ja, er dette noe dere føler har påvirket deres konkurransevne i det brasilianske markedet?
- Har dere noen gang opplevd å miste kontrakter som et resultat av korrupsjon?
- Tror du dette er noe som kan komme til å endre seg etter Petrobras-skandalen?

Omdømmerisiko

- Har omdømme vært noe dere bekymrer dere for med tanke på korrupsjonsrisikoen som er i Brasil?
- Har dere vært bekymret for eget omdømme med tanke på deres tilknytning til både oljemarkedet og Petrobras?
- Har dere opplevd kunder og/ eller konkurrenter som har tatt skade av skandalen?

Politisk risiko

- Med tanke på uroligheter i landet, opptøyer og mistillit til politikere, er dette noe du føler har preget markedet?
- Hvordan håndterer dere politisk risiko når dere gjør investeringer?

Framtidsutsikter

- Hvordan tror du det blir for Brasil og Petrobras fremover?
- Hva er dine tanker om markedet i Brasil etter denne skandalen?

World Justice Project – Rule of Law Index

Index	1 Constraints on government powers	2 Absence of corruption	3 Open government	4 Fundamental rights	5 Order and security	6 Regulatory enforcement	7 Civil rights	8 Criminal justice	
2016	52 (0,61)	48 (0,61)	63 (0,45)	33 (0,62)	52 (0,61)	75 (0,67)	42 (0,54)	58 (0,53)	78 (0,39)
2015	46 (0,61)	42 (0,61)	55 (0,46)	38 (0,56)	46 (0,61)	75 (0,66)	50 (0,51)	48 (0,53)	68 (0,37)
2014	42 (0,63)	32 (0,63)	45 (0,50)	36 (0,50)	35 (0,66)	71 (0,66)	39 (0,53)	50 (0,51)	69 (0,37)
2013		35 (0,62)	38 (0,52)	69 (0,64)	33 (0,69)	31 (0,54)	37 (0,56)	43 (0,55)	52 (0,49)

Tabell 3: Rule of Law Index. (World Justice Project, 2014, 2015, 2016)

PRS Gruppen – Politisk Risiko

År	2016	2015	2014	2013	2012	2011
Globalt gjennomsnitt	72	73	73	72	72	72
Sør-Amerika gjennomsnitt	68	70	70	69	68	68
Chile	82	84	84	85	82	81
Uruguay	78	81	81	79	80	80
Peru	77	78	79	78	76	70
Colombia	76	78	78	74	71	70
Paraguay	73	74	76	72	72	73
Suriname	69	73	75	73	73	72
Bolivia	68	69	69	66	67	66
Brasil	68	70	71	71	73	73
Guyana	65	66	67	66	65	67
Argentina	63	62	61	59	57	59
Ecuador	55	55	55	56	53	53
Venezuela	42	45	42	45	47	48

Tabell 4: PRS Gruppen - Politisk Risiko

Very High Risk	00.0 to 49.9 points
High Risk	50.0 to 59.9 points
Moderate Risk	60.0 to 69.9 points
Low Risk	70.0 to 79.9 points
Very Low Risk	80.0 to 100 points

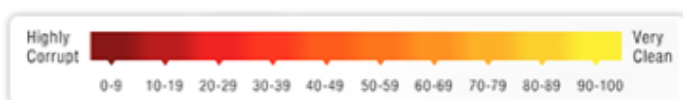
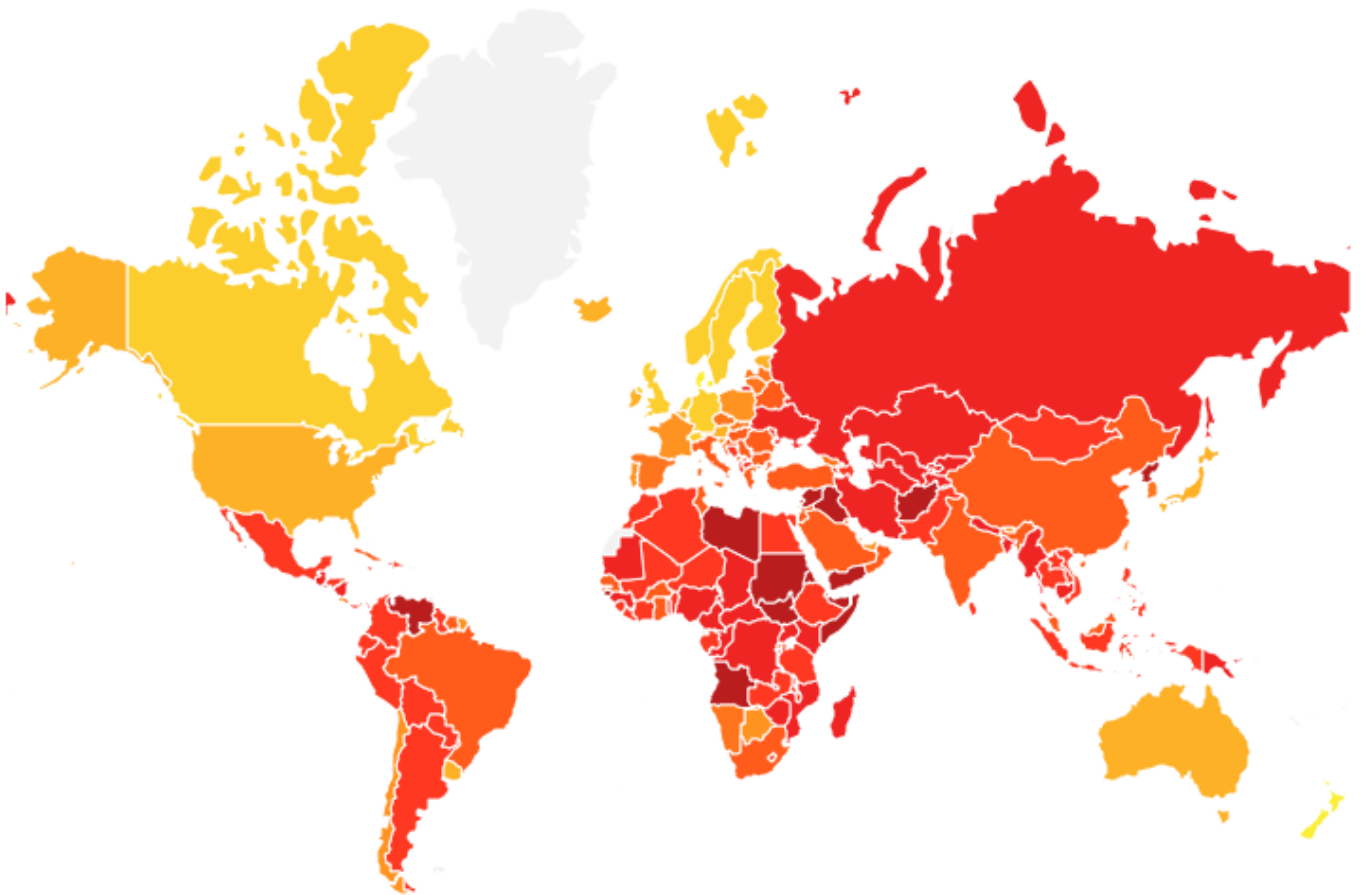
(The PRS Group, 2016, 2017)

Transparency International – Corruption Perception Index

	2016	2015	2014	2013	2012
Rank	79	76	69	72	69
Skår	40	38	43	42	43

Tabell 5: Transparency International - Corruption Perception Index.

(Transparency International, 2013, 2014, 2015, 2016b, 2017d)

(Transparency International, 2017d)